

This project is funded by the European Union.
Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.
هذا المشروع تم تمويله من قبل الاتحاد الأوروبي

SURİYELİ MÜLTECİ NÜFUSUNUN
DEMOGRAFİK GELİŞİMİ,
TÜRKİYE'DEKİ EĞİTİM, İSTİHDAM VE
BELEDİYE HİZMETLERİNE
YAKIN GELECEKTE OLASI ETKİLERİ

UDRA PROGRAMME RESEARCH PANEL

Prof. Dr. M. Murat ERDOĞAN
Metin ÇORABATIR

Implemented by

Bu rapor Avrupa Birliği ve Alman Hükümeti maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Prof. Dr. M. Murat Erdoğan ve Metin Çorabatır sorumluluğundadır ve Avrupa Birliği ve Alman Hükümeti'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

GENEL ÇERÇEVE	4
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	6
A. Suriyelilerin Statüsü	6
B. Suriyelilerin Demografik Özellikleri	7
a. Kamp - Kamp Dışı Nüfus	7
b. Suriyelilerin Bölgelere ve İllere Dağılımı	8
c. Yaş Özellikleri	10
d. Yeni Doğanlar	11
e. Cinsiyet Özellikleri	11
C. Suriyelilerin Gönüllü Geri Dönüşleri	12
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER	16
I. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE EĞİTİM	19
A. Mevcut Durum	19
B. Türk Devletinin Suriyelilere Yönelik Eğitim İhtiyaç Analizi ve Stratejisinin Temel Yapı Taşları	21
C. Türkiye'de Bulunan Okul Çağındaki (5-17 Yaş) Suriyeli Çocuk ve Gençler	22
D. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Suriyeli Çocukların Eğitimi Konusundaki Düzenlemeleri	24
E. Türk Yüksek Öğretimi Sistemi İçinde Suriyeliler	29
F. Türkçe Dil Öğrenimi ve Meslek Kursları	30
G. Eğitim Alanındaki Saha Bulguları	31
H. 2025 Beklentisi - Eğitim	36
I. Politika Önerileri - Eğitim	36
II. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE İSTİHDAM	37
A. Mevcut Durum	37
1. Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Haklarının Düzenlenmesi	39
2. Sosyal Uyum Yardımı Programı	39
3. Kayıtdışı Ekonomi ve Suriyeliler	41
4. Çocuk İşçiliği	41
5. Girişimcilik	41
B. İstihdam Alanındaki Saha Bulguları	40
C. 2025 Beklentisi - İstihdam	44
D. Politika Önerileri - İstihdam	44
III. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE BELEDİYE HİZMETLERİ	45
A. Belediyeler, Mevcut Fiili Durum ve Yetkiler	45
B. Belediye Gelirleri ve Mülteciler	47
C. Yerel Yönetimler / Belediyeler Alanındaki Saha Bulguları	49
D. 2025 Beklentisi - Yerel Yönetimler	53
E. Politika Önerileri - Yerel Yönetimler	53
GENEL SENARYOLAR VE PROJEKSİYONLAR	56
A. 2025 Beklentisi - Genel	56
B. Temel Politika Önerileri - Genel	56
Metodoloji ve Ekip	58

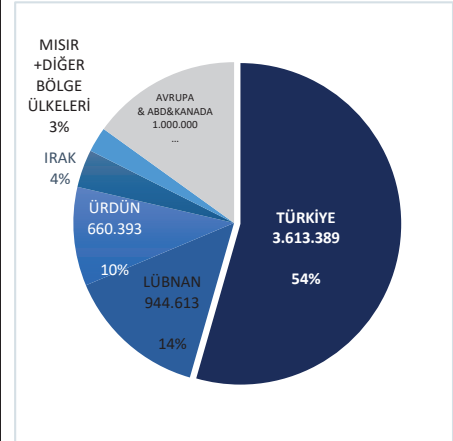
GENEL ÇERÇEVE

Suriyelilerin yaşadıkları insanî dramı BMMYK "yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası" olarak nitelemektedir. Oysa Suriye'de 15 Mart 2011'de başlayan rejim karşıtı gösterilerin en fazla birkaç hafta sürmesi bekleniyordu. Aradan 8 yıldan fazla zaman geçti ve bu süre içinde milyonlarca insanın etkilendiği dünyanın en büyük mülteci krizlerinden birisi yaşandı. BMMYK verilerine göre Haziran 2019 itibari ile sadece beş komşu ülkeye sığınan ve kayıt altına Suriyeli mültecilerin¹ sayısı 5.462.875'dir. Bu sayıya Avrupa, Kanada ve ABD gibi ülkelere sığınan 1 milyon civarındaki Suriyeli eklenince, 2011 sonrasında ülkesini terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin sayısının 6,6 milyon, yani ülke nüfusunun %25'i civarında olduğu hesaplanmaktadır.² Suriye içinde de 6-7 milyon kişi yer değiştirmek zorunda kaldı.³ Daha üzücü olan ise

zaten harabeye dönmüş olan Suriye'de yakın ve orta vadede barışın tesis edildiği, huzur ve güven ortamının sağlandığı bir ortam beklentisinin olmamasıdır. Sayısal büyüklük ve süre bakımından eşine kolay rastlanmayacak olan bu krizin gerçek mağduru Suriye olsa da Suriyelilerin sığındıkları Türkiye, Lübnan ve Ürdün başta olmak üzere komşu ülkelerde de çok ciddi ekonomik, siyasi, sosyal ve güvenlik sorunları ile karmaşık bir "sosyal şok" yaşandığından söz edilebilir. Bir kez daha "açık kapı politikası" komşu ülkeleri mağdur eden bir sürece dönüştü.

Ülke	Suriyeli Mülteci Sayısı	Suriyelilerin Ülkelere Dağılım Oranı %	Ülke Nüfusu (2018) Milyon	Ülke Nüfusu na Oranı
Türkiye	3,614,108	54.42	82.0	4.42
Lübnan	935,454	14.21	4.8	19.66
Ürdün	660.330	9.93	6.4	10.31
Irak (Kuzey Irak)	252.983	3.53	35.4	0.71
Komşu ülkeler toplamı	5.462.875	82.2		
Mısır ve diğer bölge ülkeleri	168.626	2.51		
Avrupa, ABD, Kanada ...	1.000.000	15.06		
TOTAL	6.640.061	100.00		

Kaynak/Source: UNHCR: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim: 07.07.2019)

Suriye krizinin en önemli muhataplarından birisi, Suriye ile 911 km'lik sınırı olan Türkiye'dir. Suriyeli mültecilerin⁴ 29 Nisan 2011'den bu yana yoğun olarak sığındıkları Türkiye 2014'den bu yana dünyada en fazla mülteci barındıran ülke haline geldi. Türkiye'ye Suriye'den ilk toplu nüfus hareketi, 29.04.2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik bir grupla olmuş, ardından 2016 sonrasında azalsa da mülteci akını aralıksız devam etmiştir. Haziran 2019 itibari ile Türkiye, ülkesi dışına çıkmış 6.5 milyon civarındaki Suriyelilerin % 54'ünden

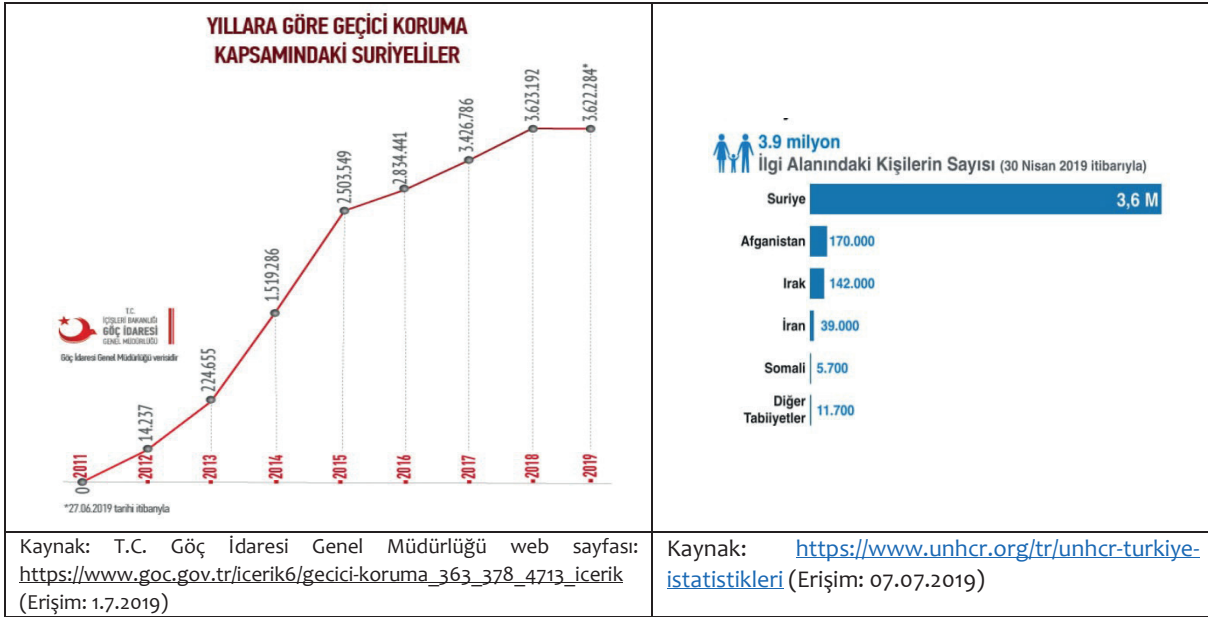
fazlasını tek başına misafir eden ülkedir. 2011 yılında toplam mülteci sayısının 58 bin olduğu Türkiye'de Haziran 2019 itibari ile 3.6 milyonu aşkın Suriyeli olmak üzere, toplamda 4.1 milyon kayıtlı mülteci bulunuyor. İlave etmek gerekir ki, Türkiye'ye gelen ve bir süre sonra başka ülkelere giden Suriyeliler de eklenirse, Türkiye'ye giren Suriyeli sayısının 5 milyona yakın olduğu söylenebilir.

¹Türkiye'deki Suriyeliler, uluslararası korumanın bir türü olan "geçici koruma" statüsüne sahiptirler. Türkiye'nin Cenevre Anlaşmasına koyduğu coğrafi çekince, Avrupalı olmayanlara mültecilik statüsü verilmesini engellemektedir. Bu çalışmada Türkiye'deki Suriyeliler için zaman zaman kullanılan "mülteci" ya da "sığınmacı" kavramları, hukuki bir bağlamda değil, sosyolojik ve günlük anlamda kullanılmıştır.

²UNHCR'in verdiği sayılara göre dört komşu ülke (Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak) dışında Suriyeli mülteci sayısı Mısır'da 132.281 ve diğer bölge ülkelerinde 35.713'dir. Yani bölgedeki Suriyeli mülteci sayısı 5.648.002'dir. UNHCR: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim: 07.07.2019)

³<https://edition.cnn.com/2013/08/27/world/meast/syria-civil-war-fast-facts/index.html> (Erişim: 07.07.2019)

⁴Bu çalışmada Suriyelilerin, hukuki olarak Türkiye'de "mülteci" olmadıklarının bilincinde olarak, durumu sosyolojik olarak daha iyi yansıtan bir kavram olduğundan "mülteci" kavramı kullanılmaktadır. Türkiye'deki hukuki çerçeve ve bunun gerekçeleri "Türkiye'deki Mülteciler Konusundaki Yasal-İdari Düzenlemeler" başlıklı bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Göçün her türünün yaşandığı Türkiye, Suriye’de başlayan kriz sonrasında sadece Suriyelilerin değil, başta Afganistan ve Irak- olmak üzere diğer ülkelerden mültecilerin de kitleler halinde geldiği bir ülke oldu. Türkiye tarihinde hiç olmadığı kadar çok sayıda mülteciyi 5 yıl içinde kabul etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında 17.925 olan uluslararası koruma başvurusu sayısının 2018 yılında 114.537’ye çıkması bunu en dikkate değer göstergelerinden biridir. Suriye için uygulanan “açık kapı politikası”, Türkiye’ye başta Afganistan ve Irak olmak üzere başka ülke mültecilerinin de gelmesine imkân sağlamıştır. Türkiye’ye 2011’den bu yana 4.5-5 milyon Suriyeli, 2 milyon civarında da Suriyeli olmayan mültecinin giriş yaptığı, bunların 1.5-2 milyonunun Türkiye’den çıkış yaptığı tahmin edilmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

A. SURİYELİLERİN STATÜSÜ

29 Nisan 2011'den itibaren Türkiye'ye gelmeye başlayan Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki statüsü konusunda yapılan ilk düzenleme 2012 yılında "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" ile gerçekleştirilmiştir. Ancak asıl yasal düzenleme, Türkiye'nin ilk kapsamlı göç yasası olan ve 11 Nisan 2013'de kabul edilen "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"nun (YUKK) 91. Maddesi ile gerçekleşmiştir.⁵ Burada "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir" şeklinde ifade edilen "Geçici Koruma", Türk Devleti tarafından Suriyeliler için belirlenen statü olmuştur. 2013 yılında 6458 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile mevcut mevzuatta kanuni düzeyde yer almayan geçici koruma rejimi ilk defa tanınmıştır. Kanunun 91'inci maddesinde tanımlanan Geçici Korumayla ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasların düzenlendiği 13 Ekim 2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.⁶ Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetlerin sağlanabilmesi düzenlenmiştir.

Yasa yapım çalışmaları başladığında 50 binden daha az mülteci bulunan Türkiye'de yasa çıktığında sadece Suriyeli mülteci sayısı 500 binin üzerine çıkmıştı. Yasa, uluslararası koruma konusunu yeniden düzenleyerek sivilleştirilmiş, AB ile uyumlu hale getirmiş ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) adı altında yeni bir kurumun kurulmasına da imkân sağlamıştır. GİGM yasanın çıkmasından 1 yıl sonra yani Nisan 2014'te faaliyete başladığında Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı 1.5 milyonu aşmıştı. GİGM'nin taşra teşkilatlanması ise 2014 yılının sonunda başlamıştır. Kapasite sorunlarına ve dev mülteci sayılarına rağmen olağanüstü bir çaba ile gelişen GİGM, kısa zaman içinde taşra teşkilatını da kurarak, kayıtlama başta olmak üzere mülteciler ile ilgili bütün konularda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye'deki zorunlu göçe maruz kalmış yabancıların statüsü konusu önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

⁵Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sayfası: https://www.goc.gov.tr/icerik3/yukk_327_328_329 (Erişim: 01.07.2019)

⁶Geçici Koruma Yönetmeliği: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sayfası: https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma-yonetmeliği_333_336_1473_icerik (Erişim: 01.07.2019)

Türkiye’de Suriyelilerin statü konusu önemli bir tartışma konusu olarak varlığını sürdürmektedir. Mültecilik hukukunun temeli olan 1951 Cenevre Konvansiyonuna taraf olan Türkiye’nin coğrafi çekincesi, Türkiye’ye sadece Avrupa Konseyine üye ülkelerden gelen kişilerin –koşulları uygun ise- mültecilik statüsü vermesine imkan sağlamaktadır. Türkiye’nin bu uygulaması mültecilerin “şartlı mülteci” olarak tanımlanmasına yönelik bir düzenleme ile 2013 yasasında da devam ettirilmiştir. Türkiye’nin bu konuda özellikle de bulunduğu istikrarsız bölge nedeni ile tereddütleri anlaşılır olsa da pek çok insan hakları ve mülteci hakları savunucuları bu konuda eleştirilerde bulunmaktadır. Mülteci haklarından yoksun “de facto” mültecilerin haklarının yeterince tanınmamasına yol açan bu uygulama, diğer Avrupalı olmayan mülteciler için de geçerlidir. Türkiye Suriyeliler için 1990’lı yıllarda Balkan Savaşı esnasında AB Komisyonunun aldığı kararlar uygulanan “geçici koruma” statüsünü uygulamayı uygun görmüştür. Çünkü savaş halinde panik içinde hayatlarını kurtarma çabası ile ülkelerinden kaçan kişilerin –daha önce Bakanlarda da görüldüğü üzere- savaş bitince ülkelerine dönmeleri, böylece geçici koruma statülerinin de sona ermesi beklenmektedir. Bu tür durumlarda mültecilik statüsünün yaratabileceği başka sorunlar da dile

getirilmektedir. Türkiye, her ne kadar uluslararası hukuk ile uyumlu bir biçimde bir uluslararası koruma türü olan “geçici koruma”yı Suriyeliler için tanımlamış olsa da süre uzadıkça ve Suriyelilerin geri dönme imkanları azaldıkça, yönetmelik ya da yasada süresi belirlenmemiş bir “geçici koruma” uygulaması daha fazla eleştirilmektedir. Geçici koruma statüsünün sadece “de facto mültecilerin” haklarının sınırlanması yönüyle değil, uyum süreçleri bakımından da bazı handikaplar yarattığı açıktır. Ancak özellikle Suriyeli mülteciler bağlamında görüldüğü üzere “açık kapı” politikasının neredeyse sadece komşu ülkeleri mağdur etmesi ve yük paylaşımının gerçekleşmemesi nedeni ile Suriyelilere ve diğer Avrupalı olmayanlara Türkiye’nin kısa ve orta vadede mültecilik statüsü vermek üzere köklü bir değişime gitmesi beklenmemektedir. Burada ilginç olan, Türkiye’deki Suriyelilerin statü değişikliğinin gayet radikal bir politika ile “vatandaşlık” şeklinde gerçekleşmesidir. Önümüzdeki dönemde Türkiye’de doğan 450 bini aşkın bebeğin vatandaşlığının ve ayrıca “ikamet” seçeneğinin gündeme gelmesi beklenebilir.

B. SURİYELİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

a. Kamp - Kamp Dışı Nüfus

Türkiye’ye gelen Suriyeliler başlangıçta sınır bölgesinde ve çoğunlukla kamplarda barındırılmış, ancak özellikle 2012 ortalarından itibaren Türkiye’ye gelen Suriyelilerin sayısında çok ciddi artışlar başlayınca kamplar yetersiz kalmış, Suriyeliler kendi tercihleri çerçevesinde sınır bölgelerinden uzaklaşarak Türkiye’nin başka bölgelerine doğru yayılmaya başlamışlardır. Ekim 2014’te Türkiye’de 1.565.000 Suriyeli bulunuyordu. Suriyelilerin %13-14’ü, yani 220 bini 10 ilde kurulan 22 kampta (“geçici barınma merkezi”) yaşamaktaydı. Nisan 2015’te Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı 1.758.000’e çıkmış, kamp nüfusu ise, %14’e yani 258 bine ulaşmıştı. Mart 2016’da Suriyeli nüfus 2.747.946’ya, kamplarda yaşayan Suriyelilerin sayısı ise 272 bin ile rekor bir sayıya ulaşmıştı. Bu tarihten sonra kamplarda kalan Suriyelilerin sayısında düzenli bir azalma sözü konusu olmuştur. Ağustos 2018’de Suriyelilerin sayısı 3.188.909’a kamplardaki sayı 23.064’e ulaşırken Ekim 2018’de toplam sayı 3.577.792, kamplarda bulunan Suriyelilerin sayısı ise 174.256’ye inmiştir. Türk devleti

bir taraftan AFAD’ın yönettiği kampları GİGM’ye devretmiş, bir taraftan da hem kampların sayılarını azaltmış hem de BMMYK ile işbirliğinde kamplarda yaşayanların kamp dışına çıkması konusunda teşvik politikasını uygulamıştır. Önceleri “koşulları uygun olmayan kampların kapatılması ve burada yaşayanlara başka bir kampa geçiş ya da “mali teşvik ile” kamp dışına çıkma” şeklinde başlayan süreç, son dönemde koşulları iyi olan kamplardaki Suriyelilerin de bu sefer “kamplardaki yoğunluğun azaltılması” şeklinde ifade edilen politika çerçevesinde ve yine teşvik ile kentsel alanlara geçirilmeleri şeklinde devam etmektedir. Öncelikle çadırlardan oluşan kampların kapatılması ile kampların sayısı kısa sürede azaltılmıştır. Haziran 2019 itibari ile Türkiye’de 8 ilde toplam 11 kamp bulunmaktadır. Bu kamplarda kalan Suriyeli sayısı 108.732’dir. Yani Türkiye’de kamplarda yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin oranı %2.98’e kadar düşmüştür.⁷ Muhtemelen 2019 sonunda bu sayı daha da azalacak ve 2020’de çok istisnai gruplar dışında kamplarda kimse kalamayacaktır.

⁷T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sayfası: https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim: 1.7.2019)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

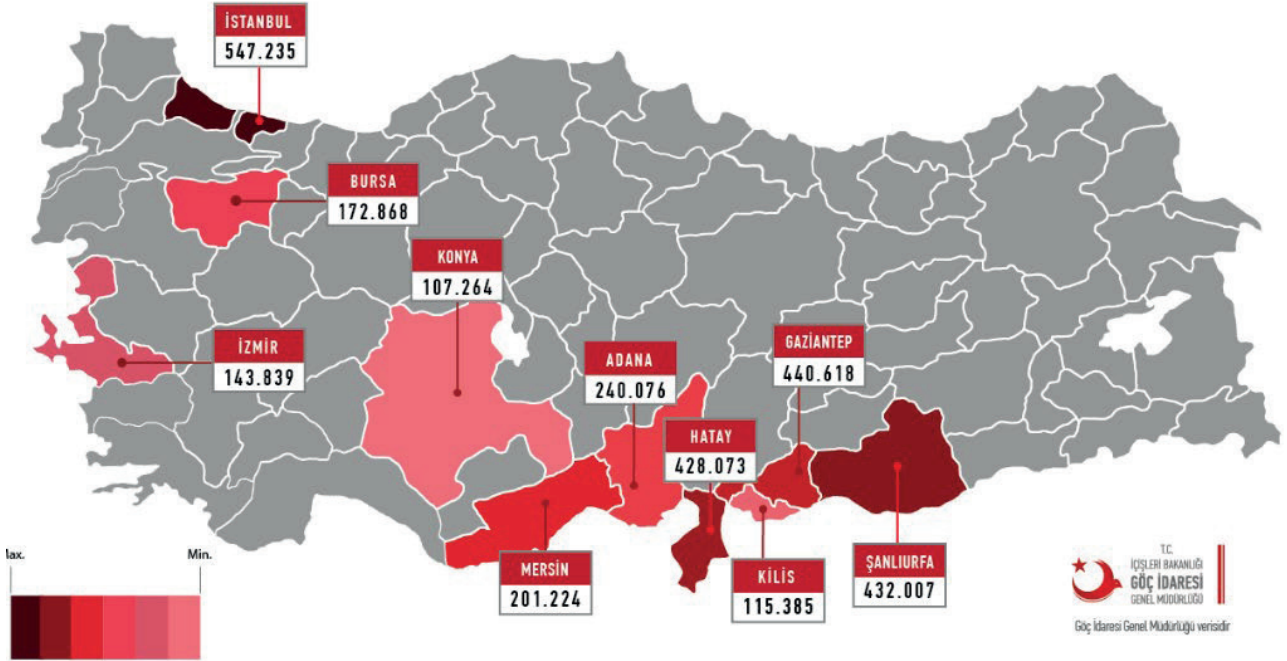
Türkiye'deki Suriyelilerin %97'sinden fazlası artık Türkiye'nin bütün bölgelerine yayılmış şekilde "kent mültecileri" olarak Türk toplumu ile bir arada yaşamaktadırlar. Türkiye'de merkezi bir dağıtım sistemi geliştirilemediği için bölgeler, iller, ilçeler ve hatta mahalleler arasında mülteci sayıları ve yoğunluğu bakımından çok ciddi farklılıklar oluşmuştur. Halen Türkiye'nin on ilinde 100 bini aşkın Suriyeli bulunurken, Türkiye genelinde %4.42 olan Suriyeli nüfusun T.C. Vatandaşlarına oranı bazı il ve ilçelerde %100'e yakın oranlara ulaşmış, hatta bu sayıları aşmıştır. Suriye ile 911 km sınırı olan Türkiye'nin sınır illeri ve sınır bölgesine yakın yerlerdeki Suriyeli nüfus ile diğer illerde bulunan Suriyelilerin oranları %58-%42 şeklindedir. Ancak sınır illerinde kayıt yaptırmış olmakla birlikte başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde yaşayanların varlığı dikkate alındığında, sayılar farklılaşmaktadır.

b. Suriyelilerin Bölgelere ve İllere Dağılımı

Suriyelilerin %3'ünden azının kamplarda kalması, aynı zamanda Türkiye'deki Suriyelilerin "kent mültecileri"ne dönüştüklerini ortaya koymaktadır. GİGM verilerine göre Türkiye'deki Suriyeliler 81 ilin hepsine yayılmış görünmektedir. Sayısal büyüklük bakımından ilk sırada İstanbul yer almaktadır. İstanbul'u Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep takip etmektedir. Bu dört ildeki Suriyeli kayıtlı nüfus sayıları 400 binin üzerindedir. 2011'de -Türkiye'de toplam 58 bin mülteci varken, Haziran 2019'da Türkiye'de 100 binden daha fazla Suriyeli mülteci barındıran il sayısı 10'a çıkmıştır. Türkiye'nin bütün illerinde, çoğunlukla da il ya da ilçe merkezlerinde Suriyelilerin yaşadığı resmi verilerde de net olarak gözlenmektedir. Suriyelilerin bölgesel dağılımında da her geçen gün sınır bölgesi dışındaki illerin ağırlığının arttığı gözlenmektedir. Suriye sınırında ve ona yakın alanda yer alan 10 ilde (Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Mardin, Adana, Osmaniye, Mersin, Kahramanmaraş, Şırnak) bulunan Suriyeli sayısı %58 (2.1 milyon) iken, bölge dışında yaşayan Suriyelilerin oranı % 54 (1.5 milyon) civarındadır.

8

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sayfası: https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim: 1.7.2019)

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN DAĞILIMI 27.06.2019 ALFABETİK)									
İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
1	ADANA	240.076	2.220.125	10,81%	42	KAHRAMANMARAŞ	89.288	1.144.851	7,80%
2	ADIYAMAN	24.832	624.513	3,98%	43	KARABÜK	842	248.014	0,34%
3	AFYON	7.037	725.568	0,97%	44	KARAMAN	763	251.913	0,30%
4	AĞRI	1.028	539.657	0,19%	45	KARS	175	288.878	0,06%
5	AKSARAY	2.947	412.172	0,71%	46	KASTAMONU	2.061	383.373	0,54%
6	AMASYA	726	337.508	0,22%	47	KAYSERİ	78.418	1.389.680	5,64%
7	ANKARA	92.324	5.503.985	1,68%	48	KIRIKKALE	1.533	286.602	0,53%
8	ANTALYA	1.755	2.426.356	0,07%	49	KIRKLARELİ	2.717	360.860	0,75%
9	ARDAHAN	129	98.907	0,13%	50	KIRŞEHİR	1.374	241.868	0,57%
10	ARTVIN	35	174.010	0,02%	51	KİLİS	115.385	142.541	80,95%
11	AYDIN	7.834	1.097.746	0,71%	52	KOCAELİ	57.238	1.906.391	3,00%
12	BALIKESİR	4.491	1.226.575	0,37%	53	KONYA	107.264	2.205.609	4,86%
13	BARTIN	136	198.999	0,07%	54	KÜTAHYA	811	577.941	0,14%
14	BATMAN	22.423	599.103	3,74%	55	MALATYA	29.985	797.036	3,76%
15	BAYBURT	23	82.274	0,03%	56	MANİSA	14.294	1.429.643	1,00%
16	BİLECİK	601	223.448	0,27%	57	MARDİN	87.319	829.195	10,53%
17	BİNGÖL	1.041	281.205	0,37%	58	MERSİN	201.224	1.814.468	11,09%
18	BİTLİS	998	349.396	0,29%	59	MUĞLA	14.758	967.687	1,53%
19	BOLU	2.486	311.810	0,80%	60	MUŞ	1.413	407.992	0,35%
20	BURDUR	8.502	269.926	3,15%	61	NEVŞEHİR	9.656	298.339	3,24%
21	BURSA	172.868	2.994.521	5,77%	62	NİĞDE	4.534	364.707	1,24%
22	ÇANAKKALE	6.048	540.662	1,12%	63	ORDU	660	771.932	0,09%
23	ÇANKIRI	547	216.362	0,25%	64	OSMANIYE	48.974	534.415	9,16%
24	ÇORUM	2.602	536.483	0,49%	65	RİZE	910	348.608	0,26%
25	DENİZLİ	12.439	1.027.782	1,21%	66	SAKARYA	15.894	1.010.700	1,57%
26	DIYARBAKIR	33.669	1.732.396	1,94%	67	SAMSUN	5.795	1.335.716	0,43%
27	DÜZCE	1.805	387.844	0,47%	68	SİİRT	4.059	331.670	1,22%
28	EDİRNE	971	411.528	0,24%	69	SİNOP	127	219.733	0,06%
29	ELAZIĞ	13.680	595.638	2,30%	70	SİVAS	4.055	646.608	0,63%
30	ERZİNCAN	100	236.034	0,04%	71	ŞANLIURFA	432.007	2.035.809	21,22%
31	ERZURUM	1.143	767.848	0,15%	72	ŞİRİNAK	15.013	524.190	2,86%
32	ESKİŞEHİR	4.705	871.187	0,54%	73	TEKİRDAĞ	14.224	1.029.927	1,38%
33	GAZİANTEP	440.618	2.028.563	21,72%	74	TOKAT	1.008	612.646	0,16%
34	GİRESUN	159	453.912	0,04%	75	TRABZON	3.189	807.903	0,39%
35	GÜMÜŞHANE	107	162.748	0,07%	76	TUNCELİ	62	88.198	0,07%
36	HAKKARİ	5.336	286.470	1,86%	77	UŞAK	2.321	367.514	0,63%
37	HATAY	428.073	1.609.856	26,59%	78	VAN	2.121	1.123.784	0,19%
38	İĞDIR	90	197.456	0,05%	79	YALOVA	3.753	262.234	1,43%
39	İSPARTA	6.614	441.412	1,50%	80	YOZGAT	4.404	424.981	1,04%
40	İSTANBUL	547.235	15.067.724	3,63%	81	ZONGULDAK	584	599.698	0,10%
41	İZMİR	143.839	4.320.519	3,33%					

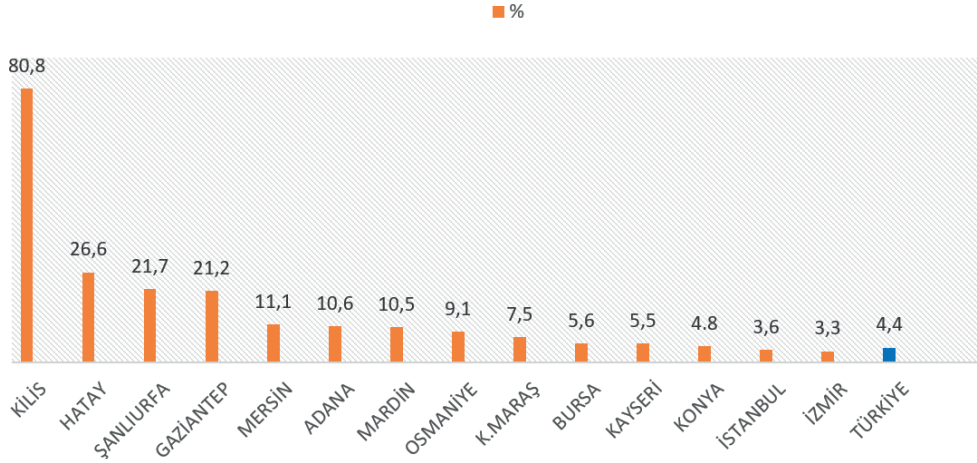
Kaynak: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sayfası: https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim: 1.7.2019)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Kuşku yok ki Suriyelilerin sayısal büyüklükleri kadar önemli olan husus buldukları kentteki oransal büyüklükleri yani yoğunluklarıdır. Bu çerçevede Türkiye ortalaması %4.42 iken, Türkiye'de en yüksek sayıda Suriyeli bulunduran İstanbul'un %3.63 ile Türkiye ortalamasının oldukça altında kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak başka illerde kayıtlı olmakla birlikte İstanbul'da yaşayan çok sayıda mültecinin varlığı da bilinmektedir. Yapılan son çalışmalarda İstanbul'da yaşayan başka illere kayıtlı yaklaşık 300 bin Suriyelinin daha bulunduğu anlaşılmıştır. Yani

İstanbul'daki Suriyeli sayısının 830 bin civarında olduğu bilinmektedir. Eğer 830 bin sayısı esas alırsa, Suriyelilerin İstanbul nüfusuna oranının Türkiye ortalamasının üzerinde yani %5.5 olduğu hesaplanabilir. Sayısal büyüklük bakımından İstanbul'u takip eden Şanlıurfa'daki Suriyelilerin nüfusa oranı %21.22, Kilis'te %80.95, Hatay'da %26.59, Gaziantep'te %21.72'dir.⁸

SURİYELİ NÜFUSUN İL NÜFUSUNA ORANI - MAYIS 2019 (100 BİNDEN FAZLA YA DA ORANSAL OLARAK TÜRKİYE ORTALAMASI ÜZERİNDE SURİYELİ OLAN KENTLER)

c. Yaş Özellikleri

Türkiye'deki Suriyelilerin demografik özellikleri içinde yaş dağılımı dikkat çekicidir. Türkiye'de 2011 sonrasında doğan Suriyeli bebek sayısının 450.000'den fazla olduğu bilinmektedir. Zaten 0-4 yaş arasındaki çocuk sayısının 501.836 olması da bu sayının gerçekçi olduğunu ortaya koymaktadır. 18 yaş altındaki çocuk sayısı (0-17) 1 milyon 657 bindir. Bunun içinde okul çağında çocuk sayısı 1 milyon 80 bindir. Aktif çalışma çağındaki yani 15-64 yaş arası nüfus 2 milyon 155 bindir. 1 milyon 458 bin Türkiye'deki Suriyeli ya 0-14 ya da 65+ yaş grubundadır. Ancak Suriyeli nüfusun sadece 540 bininin 40 ve üzeri yaşlarda olduğu, yani nüfusun %85'inin 40 yaş altında kalan oldukça genç bir nüfus olduğu anlaşılmaktadır.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN YAŞ VE CİNSİYET DAĞILIMI

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.960.995	1.661.289	3.622.284
0-4	272.208	254.268	526.476
5-9	254.845	239.931	494.776
10-14	199.534	185.044	384.578
15-18	149.146	122.849	271.995
19-24	316.524	228.713	545.237
25-29	204.858	146.307	351.165
30-34	169.384	124.358	293.742
35-39	119.837	94.640	214.477
40-44	79.168	69.946	149.114
45-49	58.681	55.795	114.476
50-54	47.468	45.378	92.846
55-59	33.001	33.307	66.308
60-64	23.068	23.738	46.806
65-69	15.155	15.762	30.917
70-74	8.546	9.169	17.715
75-79	4.743	5.952	10.695
80-84	2.633	3.283	5.916
85-89	1.434	1.888	3.322
90+	762	961	1.723

27.06.2019 itibarıyla

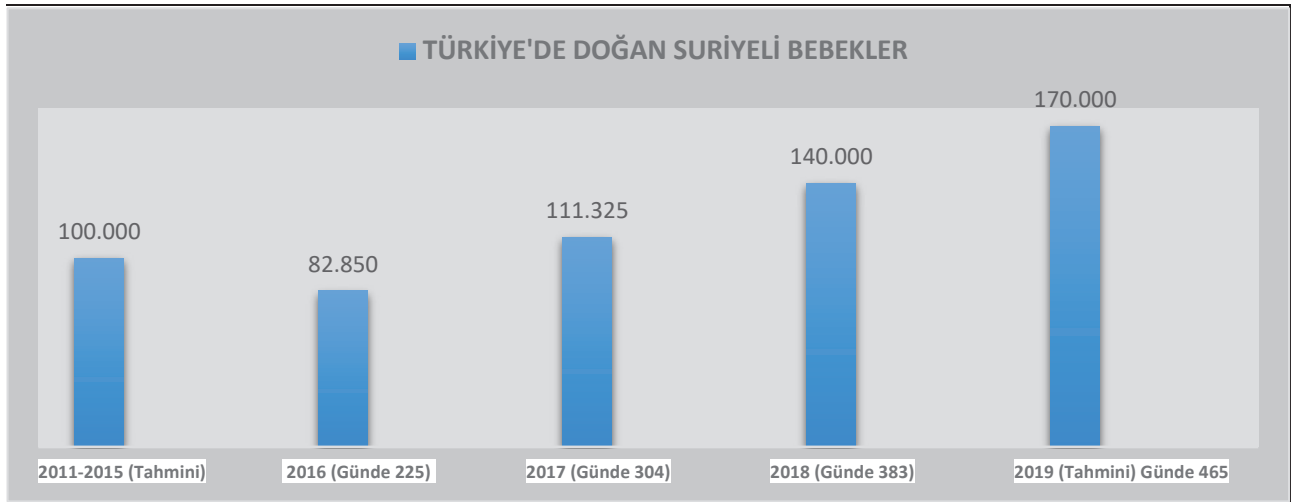
Kaynak: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü web sayfası:
https://www.goc.gov.tr/icerik/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim: 1.7.2019)

⁸GİGM'nin hesaplamalarında il nüfusu ile mülteci nüfusu aynı ayrı ele alınıp, düz bir matematiksel hesaplama yapılmaktadır. Bir il nüfusu içindeki Suriyeli oranının tespiti için aslında matematiksel olarak daha anlamlı olan hesaplama, il nüfusu ile Suriyelilerin toplamını almak ve bu toplam üzerinden Suriyelilerin oranına bakmaktır. Bu çerçevede Türkiye'deki oran % 4.42 değil, % 4.21, İstanbul'da % 3.63 değil, % 3.52; Kilis % 80.95 değil, % 44.74, Hatay % 26.59 değil % 21.16, Şanlıurfa % 21.72 değil, % 17.97, Gaziantep ise % 21.72 değil, % 17.42 olarak gerçekleşmektedir.

d. Yeni Doğanlar

Türkiye’de 2011 sonrasında doğan Suriyeli bebek sayısı her geçen gün artmaktadır. Hayatın normalleşmesinin de bir sonucu olarak anlaşılabilir olan yeni doğan bebek sayısı konusunda 2011-2015 arasındaki belirsizlik söz konusu olsa da bu sayının toplamda 100 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Sağlık Bakanlığı’nın resmi verilerine göre Türkiye’de 2016’da 82.850, 2017’de 111.325, 2018’de 140 bin Suriyeli bebek doğmuştur. Basit bir projeksiyon ile 2019 yılının ilk yarısında 80 bin civarında çocuk doğduğu tahmin edilebilir. Artış trendi dikkate alındığında bu sayının 2019’da en az 170 bin olarak gerçekleşeceği öngörülebilir. Yani 2019’da

her bir gün doğacak Suriyeli bebek sayısı günde ortalama 465 olacak gibi görünmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısının halen 450 bini aştığı rahatlıkla söylenebilir. Her ne kadar sayı her yıl ortalama 30 bin daha artıyor olsa da 2019’daki doğum sayısının 2025’e kadar hiç değişmemesi esas alınrsa, 2025’te Türkiye doğumlu Suriyeli bebek sayısının 1.6-1.8 milyonu bulacağı tahmin edilebilir. Bilindiği üzere Türkiye’de doğan Suriyeli bebeklerin önemli bir sorunu da Suriye Devletinin de Türkiye’nin de otomatik biçimde vatandaşlık vermemesinden dolayı “de-facto vatansızlık” (“haymatlos”) durumlarıdır.

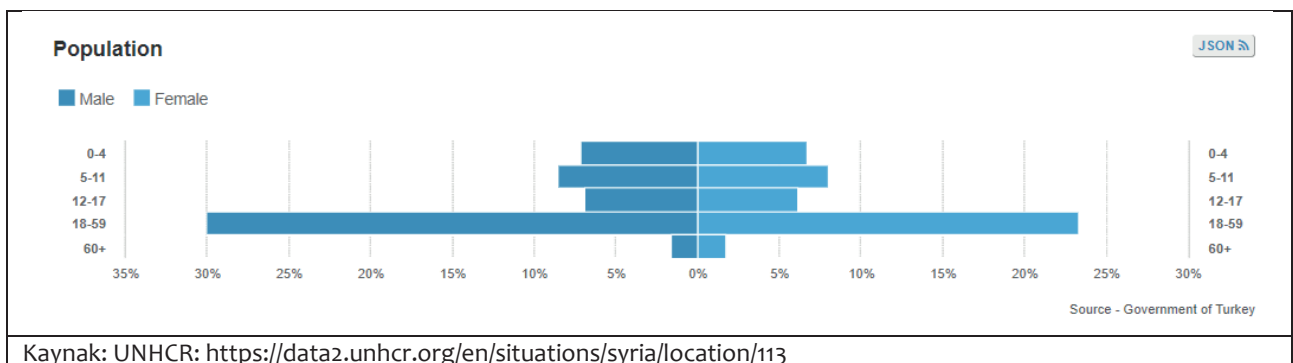

Kaynak: Sağlık Bakanlığı verileri, İçişleri Bakanlığı açıklamaları ve 2011-2015 ile 2019 yılına ait projeksiyonlar üzerinden M.Murat Erdoğan tarafından tablolaştırılmıştır. “Günde” sayıları, yıllık toplamın 365 güne bölünmesi ile elde edilmiştir.

e. Cinsiyet Özellikleri

Türkiye’deki Suriyelilerin demografik yapısının önemli bir başka özelliği de cinsiyet dağılımındaki dengesizliktir. GİGM’nin verdiği bilgilere göre Türkiye’deki kadın Suriyelilerin sayısı 1.661.289 yani %45.85’i kadın iken, erkek Suriyelilerin sayısı 1.960.995 yani %54.14’dür.⁹ Yani Türkiye’deki her 100 Suriyeli kadına 118 Suriyeli erkek düşerken, bu 0-4 yaş

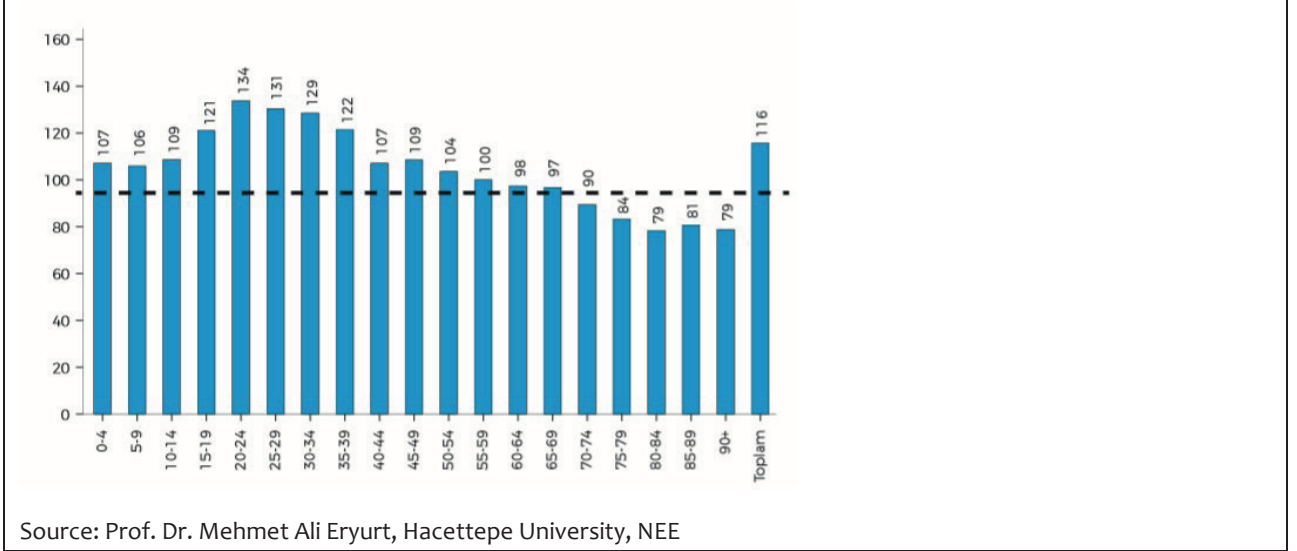
grubunda 100’e 107 olarak gerçekleşmektedir. Ancak özellikle 15-29 yaş arasındaki grupta bu dengesizlik daha da artmaktadır. Bu grupta her 100 kadın Suriyeliye 135 erkek Suriyeli düşmektedir. Suriyeli erkeklerin kadınlardan daha az sayıda olması 55 yaş ve üstünde gerçekleşmektedir.

Kaynak: UNHCR: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Aşağıdaki tabloda cinsiyetler arası dengesizlik daha çarpıcı biçimde görülmektedir. Bu tabloda siyah çizgi ile belirlenen kadınların sayısıdır. Erkekler ise yaş gruplarına göre mavi stünlarda verilmiştir. Burada net biçimde özellikle 15-39 yaş grubunda Suriyeli erkeklerin kadınlara göre çok yüksek sayılarda olduğu görülmektedir. Hatta 15-39 yaş grubunda 100 Suriyeli kadın karşısında 127 Suriyeli erkeğin Türkiye'de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çarpıcı demografik farklılık, Suriye'de kalmaları halinde yüksek ihtimalle savaşan taraflardan birinde yer almaları gereken Suriyeli genç erkeklerden kaynaklanmaktadır Suriye'deki savaşı kendi savaşları olarak görmeyen ve askere gitmemek (ya da muhalif grupların tarafında olmamak) için ülkelerini terk eden bu genç erkek grup sadece Türkiye'de değil, diğer ülkelerde de benzer bir demografik durum ortaya koymaktadır.

Source: Prof. Dr. Mehmet Ali Eryurt, Hacettepe University, NEE

Suriyeli erkeklerin kadınlardan belirgin bir biçimde daha fazla olması eğitim, çalışma hayatı ve sosyal uyum bakımından özel olarak dikkate alınması gerekmektedir.

C. SURİYELİLERİN GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLERİ

Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki politikaları belirleyen en önemli unsur, Suriyelilerin ülkede kalıcı olup olmamaları hususudur. Ha keza bu çalışma bağlamında yapılacak projeksiyonlarda da geri dönüş eğilimi önemli bir rol oynayacaktır. Her ne kadar politik düzlemde de toplumda da geri dönmeleri gerektiğine dair yaygın bir istek olsa da bunun gerçekçiliği hususu tartışmalıdır. Kuşku yok ki başlangıçta Suriyeliler için de Türkiye için de konu "geçici" bir sorundu ve bu bağlamda doğru olan da "acil durum yönetimi"ydi. Ancak beş önemli faktör, Suriyeli mülteciler konusunun niteliğini değiştirdi:

1. Suriyelilerin Türkiye'deki sayıları olağanüstü artış gösterdi ve 3.6 milyonu aştı. Buna vatandaş olanları da eklerseniz sayı 3.7 milyonun üzerine çıkmaktadır.
2. Türkiye'ye 8 yılı aşan bir süredir bir Suriyeli göçü yaşanmaktadır. Bu süreç sadece beklentileri değil, psikolojik zaman sınırlarını da aşmış durumdadır. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin ortalamada 4-4.5 yıldan bu yana Türkiye'de yaşadıkları bilinmektedir.

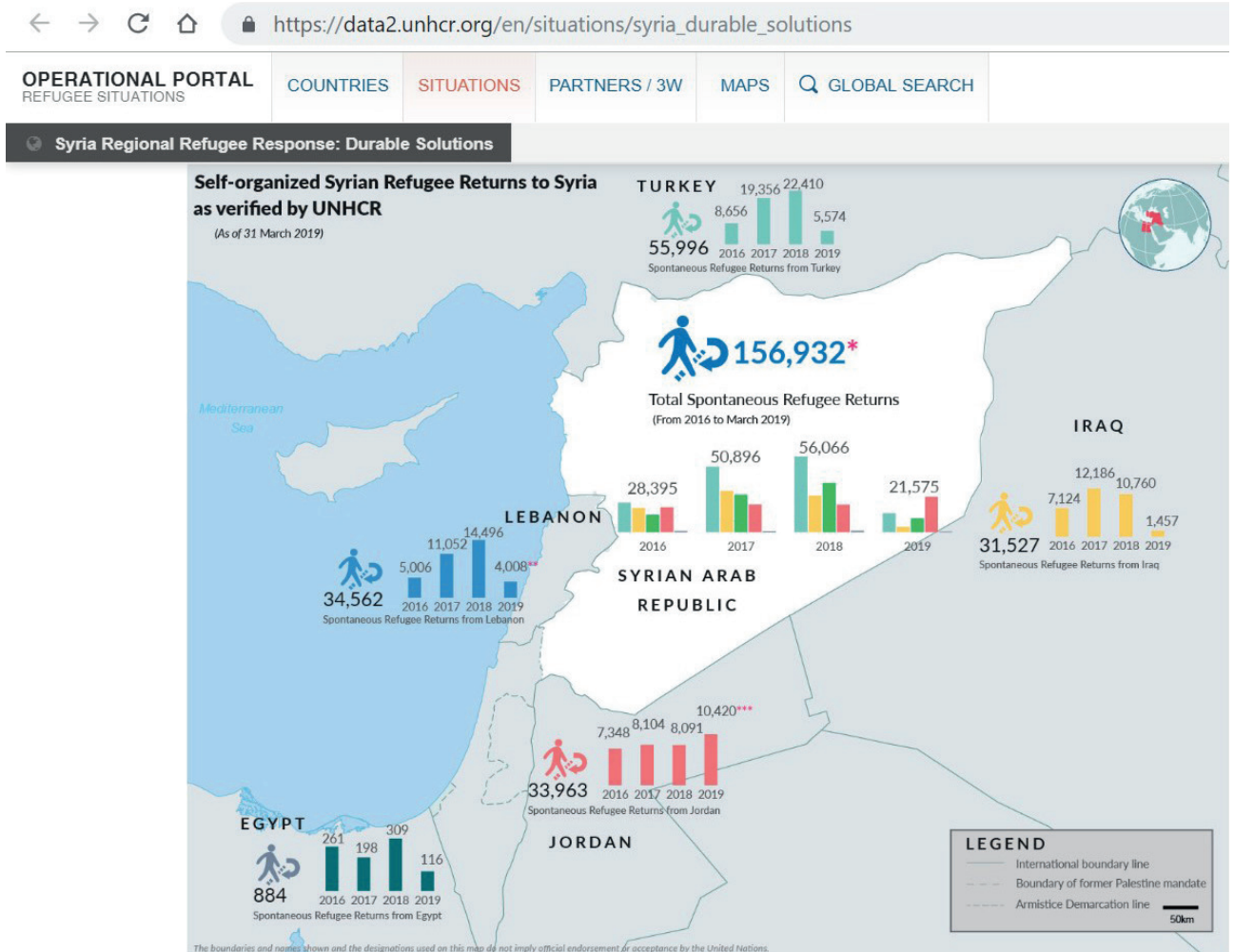
3. Suriyeliler ilk iki yıl sonrasında Türkiye'de sınır bölgesi dışındaki yerlere yerleşmeye başladılar. Halen Suriyeli nüfusunun yaklaşık yarısı sınır bölgesindeki illerin dışında yaşamaktadırlar. Sınır bölgesinden, yani anavatan Suriye'den uzaklaşmak, kopuşu hızlandıran bir rol oynadı.
4. Ve en önemlisi Suriye'deki kriz ortamı hiç öngörülme bir biçimde derinleşti, karmaşıklaştı, çok aktörlü hale geldi. Bugün Suriye'de barış ortamının ne zaman sağlanacağına dair hiçbir öngörüle bulunulamamaktadır. Hatta savaşan taraflar arasında barış sağlansa bile, ülkeye huzurun gelmesi kısa ve orta vadede beklenmemektedir.
5. Suriye'nin 8 yılı aşan süredir fiziki ve duygusal tahribatının ortadan kaldırılması –savaş bugün bitse bile- en az on sene alacaktır. Bu süre içinde ülkeye dönüş oldukça riskli görünmektedir. Özellikle eğitim, sağlık, barınma, altyapı alanlarında hizmet almak uzun süre mümkün olmayacak gibi görünmektedir.

Bu beş temel husus, Suriyelilerin ülkelerine dönme imkan ve arzularını ciddi bir biçimde törpülemiştir.

Yani gönüllü geri dönüşün zemini Suriye’de ne yazık ki henüz oluşmuş görünmemektedir. Yakın ve orta vadede de oluşacak gibi de görünmemektedir. Halen Suriyelilerin geri dönme eğilimlerinin son derece düşük seviyede kaldığı gözlenmektedir. Kuşku yok ki pek çok Suriyeli uygun koşullar olunca ülkelerine dönmekten söz etmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi ihtimali tükenmektedir. Suriyelilere ev sahipliği yapan Bölge (komşu) ülkelerin bu konudaki çabaları da sonuçsuz kalmaktadır.

BMMYK’nın gönüllü geri dönüş konusunda verdiği sayılar, geri dönüşün ne kadar sembolik kaldığını ortaya koymaktadır. Ülkesini terk eden ve komşu ülkelerde yaşayan 5.6 milyonu aşkın Suriyeliden son 4 yılda gönüllü geri dönüş yapanların sayısı toplam 156 bin civarında görünmektedir. Dünyadaki diğer tecrübeler de göstermektedir ki krizin süresi

uzadıkça, geri dönüş ihtimali azalmaktadır. Üstelik bu durum muhatap ülkelerin uyum politikası yapması ya da yapmamasından bağımsız bir biçimde tekrarlanmaktadır. Örneğin uyum politikalarına şiddetle karşı çıkan “Suriyeliler ülkemizin bütün etnik, dini, siyasi dinamiğini değiştirecek bir büyüklüğe sahiplerdir. Bu nüfus ülkemizin kırılgan sistemini çökertme riski barındırmaktadır” gerekçesi ile “Suriyeliler ya gidecek ya gidecek” söylemini dile getiren Lübnan’dan geri dönenlerin sayısı BMMYK verilerinde de görüleceği üzere 34.562’de kalmıştır.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Her ne kadar –biraz da toplumdan gelen baskıların hafifletilmesi amacıyla- Türkiye’den gönüllü geri dönüşlerin hızlandığı ve bu çerçevede 329 binden fazla Suriyelinin ülkelerine döndükleri yönünde açıklamalar yapılsa da¹⁰ BMMYK verileri, gönüllü geri dönüş yapsalar da sonrasında bir şekilde geri dönenler ve Türkiye’deki artış hızı daha farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Yukarıda da verilen BMMYK sayıları da bu konuda farklı bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler konusunda son 4 yılda yayınlanan sayısal veriler de aslında geri dönüş konusunun bütün içinde neredeyse hiç rol oynamadığını, tam tersine sayıların süreli bir artışı ortaya koyduğunu göstermektedir. Türkiye’den gönüllü geri dönüş belgesini imzalayıp ayrılanların yarısından fazlasının Türkiye’ye geri döndüklerine dair bilgilere rastlanmaktadır. Gönüllü geri dönüş yaptıktan sonra Türkiye’ye geri gelenlerin geçici koruma statüsü ile kayıtlarının yenilenmesi söz konusu olamadığı için ciddi sorunlar yaşanmaya başlanınca İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İl Göç Müdürlüklerine bir yazı göndererek, “gönüllü geri dönüş ile ülkesine gittikten sonra Türkiye’ye geri dönenlerin “geçici koruma kayıtlarının yeniden aktifleştirilmesi” talimatı vermiştir.¹¹ Bu talimatın ise pratikte ne kadar uygulandığı ayrıca araştırılması gereken bir husustur.

Türkiye’nin resmi sayıları da bu dönüşün çok gerçekçi olmadığını göstermektedir. Örneğin sadece 2018 yılı içinde Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 197 binden fazla olmuştur. 1 Ocak 2019’da 3.623.192 olan geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 21 Şubat 2019’da 3.635.841’a, Mart 2019’da 3.642.738’e çıkmış, Nisan 2019’da ise küçük de olsa ilk kez bir düşüşle 3.613. 389’a inmiştir. Ancak burada T.C. vatandaşlığına alınan ve doğal olarak geçici koruma statüsü düşen 80 bine yakın Suriyelinin varlığı dikkate alındığında, sayıdaki düşüşün başka bir anlamı olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bunlar Türkiye’deki Suriyeliler için “gönüllü geri dönüş” isteğinin ve ülkelerindeki durum itibari ile imkânının son derece azaldığını göstermektedir. Bu da Türk devletinin orta ve uzun vadeli uyum politikalarına yönelmesine yol açmıştır. Hükümet için siyaseten söylenmesi zor ve riskli olsa da Türk devletinin “adı konulmamış bir uyum politikasını” yürütmekte olduğu rahatlıkla söylenebilir.

¹¹T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uluslararası Koruma Daire Başkanlığının Genel Müdür imzalı, 7 Ocak 2019 tarih ve 16-000-E1112 sayılı yazısı.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Türkiye'nin Suriyeliler konusundaki politikası doğal olarak süreç içinde farklılaşmış, kurumsal ve idari düzenlemeler ile acil durum yönetiminden uyum politikalarına geçiş sağlanmıştır.

Başlangıç yıllarında, yani Nisan 2011 sonrası, 2012 ve 2013'te her şey "geçicilik" ve "acil durum yönetimi" üzerine bina edilirken, sonraki yıllarda değişim kaçınılmaz olmuştur. Artık sekiz yılı geçen ve 3.6 7 milyonu aşkın sayılarla ifade edilen Türkiye'deki Suriyelilerin varlığı, öyle görünüyor ki yakın, orta ve hatta uzun vadede Türkiye'nin önemli konularından birisi olmaya devam edecektir.

Suriye'de başlayan iç karışıklık kısa zamanda iç savaşa evrilmeye insan kaçışlarının temel hedefi olan Türkiye için 2014'e kadar Şam rejiminin devrilmesi ülkedeki Suriyeliler sorununun çözülmesi anlamına geldiği için, konu bir uluslararası ilişkiler alanı olarak görülmüş, acil durum yönetimi ile süreç yönetilmiştir. Yani Suriye'deki rejimin yıkılmasının mültecilerin geri dönmesine yeteceği beklentisi, Türkiye'nin çabalarının daha fazla Suriye üzerinde yoğunlaşmasının da temel nedenidir.

Özellikle 2014 sonrasında Suriyelilerin sayısı artıp, kent mültecilerine dönüşmeleri ile birlikte, sistemli, uzun vadeli ve merkezi olmamakla birlikte daha çok kısa vadeli ve sektörel (eğitim, sağlık, çalışma, barınma vb) uyum politikaları, daha doğrusu "sorun çözüme politikaları" uygulanmaya başlanmıştır. Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemi içine entegre edilmeleri, sağlık hizmetlerinin sunulması, çalışma izinlerinin çıkarılması, psiko-sosyal destek çalışmalarının yapılması vb. çalışmalar 2015'den itibaren hızlanmıştır. Bu konuda yerel yönetimlerin de -büyük ölçüde "hayır işleri" yapmak ya da "bölgemizde sorun çıkmasın" refleksi ile olsa da- önemli çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Suriye'de IŞİD'in devreye girmesi, Türkiye'nin yanı sıra Rusya ve İran'ın bölgesel güçler olarak sürece hem de Şam Rejimi lehine devreye girmeleri, durumu çok daha karmaşık hale getirdi. Bu dönemde IŞİD ile mücadelede bölgedeki Kürt grupların üstlendikleri rol, ABD'nin (ve bazı Avrupa ülkelerinin) hem Kürtlerle ilgili politikalarını hem de terörle mücadelenin Şam Rejimi ile mücadeleden daha öncelikli hale gelmesinde önemli rol oynadı. Önceliğin Şam'dan IŞİD'a kayması, Türkiye'nin hem Şam Rejimi hem de IŞİD ile mücadele etmesine yol açtı. Buna bir başka boyut da bölgedeki Kürt örgütlerin faaliyetleri oldu. Ama işte tam da bu süre içinde Suriyelilerin hem ülkelerinden hem de Türkiye'den Batıya doğru "büyük kaçı" başladı. Bu kaçış, zaten Suriyelileri kamplarda tutacak kapasitesi kalmayan Türkiye'nin Suriyelilere bölgeden ayrılma ve "başlarının çaresine bakma" çabalarına göz yummasına neden oldu. Bir yerleştirme politikası olmayan Türkiye'de Suriyeliler nereyi

isterlerse oralara yerleşerek bölge dışına çıkmaya başladılar. Her ne kadar Geçici Koruma Yönetmeliği mobility kısıtları getirmiş olsa da bunun kontrolü kolay olmayacaktı.

2 Eylül 2015'de Bodrum yakınlarında Avrupa'ya kaçma deneyiminin talihsiz kurbanı olan "Aylan Bebek", küresel bir etki yarattı ve mülteci dostu sivil toplum güçlerinin baskısı ile başta Almanya ve İsveç olmak üzere bazı Batılı ülkeler Suriyelilere kısa bir süre için kapılarını açtı. Bu konuda Almanya'nın özel bir rol oynadığı ve Avrupaya ulaşan mültecilere diğer AB üyelerine göre çok daha fazla kapısını açtığını eklemek gerekiyor. Ama sadece Suriyeli değil, pek çok ülkeden gelip Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan mültecilere zoraki açılan kapılar kısa zamanda kapanacaktı. Nihayetinde önce Balkan rotası kapatıldı, ardından da Türkiye ile yapılan anlaşma çerçevesinde (Türkiye-AB Mutabakatı) AB Türkiye'den yeni akınların engellenmesi için destek alma, bunun karşılığında da Türkiye'deki mülteciler için Türkiye'ye mali destek vermeye karar verdi. Mart 2016'daki AB-Türkiye mutabakatı, AB hukukunun bir parçası değildi, AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasında yapılmıştı ama böylece Türkiye'ye 4 yıl için mülteciler için harcanılması için 3+3, toplamda 6 milyar € kaynak aktarılması kararlaştırıldı. Mutabakatta Türkiye vatandaşlarına vize liberalizasyonu ve AB müzakerelerinde yeni chapterlerin açılması sözleri de verilmiş olsa da bu konu kısa zamanda arka plana düştü ve unutuldu. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'de Suriyeliler konusundaki süreç yönetiminin adım adım acil durum yönetimi yapmakla yükümlü ve adeta "obezleşmiş" bir kurum olan AFAD'dan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne geçişinin yaşandığı hem ulusal hem de yabancı STK'ların daha önemli roller üstlendiği bir dönüşümün de yaşandığı yıllar oldu. 2016'ya kadar nerede ise mülteciler denilince akla gelen en önemli kurum olan AFAD, 2018'de İçişleri Bakanlığı'na bağlandı ve mülteci konusunda uzaklaştı. Bunda eskiden AFAD yönetiminde olan kampların GİGM'ye devredilmesi ve kampların hem sayısının hem de orada yaşayanların azaltılmasının da önemi olduğu açıktır. Bu süreçte yaşanan ve genelde bir "süpriz" olarak karşılanan hususlardan birisi Türkiye'nin Suriyelilere "istisnai" vatandaşlık yolunu açması ve bu şekilde yüz bine yakın vatandaşlığın verilmesi oldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'ten bu yana Türk soylu göçmenlere vatandaşlık verilmesi uygulaması ilk kez Türk soylu olmayan bir gruba kitlesel vatandaşlık verme şeklinde ciddi bir revizyona uğradı.

Türkiye'nin süreç yönetimini 2011-2013, 2014-2016, 2017-2019 olmak üzere üç ana dönemde izlemek mümkündür.

I- 2011-2013: 250.000 Suriyelinin olduğu bu dönem için beklenti krizin çok kısa süreceği, soruna neden olan Şam'daki rejimin yıkılacağı, mültecilerin de geri döneceği şeklindeydi. Bu süreçte toplumun dayanışması son derece yüksek seviyede idi. Konu henüz AB için bir kriz değildi, ama AB Türkiye'ye açık kapı politikası uygulanması konusunda uyarılar gönderiyordu. Bu dönemde duygusallık en üst düzeydeydi ve genelde Hükümet konuyu bir kardeşlik dayanışması olarak niteliyor, sıklıkla İslamın doğuş döneminde Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçünü referans veren "Ensar-Muhacirin" kavramı kullanılıyordu. Dünyanın geri kalan kısmı ise duyarsızlıkla suçlanıyordu. Ama bu dönemde beklenen asıl duyarlılık, Esad'ın bir an önce gitmesini sağlayacak baskılar şeklindeydi. Henüz mültecilere destek ve yerleştirme gündemde değildi. Sürecin aktörü, "acil durum yönetimi" yapan AFAD, sürecin alanı ise sınır bölgeleri idi. Suriyeliler henüz sınır bölgesinde, çoğunlukla da kamplarda barınmaktaydı. Bu dönemim genel politikası, "kucağımızı mağdura açıyoruz, rejimin yıkılmasını sorunun çözümünün temel unsuru olarak görüyoruz ve mültecilerin acil ihtiyaçlarını cömertçe karşılıyoruz" şeklindeydi.

II- 2014-2016 arasındaki ikinci dönemin en belirgin özelliği belirgin mülteci artışı ve mültecilerin sınır bölgesi dışına yerleşmeleriydi. Kamplar artık dolmuş, Suriye'de Esad hala direniyor ve süreç uzuyordu. Sayı milyonları bulmuş ve hata 2.8 milyona ulaşmıştı. "Kriz uzayabilir ama mülteciler Avrupa'ya kaçacak ya da geri dönecek" şeklinde formüle ediliyordu. IŞİD'in devreye girmesi ile kontrolden çıkan savaş ortamında kaçanların Avrupa'ya yönelmesi ile AB krizden söz etmeye başlamıştı. "Ensar – Muhacir Dayanışması" Söylemi devam ettirilse de artık bir şaşkınlık kendini hissettiriyordu. AFAD'ın yanına 2014'de kurulan GİGM gelmiş, Suriyeliler bölge sınırını aşmış, politika hala acil durum yönetimi ve kayıtlamaya konsantre olmuştur. Bu dönem AB ile işbirliğinin de geliştiği dönem olmuştur.

III- 2017-2019 dönemi ise hem sayısal artışın en tepeye çıkarak 3.6 3.7 milyonu aştığı, hem de Suriyeli olmayan mültecilerin de kendini iyice belli ederek toplam sayıyı 4.1 milyona çıkardığı bir dönem oldu. AB süreci externalize, Türkiye ise bu durumu AB ile müzakerelerin önemli bir parçası olarak enstrümentalize etme çabasında oldu. Mültecilerin kalıcılaştığı algısı hem Suriyelilerde hem de Türk toplumunda artık kabullenilmeye başlanmıştı. Mobilite engeline rağmen kamp dışındaki yerleşim kaçınılmaz olarak devam etti. Kurum olarak GİGM'nin ön plana çıktığını, uyum çalışmalarının, sınır güvenliğinin, kayıt güncellenmenin ve geri dönüşü sağlayacak güvenli alanlar yaratma çabalarının devreye girdiği bu dönemin önemli gelişmesi Türkiye ile AB

arasında imzalanan mülteci mutabakatı olmuştur. AB externalize etmeye, hatta sadece güvenliği ve maliyeti değil, uyumu da dışsallamaya çalıştığı bir anlayışı ortaya koyarken, Türkiye de bunun olumlu bir soft power alanı, aynı zamanda AB'yi eleştirmenin bir enstrümanı olarak değerlendirdi. Ama adı tam konulmamış ve genelde yerel düzeyde devam eden bir uyum politikası sürecine girildiği de gözlenmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

DÖNEM	SAYILAR	BEKLENTİ / SÖYLEM	ALAN / YÖNTEM	İLGİLİ KURUM	POLİTİKA	ÖNEMLİ GELİŞMELER
2011 (Nisan) 2012 2013	252 14.237 224.655	Kriz kısa sürecek, rejim değişikliği ile Suriyeliler geri dönecek / Açık Kapı Politikası Ensar-Muhacir Dayanışması	Suriye sınır bölgesi / Kamplara Yerleştirme	AFAD Kızılay İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum	Acil Durum Yönetimi	29 Nisan 2011: İlk kafilenin Suriye'den Türkiye'ye girişi 2012: "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatanlı Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" 11 Nisan 2013: "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"
2014 2015 2016	1.519.286 2.503.549 2.834.441	Kriz uzama eğiliminde ama Suriyeliler dönecekler ya da Avrupa'ya gidecekler / Suriye Rejimine yeterince baskı uygulamadığı ve Sorumluluk paylaşmadığı için Avrupa'ya eleştiri	Sınır Bölgesi ve Türkiye'nin metropollerini / Kamplara yerleştirme/ Kentlere yerleşmeye müsaade etme (egnel olmama)	AFAD GİGM Başbakanlık Müşavirliği BM Kurumları Sivil Toplum Yerel Yönetimler	Acil Durum Yönetimi Kayıtlama AB ile müzakere Sınır güvenliği	DEAŞ'ın sürece dahil olması, Suriye rejimi üzerindeki uluslararası baskının azalması, önceliğin DEAŞ ile mücadeleye dönmesi Rusya ve İran'ın Suriye Rejimi Yanında Sürece Dahil Olması 11 Nisan 2014: GİGM Faaliyete Geçmesi 22 Ekim 2014: Geçici Koruma Yönetmeliği GİGM Taşra Teşkilatının kuruluşu Türkiye üzerinden Suriyelilerin Avrupa'ya kaçışı 2 Eylül 2015: Aylan Kurdi'nin boğulması 15 Ocak 2016: Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik 18 Mart 2016: Türkiye-AB Mütabakatı AB'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT-1) AB'nin Balkan Rotasının Kapatması ve Türkiye üzerinden gelen mültecilerle etkin mücadele süreci SUY Programının başlaması
2017 2018 2019 (Temmuz)	3.426.786 3.623.192 3.630.575	Süreç kalıcılığa yöneliyor Dünyanın en fedakar ülkesi Türkiye / Güvenli Bölgelere gidecekler-gönderilecekler	Bütün Türkiye / Kamp dışına yerleşime izin, koşulları kötü olan kampların kapatılması, kamp nüfusunun dışarıya	GİGM Uluslararası Kurumlar Sivil Toplum AFAD Yerel Yönetimler	Geri dönüşün teşviki Uyum Politikaları Vatandaşlık Politikası Kamplardaki Suriyelilerin azaltılması	GİGM-BMMYK İşbirliğinde Veri Güncelle Türkiye-Rusya-İran İşbirliği 20 Ocak 2018: Zeytin Dalı-Afrin Operasyonu Güvenli Bölgelerin Oluşturulması

	111.325		çıkmasına teşvik ve mevcut kapların yoğunluğunun azaltılması		Kayıtların güncellenmesi	AB'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT-II)
	2018: 140.000					
	2019 (Temmuz): 85.000		Hareket (mobility) kısıtlılığı			Temmuz 2018: AFAD İçişleri Bakanlığı'na bağlandı

Türkiye'nin, toplumsal ve ekonomik uyum süreçlerini atlayarak istisnai olarak Suriyelilere vatandaşlık vermesi uyum çalışmalarının önemli parçası olarak anlaşılabilir. Ancak özellikle Temmuz 2016'dan sonra toplumdan gelen tepkilerin artması ile hükümetin söyleminde de ciddi değişikliklerin olduğu ve en az "uyum" kadar "geri gönderilme" konusunun ifade edildiği bilinmektedir. Bunda, toplumunun geçicilik duygusunun özellikle "vatandaşlık" politikası ile sarsılmasının getirdiği ciddi eleştirilerin payının olduğu açıktır. Her ne kadar Suriyeliler Türkiye'de 8 yılda neredeyse hiçbir şekilde siyasal süreçlerde önemli bir faktör, seçimlerde önemli bir değişken olmasa da toplumdan gelen endişelerin ve tepkilerin yoğunlaştığı gözlenmektedir. Buna siyasetin cevabı önce 2016 Ağustos ayındaki Fırat Kalkanı ama özellikle Ocak 2018'de başlayan Afrin Operasyonu ile netleşmiştir. Devletin sorumlu makamlarında yer alan siyasiler, "Afrin operasyonu sadece terörle mücadele değil, aynı zamanda Suriyelilerin evlerine gitmesi için yapılmaktadır" ifadesini sıklıkla kullanmışlardır. Bu iki operasyon alanında oluşturulan de-facto güvenli bölgelerde Türkiye "yerinde sorun çözme, yerinde güvenlik, yerinde uyum" politikalarına başlamıştır. Halen bu iki bölgede Türkiye 1.5 milyon civarındaki Suriyelinin güvenlik ve yaşam ihtiyaçlarını gidermek konusunda olağanüstü bir çaba sarf etmektedir. Bu politika aynı zamanda daha fazla mülteci gelmemesi bakımından da önemsenmektedir. Ancak güvenli bölgeler oluşturularak Türkiye'deki Suriyelilerin buralara dönmelerini teşvik politikası yeterince başarılı olamamıştır. Bütün bunlar Türkiye'deki Suriyelilerin kalıcılık eğilimlerinin güçlendiğine işaret etmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin genel eğitim durumu konusu hem uyum ve topluma katkı hem de okul çağındaki çocukların okullaşması ve okulda başarısı bakımından son derece önemlidir. Bu konuda eldeki sınırlı veriler, Suriyelilerin Türkiye ortalamasının oldukça altında bir eğitim seviyesine sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum eğitim ve uyum süreçlerini yakından ilgilendirmektedir. Eğitim seviyesi, en çok da çocukların eğitimi konusunda ailelerin desteğinin alınması bakımından önem taşımaktadır. Yine Türkçe öğrenilmesi, ekonomiye katkı, girişimcilik, çalışma biçimleri, toplumsal hayatın çeşitlendirilmesi, yerel toplumun değer skalasının bilinirliği vb konularda da genel eğitim seviyesinin önemli rol oynayacağı söylenebilir. Suriyelilerin ekonomik ve toplumsal hayata uyumunda önemli bir yeri olan ve yetişkinler için planlanan meslek edindirme çalışmalarının verimliliği konusu da yine eğitim seviyesi ile yakından ilişkilidir.

Türkiye'nin nüfusunun %4.42'sine denk gelen Suriyeli nüfusun genel eğitim durumu hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Bugüne kadar konu hakkında neredeyse tek resmi kaynak T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2016 yılında "Türkiye-AB Mülteci Uzlaşısı" müzakereleri çerçevesinde yayınlanan "Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi"¹² başlıklı çalışmada görülmektedir.

I. TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİLER VE EĞİTİM

A. Mevcut Durum

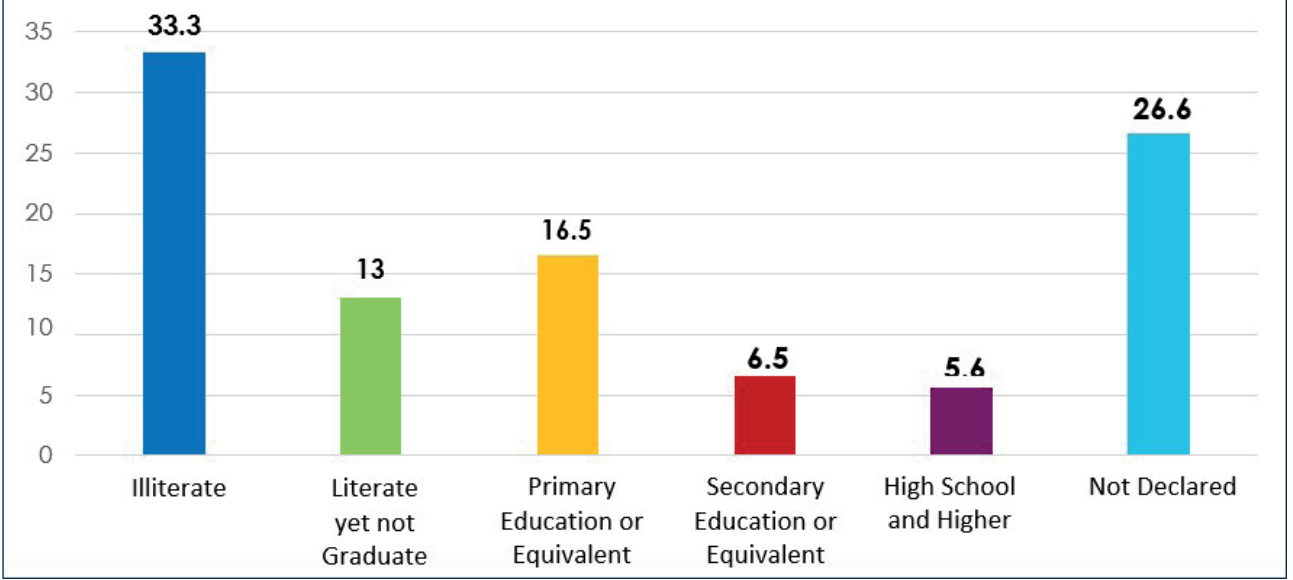
Türkiye'deki Suriyelilerin eğitim konusu bu çalışmada beş farklı alanda değerlendirilmiştir:

1. Türkiye'deki Suriyelilerin genel eğitim durumu
2. Okul çağındaki çocukların (5-17) eğitime erişim
3. Yüksek Öğrenime Erişim
4. Türkçe dil eğitimi
5. Meslek kursları ve yaygın eğitime Suriyelilerin erişimi

¹²T.C. Kalkınma Bakanlığı: Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi, Mart 2016 /Ministry of Development: First Stage Needs Assessment Covering 2016-2018 Period for Syrians with Temporary Protection Status in Turkey, March 2016, S.6.

TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Syrians uTP in Turkey according to their Educational Statuses (%) March 2015

Bu tablo, ne yazık ki ciddi bir eğitim açığını ortaya koymaktadır. Ancak Mart 2015 itibari ile elde edilen verilerin yeterince güvenilir olmadığı, verilerin toplanma sürecinde yaşanan yoğunluk ve teknik aksaklıklar nedeni ile yüksek düzeyde yanlışlıkların ortaya çıktığı sıklıkla ifade edilmektedir. Bu nedenle GİGM ve BMMYK işbirliğinde hem kayıtların hem de kayıt esnasında verilen bilgilerin güncellenmesi çalışması yapılmış, ancak çıkan sonuçlar yayınlanmamıştır. Kalkınma Bakanlığı tarafından GİGM'deki veriler kullanılarak oluşturulan Mart 2015 tarihli tabloda, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin %33'ünün okur yazar olmadığını, %13'ünün ise okur-yazar olsa da herhangi bir okul diplomasına sahip olmadığını ortaya konulmaktadır. Aynı tabloda %26.6'lık bir grubun da "cevapsız" olarak işaretlendiği gözlenmektedir. Dolayısı ile bu tablodan hareketle gerçekçi bir değerlendirme yapmak mümkün görünmemektedir. Genel tabloyu anlamak bakımından Milli Eğitim Bakanlığı'nın savaş öncesi Suriye'sine yönelik verileri de bazı ipuçları vermektedir. Buna göre Suriye'de 2011 öncesinde ilköğretimde %92, ortaöğretimde %69, lise seviyesinde ise %26 okullaşma söz konusudur. Yaklaşık aynı tarihte Türkiye'de ilköğretimde %99, Ortaokulda %93, liselerde ise %70 okullaşma söz konusudur. Yani Suriye'nin ortalaması %62,3 iken, Türkiye'ninki %87,3'tür.¹³ Üstelik Türkiye'ye en çok nüfusun geldiği Kuzey Suriye'de bu ortalamalar daha da düşüktür. Dolayısı ile Türkiye'deki Suriyelilerin genel eğitim seviyesi konusunda var olan pek çok dolaylı veri, genel tablonun çok parlak olmadığını ortaya koymaktadır. Suriyelilerin genel yapısını anlamak üzere yapılan

kapsamlı saha çalışmalarında da (örneğin "Suriyeliler Barometresi")¹⁴ Suriyeliler arasında okur yazar olmayanların oranı %18.5 olarak tespit edilmiştir. Okul diploması olmadığı halde okuma yazma bilenlerin oranı ise %11.8 olarak görünmektedir. Bu araştırmaya göre Suriyeliler içinde okul görmemişlerin oranı %30 civarındadır.

¹³Suriyeliler Barometresi-2017, s.44.

¹⁴Örneğin Suriyeliler Barometresi-2017, s.122:

TABLO 4.7. SB-2017 Araştırmasında Türkiye'deki Suriyelilerin Eğitim Durumları*

	Kamp içi		Kamp dışı		Genel	
	#	%	#	%	#	%
Okuma yazma bilmiyor	241	14,9	959	19,7	1200	18,5
Okuma yazma biliyor ama bir okul bitirmedi	277	17,2	491	10,1	768	11,8
İlkokul	479	29,6	1338	27,5	1817	28,0
İlköğretim/ortaokul	303	18,8	975	20,0	1278	19,7
Lise ve dengi okul	177	11,0	532	10,9	709	10,9
Ön lisans/Meslek Yüksekokul	59	3,7	154	3,2	213	3,3
Lisans	76	4,7	387	7,9	463	7,1
Lisansüstü/doktora	1	0,1	36	0,7	37	0,6
Toplam	1613	100,0	4872	100,0	6485	100,0

(*) 6 ve üzeri yaşta kişilere ait sonuçlardır.

Türkiye’de 2017 verilerine göre okur yazar olmayanların oranı %3,3’dür. Bu durum, ister Kalkınma Bakanlığı’nın yayınladığı %33, isterse Suriyeliler Barometresi çalışmasında yer alan %18,5 oranı olsun, eğitim seviyeleri arasında çok ciddi bir dengesizlik olduğunu ortaya koymaktadır. MEB tarafından verilen bilgilere göre, 2011 öncesinde 9 yıl olan zorunlu eğitim süreci içinde Suriye’de eğitime katılım oranları da Türkiye ortalamasının oldukça altında görünmektedir.¹⁵ Türkiye’deki Suriyelilerin eğitim seviyesi bakımından önemli bir başka husus da Türkiye’ye gelen Suriyelilerin büyük bölümünün rejim tarafından baskılanan, tarımla işsiz kalan ve kırsal alanlardan, geleneksel olarak da Suriye ortalamasının altında eğitim seviyesinin olduğu Kuzey Suriye’den gelmiş olmalarıdır. Suriye gibi, genelde 2011 öncesinde Arap dünyasında eğitim seviyesinin nispeten daha yüksek olduğu bir ülkeden gelenler arasında gözlenen bu durumun, bölgesel farklılıklarla da ilişkisi olduğu, yani geleneksel olarak Suriye’deki rejimin Kuzey Suriye’yi baskılaması, ihmal etmesi ve hatta özel olarak eğitimden uzak tutmasının, ayrıca bu bölgenin genel yapısı itibari ile tarımsal alanların yaygın olduğu kırsal alanlar olmasının da eğitim ortalamalarına yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

B. Türk Devletinin Suriyelilere Yönelik Eğitim İhtiyaç Analizi ve Stratejisinin Temel Yapı Taşları

Türk Devleti 2015 yılında Kalkınma Bakanlığı koordinatörlüğünde gerçekleştirdiği ve AB ile mülteci mutabakatı müzakere sürecinde masaya koyduğu ilk kapsamlı ihtiyaç analizi ve strateji belgesi “Türkiye’deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi” son derece önemli ilke ve uygulama çerçevesini ortaya koymuştur. Belgenin girişinde “ihtiyaç analizi çalışması, 2016-2018 dönemini

kapsayan birinci aşama uygulama aracı olarak yürürlüğe konacaktır. İhtiyaç analizi, belli bir dönemi kapsamına karşılık gerektiğinde güncellemelerin yapılabileceği dinamik bir yapıda hazırlanmıştır. Çalışma başta Avrupa Birliği (AB) olmak üzere bütün uluslararası donörlerin sağlayacağı destekler için ana çerçeveyi oluşturmaktadır” ifadesine yer verilmektedir. Bu belgede “Eğitim hizmeti sunumuna yönelik ihtiyaçlar, ülkemizde bulunan 5-17 yaş arası okul çağında yaklaşık 834.000 Suriyeli çocuğun Türk öğrenciler ile aynı standartta eğitim hizmetine erişmesi hedefi temelinde belirlenmiştir” denilmektedir.¹⁶

2015 yılında hazırlanan ihtiyaç analizinde belirlenen ilkeler zaman içinde de büyük ölçüde aynı kalmıştır. Ancak hedefler konusunda beklentinin arkasında kalmıştır. Belgede üç önemli hedef belirlenmiştir:

1. Suriyeli çocukların tamamının okullaştırılması
2. Suriyelinin halk eğitimi merkezleri üzerinden yürütülen kurslara katılım oranlarının artırılması
3. Milli Eğitim Bakanlığı personelinin Suriyelilere daha iyi hizmet verebilmesi için kapasitesinin güçlendirilmesi

Bu hedefler için yapılan pek çok çalışmaya rağmen özellikle öğrencilerin okullaştırılması bakımından tatmin edici sonuca ulaşılamadığı açıktır. Zira belgede, fiziki ve beşeri altyapının güçlendirilmesi ile Suriyeli çocukların tamamının 3 yıl içinde (2018’e kadar) okullaştırılması hedeflenmişken, bu durum 2019’da % 62 civarında kalmıştır.

¹⁵b başlığı altında bu durum ayrıca analiz edilmiştir.

¹⁶“Türkiye’deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi” S.17.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

İhtiyaç analizinde 3 hedef için belirlenen bileşenler 19 maddede toplanmıştır. Buna göre

Suriyeli çocukların okullaştırılması için:

1. Eğitim binalarının inşa edilmesi ve Suriyelilere yönelik faaliyet gösteren halk eğitimi merkezlerinin fizikî kapasitesinin artırılması
2. Öğrencilerin ders kitabı, kırtasiye malzemesi ihtiyacının temin edilmesi; öğrencilere kılık kıyafet vb desteklerin sağlanması
3. İhtiyaç duyan öğrencilere taşıma desteğinin sağlanması
4. Suriyeli öğrenciler için tam zamanlı veya yarı zamanlı olarak tahsis edilen okulların işletim giderlerinin karşılanması için düzenli destek sağlanması; devlet okulları binalarının bakım-onarım ihtiyacının karşılanarak Suriyeli öğrenciler için yarı zamanlı (öğleden sonra) olarak tahsis edilmesi
5. Kadrolu Türk öğretmen ve/veya idarecinin geçici eğitim merkezlerinde yürütülen eğitim öğretim faaliyetini koordine ve idare etmek amacıyla görevlendirilmesi
6. Ücretli öğretmenlerin geçici eğitim merkezlerinde Türkçe öğretmek amacıyla görevlendirilmesi
7. Acil ihtiyaç duyulan devlet okullarında çalıştırılmak üzere ek olarak kadrolu veya ders ücreti karşılığı olacak şekilde Türk öğretmenlerin görevlendirilmesi
8. Gönüllü Suriyeli öğretmenlerin geçici eğitim merkezlerinde görevlendirilmesi
9. Yükseköğrenim kademesinde öğrenim gören Suriyelilere burs imkânı sağlanması

Her yaştan Suriyelinin halk eğitimi merkezleri üzerinden yürütülen kurslara katılım oranlarının artırılması için

10. Usta öğretici veya eğitmenlerin halk eğitim merkezlerinde Suriyeliler için açılan kurslarda görevlendirilmesi

Milli Eğitim Bakanlığı personelinin Suriyelilere daha iyi hizmet verebilmesi için kapasitesinin güçlendirilmesi için

11. Gerekli alanlarda mevzuat güncellemelerinin yapılması
12. Milli Eğitim Bakanlığının bilgi teknolojileri altyapısının güçlendirilmesi
13. Ortaöğretim çağındaki Suriyeli çocukların okullaşma oranlarının artırılması amacıyla uzaktan eğitim programının hazırlanması
14. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan "Yabancılarla Türkçe Öğretimi" modüllerinin güncellenmesi

15. Geçici eğitim merkezlerinde kullanılan Arapça öğretim müfredatının yeniden düzenlenmesi
16. Lise seviyesinde imam hatip uygulamalı geçici eğitim merkezi modelinin uygulamaya geçirilmesi
17. Suriyeli öğrencilerin dillerini ve kültürlerini yaşatmaya devam edebilmeleri için özel programlar hazırlanarak okul dışı saatlerde söz konusu programlar üzerinden eğitim almalarının sağlanması
18. Özel eğitim ihtiyacı olan Suriyeli çocukların bu alandaki hizmetlere Türk akrabaları ile aynı seviyede erişimlerinin sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi
19. Suriyeli gençlerin yükseköğretim fırsatlarından daha fazla yararlanabilmeleri için çalışmaların artırılması planlanmıştır.

İhtiyaç analizi raporunda 2016-2018 arasında yapılacak bu çalışmaların 2.7 milyar Euro civarında bir maliyeti olacağı ifade edilmektedir.¹⁷

C. Türkiye'de Bulunan Okul Çağındaki (5-17 Yaş) Suriyeli Çocuk ve Gençler

Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi konusu, hem kayıp kuşakların en aza indirilmesi, onurlu bir yaşam hem de bir arada huzur içinde yaşama yönelik gelecek planlamaları bakımından hayati bir önem taşımaktadır. GİGM ve MEB verilerine göre Türkiye'de 5-17 yaş arasında yer alan yani zorunlu okul çağındaki Suriyeli çocukların sayısı 1.047.536'dır. Bu sayı Türkiye'deki geçici koruma altındaki toplam Suriyeli sayısının %28.97'sine denk gelmektedir. Bir anda karşı karşıya kalınan ve bütün eğitim kapasitesini zorlayan bu büyük sayı konusunda Türkiye olağanüstü bir çaba sergilemektedir. Suriyeli çocukların 2014-2015 eğitim yılında 230 bini, 2015-2016'da 311 bini, 2016-2017'de 492 bini 2017-2018'de 610 bini ve 2018-2019'da 643.058'i okullaştırılmıştır. Son verilere göre bu çocukların halen %61.41'i okullaştırılmıştır. Bu öğrencilerin MEB verilerine göre resmî okullarda ve geçici eğitim merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin eğitim kademelerine göre okullaşma oranları Ana okul %33,86, İlkokul %96,50, Ortaokul %57,66 Lise eğitimi ise %26,77 olarak gerçekleşmiştir.

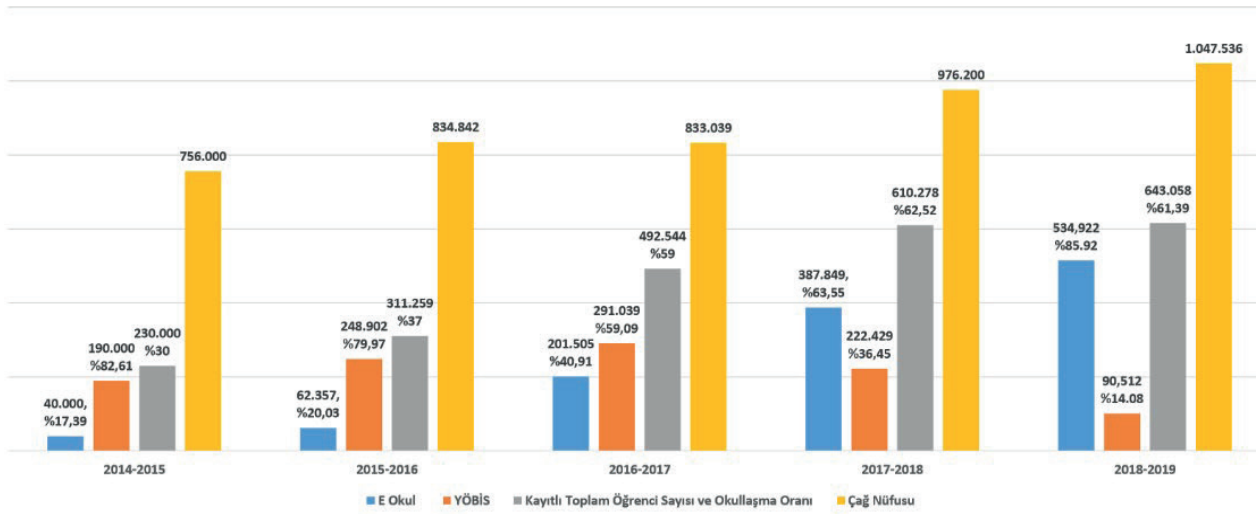
Okullaştırılan Suriyeli çocuklara ilişkin veriler, okullaşma oranlarında çok ciddi dengesizlikler olduğunu ortaya koymaktadır. Okul öncesinde 95 bin olan çağ nüfusunun yaklaşık olarak %33.9'u yani 32 bini okullaşmış iken, ilkokul 1. ve 2. Sınıfta okullaşma %90'ın üzerine çıkmaktadır. İlköğretimin 4 yıl olan birinci bölümünde (6-9 yaş grubu) okullaşma ortalaması %95 gibi oldukça yüksek bir seviyede gerçekleşmektedir. Ancak 5, 6, 7, ve 8. (10-13 yaş

¹⁷"Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi" S.29.33.

arası) Sınıfların yer aldığı orta okul bölümünde bu oran %57.66'ya, 9-12. Sınıflarda (yani 14-17 yaş grubu) ise %26.77'ye düşmektedir. Bu oran içinde 17.624 Açık Okul ve 3.709 HEP A-B & Lise Hazırlık sınıfları da dahildir. Bunlar çıkarıldığında çağ nüfusu 269 bin olan 9-10-11-12. Sınıf öğrenci toplamı 50.740'a yani %18.84'e düşmektedir. Bu durum özellikle üniversite hayatına atılacak olan Suriyeli liseliler bakımından

son derece önemlidir. MEB'in verilerine göre 2019 yılında üniversiteye girme potansiyeline sahip öğrenci sayısı yani 12. Sınıftaki öğrenci sayısı çağ nüfusunun %14.7'si yani sadece 10.077'dir. Eğitim konusundaki en önemli sorunlardan birisinin okul bırakma süreci olduğu, özellikle ileri yaşlarda ve sınıflarda okulları terkin çok ciddi bir biçimde artmasından da açık biçimde anlaşılmaktadır.

Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü:

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/26115239_14_HAZIRAN_2019_YNTERNET_SUNUUU_.pdf (ERİŞİM: 07.07.2019)

23

Türkiye'de eğitim gören Suriyeli okul çağı çocukların cinsiyet yapısı oldukça dengeli görünmektedir. Toplamda 643.058 öğrenciden kız öğrencilerin oranı %49,22 (316.485), erkek öğrencilerin oranı ise %50,78 (326.573 erkek) olarak gerçekleşmiştir.

Sınıf Seviyelerine Göre Okullaşma Sayı ve Oranları (01-Nisan -2019)

SINIF	E Okul Kayıtlı Öğrenci	YÖBİS Kayıtlı Öğrenci	Toplam	Eğitim Kademelerine göre	Çağ Nüfusu Toplam	Kademelere Göre Toplam Çağ Nüfus	Yüzdeler
Okul Öncesi (5 yaş)	30.997	1.201	32.198	32.198	95.094	95.094	%33,9
1. Sınıf (6 yaş)	99.914	626	100.540	365.535	101.529	382.748	%95,50
2. Sınıf (7 yaş)	92.938	920	93.858		99.667		
3. Sınıf (8 yaş)	70.211	2.554	72.765		94.684		
4. Sınıf (9 yaş)	55.494	42.878	98.372		86.868		
5. Sınıf (10 yaş)	67.503	908	68.411	173.252	85.820	300.458	%57,66
6. Sınıf (11 yaş)	42.817	2.513	45.330		77.881		
7. Sınıf (12 yaş)	22.444	9.129	31.573		69.818		
8. Sınıf (13 yaş)	13.862	14.076	27.938		66.939		
9. Sınıf (14 yaş)	20.254	214	20.468	72.073	66.550	269.236	%26,77
10. Sınıf (15 yaş)	10.290	691	10.981		64.782		
11. Sınıf (16 yaş)	5.344	3.870	9.214		69.398		
12. Sınıf (17 yaş)	2.849	7.228	10.077		68.515		
HEP A - B & Lise Hazırlık	5	3.704	3.709				
Açık okullar	17.624	0	17.624				
Toplam Öğrenci Sayısı	552.546	90.512	643.058	643.058	1.047.536	1.047.536	%61,39

HEP A: 10-18 yaş arasındaki yabancılar için Türkçe A1, A2 dil kursu (2.535 öğrenci)

HEP B: 3 ve 4. sınıf tamamlayıcı eğitim (153 öğrenci)

Lise Hazırlık, Destekleme ve Yetiştirme sınıfları (1.021 öğrenci)

Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Sunumu (Mayıs 2019)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitime erişimi konusunda ortaya konulan çabanın aslında ne kadar kıymetli olduğunun önemli bir göstergesi olarak yukarıda da anılan Suriye'de 2011 öncesinde eğitim verilerine bakmak da oldukça açıklayıcı olmaktadır. Suriye'de eğitim konusunda 2011 verileri, eğitime katılım bakımından ana okullara katılımın %12, ilköğretime katılımın %92, Ortaöğretime katılımın %69, Liseye katılımın ise %26 olduğu göstermektedir. Aslında bu oranlar halen Türkiye'deki Suriyeli çocukların %33.9 olan okul öncesi (ana okulu), %95.5 ilkokul ve % 57.6 olan ortaokul ve %26.77 olan lise öğrenimine katılma oranlarının (ortaokul hariç) daha altında görünmektedir. Bu durum Türkiye'nin sadece 5 yılda ortaya koyduğu performansın ve başarısının da önemli bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Savaş nedeni ile Suriye'de eğitimde ortaya çıkan tablo, beklenene göre çok daha fazla kötüleşmiştir. Kuzey Suriye'de bulunan Halep'te eğitime katılım %6, İdlip'te %38, Rakka'da %60, Haseki'de ise %80 civarında gerçekleşmektedir.¹⁸ Bu durum, Türkiye'nin açık kapı politikasının özellikle çocukların hayatları ve eğitimleri için ne kadar hayati olduğunun açık bir göstergesidir.

24

D. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Suriyeli Çocukların Eğitimi Konusundaki Düzenlemeleri

Milli Eğitim Bakanlığı sürecin başından beri Suriyeli çocukların okullara erişimi konusunda düzenlemeler yapmıştır. Bunun ilk önemli adımı 7 Eylül 2013'de çıkarılan "MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği"dir. Anılan yönetmeliğin 29. Maddesi ile "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" başlığı altında ilk kez kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır.¹⁹ Ancak süreç hızlı ilerleyince Eylül 2014'te MEB "Yabancı Uyruklulara Yönelik Eğitim Hizmetleri" başlıklı bir genelge ile Suriyeli çocukların okula kaydolmasında oturma izni şartı kaldırıldı. 22 Ekim 2014'de Resmi Gazetede yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, eğitim hizmetlerini 28. Maddede düzenlenmiştir. Burada eğitim bir hak olarak tanımlanmış, görev ve denetim ise MEB'e bırakılmıştır. Yönetmeliğin "Hakların uygulanmasında kısıtlamalar" başlıklı 35. Maddesi dikkat çekicidir. Burada "Yükümlülüklerini kısmen veya tamamen ya da istenilen sürede yerine getirmeyenler, yükümlülüklerine uymaları konusunda ilgili birimler tarafından uyarılır, uymayanlar hakkında adli ve idari işlem başlatılır" denildikten sonra, "acil sağlık" ve "eğitim" kapsam dışı bırakılmıştır: "Kendilerine uyarı yapıldığı halde, yükümlülüklerine uymayanlar hakkında; eğitim ve acil sağlık hizmetleri hariç, diğer haklardan faydalanmalarında tamamen veya kısmen

kısıtlamaya gidilebilir."²⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, Suriyeli öğrencilere verilen eğitimin belgelendirilmesi amacıyla 2015 yılı Haziran ayında "Yabancı Öğrenciler İçin Lise Yeterlik ve Denklik Sınavı" düzenlemiştir. Yaklaşık 8.500 adayın katıldığı sınavda başarılı olanlara Millî Eğitim Bakanlığı onaylı denklik belgesi veya diploma verilmiş; mezun durumda olanların ülkemizdeki çeşitli üniversitelere yerleşmesi sağlanmıştır.

MEB'in Suriyeli öğrenciler için 2016 yılında oldukça önemli atılımlar yaptığı görülmektedir. MEB'in ilk önemli adımı AB Delegasyonu ile 3 Mart 2016 tarihinde Türkiye'deki Sığınmacılar (Suriyeliler) için Malî İmkân (FRIT) Kapsamında eğitim giderleri için 300 Milyon € anlaşma imzalamak olmuştur. Ama asıl önemli adım Ağustos 2016'da gerçekleşmiş ve MEB Suriyeli çocukların eğitime erişimi konulu "yol haritası" nı belirlemiştir. Burada 2011-2015 arasındaki dönem ile karşılaştırıldığında çok ciddi bir yaklaşım farklılığı dikkat çekmektedir. MEB "yol haritası" ile yeni bir kurumsal yapı da oluşturmuş ve Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü içinde "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" nı kurmuştur.²¹ Yol haritasında konu "geçici" olmaktan daha "kalıcı" olma anlayışı üzerine bina edilmiş ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemi içine entegrasyonu temel hedef olarak belirlenmiştir. Bunun doğal sonucu olarak Arapça ve Suriye müfredatına göre eğitim veren GEM'lerin de 3 yıl içinde yani 2020'ye kadar kademeli olarak kapatılmasına dair bir hedef belirlenmiştir.

Kuşkusuz Türkiye'deki 1 milyonu aşkın Suriyeli okul çağındaki çocuktan 643 bininin eğitime kazandırılması olağanüstü büyük başarıdır. Bu sayı pek çok Avrupa ülkesindeki toplam ilk ve ilköğretim öğrenci sayısından bile fazladır. Üstelik bu başarı MEB'deki teknik kapasite artışının son derece sınırlı kalması ile yani büyük fedakarlıklarla sağlanabilmiştir. Eğitim alanı hızlı yatırım yapılsa bile katkısı geç alınan bir alandır. Yani yeni okullar, derslikler kadar yetişmiş eğitimci ihtiyacı da çok yüksektir. Bu nedenle bu süreçte en büyük fedakarlığı bir anda karşılarında başka bir dilden ve alfabeden gelen, büyük bölümü travmalardan geçmiş çocuklar bulan öğretmenlerin gösterdiğini ifade etmek gerekmektedir. Özellikle Suriyeli nüfusun yoğun olarak yaşadığı sınır bölgelerinde bu fedakarlık daha da yükselmektedir.

Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitiminde devlet okullarından önce devreye giren ve uzunca bir süre önemli bir işlev üstlenen kurumlar ise Geçici Eğitim

¹⁸T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Öğrencilere Yönelik Eğitim Hizmetleri, Temmuz 2017 (PPP, sayfa 8)

¹⁹MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130907-4.htm>

²⁰Geçici Koruma Yönetmeliği: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

²¹<http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>

Merkezleri (GEM) olmuştur. GEM'ler önce kamplarda bulunan çocuklar için kamp yönetimlerinin ya da Suriyeli mültecilerin kendi inisiyatifleri ile hayata geçmiştir. GEM'lerde MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından özel olarak oluşturulmuş ders programları üzerinden Arapça bir müfredat ile eğitim verilmektedir. Burada amaç, kısa bir sonra sona ereceği beklenen Suriye'deki kriz bitinceye kadar çocukların okullarından uzaklaşmaması, kamplarda bulunan Suriyeli öğretmen ya da öğretmenlik yapabilecek kişilerin desteği ile geçici okulların oluşturulmasıydı. Bu model kısa zamanda önemli ilgi görünce, kamp dışındaki alanlarda da kurulmaya başlandı ve sayısı Mart 2017 itibari ile 432'ye yükseldi. GEM'lerde, 12 bini Suriyeli olmak üzere 14.500'ün üzerinde "gönüllü öğretmen" görev yapmaktadır. Gönüllü Başlangıçta kamplardaki öğretmenler için 600 TL, kamp dışındakiler için 900 TL olan öğretmen maaşları 2017'de 1300 TL'ye çıkarıldı. Bu maaşlar UNICEF tarafından ödenmektedir. GEM'lerde görev yapan "öğretmelerin" önemli bir bölümünün pedagojik eğitimden geçmemiş kişiler olduğu, yani gerçekte öğretmen olmadıkları da bilinmektedir. GEM'lerdeki müfredatı son dönemde yoğun Türkçe eğitimi ve Türkçe dersler eklenmiş olsa da eğitim temel olarak Arapça verilmekte ve gözden geçirilmiş Suriye okul müfredatı takip edilmektedir. Başlangıçta gayet iyi niyetle ve kendiliğinden oluşan sistem büyüyünce ve hatta bir ara öğrenci sayısı 300 bine çıkınca, MEB bu konuya bir düzen getirme kararı aldı. Bu kararların içinde GEM'lerin mümkünse artık kurulmaması, kurulacaksa mutlaka MEB'den izin alınması, öğretmen seçiminde MEB'in devreye girmesi, müdürlerinin MEB tarafından atanması ve denetlenmesi yer almaktaydı. Zira GEM'lerde öğretmen kalitesi, okullardaki devamsızlık, mekan ve okula öğrencilerin ulaşımı ve radikalleşme potansiyeli konularında ciddi sorunlar yaşandığı sıklıkla gündeme getirilmekteydi. MEB hem okullarda yaşanan sorunlar hem de sürecin kalıcılığa evrilmesinden hareketle, 2016'dan itibaren bütün Suriyeli çocukların 2-3 yıl

içinde Türk Eğitim sistemi içine entegre edilmesi, için çalışmalara başlamıştır. Bunun için yeni GEM'lerin açılmasına izin verilmemekte, ana sınıf, 1. ve 2. Sınıf çocukların mutlaka devlet okullarına kayıt olması istenmektedir. Bu karar sonrasında GEM'lerin ve GEM'lere giden çocukların sayılarında ciddi azalma ve devlet okullarına giden çocukların sayısında ciddi artış yaşanmıştır. 2016 kararında, 2018 sonrasında GEM'lerin kapanması hedeflenmiş olsa da 2018-2019 öğretim döneminde bile 90 bini aşkın çocuğun bu okullarda eğitim aldığı bilinmektedir. MEB verilerine göre Aralık 2018 itibari ile çalışmalarına devam eden GEM sayısı 215'dir. MEB 2020 itibari ile bu okulların tamamen kapatılması ve Suriyeli çocukların Türk Milli Eğitim sistemi içine entegre edilmesi kararını sıklıkla dile getirmektedir.²² Bu durumda 2018-2019 yılında mezun olacak 12. Sınıf öğrencileri ve lise hazırlık öğrencileri dışında kalan yaklaşık 70 bin kişi ile önümüzdeki sene 1. Sınıf öğrencisi olma potansiyelindeki 95 bin öğrencinin, yani toplamda 165 bin yeni öğrencinin 2019-2020 öğretim yılında devlet okullarına entegre edilmesinin planlandığı anlaşılmaktadır. Buna ara sınıflardan öğrencilerin katılması halinde, devlet okullarındaki yeni öğrenci sayısının 200 bini bulması şaşırtıcı olmayacaktır. Normal şartlarda 200 bin yeni öğrenci 278 yeni okul ve 10 bin yeni öğretmen ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Suriyeli çocuklar için de standartlara uygun, kaliteli ve aynı zamanda yerel toplumu rahatsız ve mağdur etmeyecek bir eğitim sağlayabilmek için öğretmen, derslik ve okul başta olmak üzere teknik kapasite artışını hızla sağlamak gerekmektedir. Ancak bunun ne kadar güç ve zaman alan bir süreç olduğu da unutulmamalıdır. Zira MEB verilerine göre Türkiye'de ortalama bir derslik 30 öğrenci, bir ilköğretim okulu 720 öğrenci kapasiteli olarak yapılandırılmakta, her 20 öğrenci için de 1 öğretmen planlanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de 1 milyon 47 bin Suriyeli öğrenci için ihtiyaç son derece büyüktür:

Suriyeli Eğitim Yaşındaki Çocuklar İçin Standart Bir Eğitim Ortamı ihtiyaçları	Okul (24 sınıflı) 720 öğrenci/Okul	Derslik 30 Öğrenci / Derslik	Öğretmen ²³ 20 Öğrenci / Öğretmen
1.047.536 Suriyeli Öğrenci İçin Standart Bir Eğitim Ortamı ihtiyaçları	1.454	34.918	52.376
643.058 Mevcut Suriyeli Öğrenci için	893	21.435	32.152

²²MEB tarafından Temmuz 2017'de şu açıklama yapılmıştır: "Eğitim müfredatı ve programları dâhilinde; Geçici Eğitim Merkezlerinde kendi dil ve müfredatlarında eğitim öğretim çalışmaları yürütülürken, Geçici Eğitim Merkezlerinde 15 saat Türkçe ders eklenmiş olup öğrencilerin Türkçe öğrenmelerini temin etmek üzere yeni çizelge oluşturulmuştur. Bu kapsam içeriğinde, Suriyeli öğrenciler Türkçe ve akademik temelli dersler olarak Bakanlığımız okullarına kademeli olarak aktarılacaktır. Öğrenciler Türk Eğitim Sistemi ve müfredatına tabii olmakla birlikte kendi dil ve kültürlerini unutmamalarına yönelik Arap Dili ve Kültürü üzerine de ilave dersler alınacaktır." T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Öğrencilere Yönelik Eğitim Hizmetleri, Temmuz 2017, (PPP-Slayt:19)

²³Türkiye'de 2017-2018 öğretim yılında ilköğretim okullarındaki öğrenci sayısı 17.885.248 iken, öğretmen sayısı 1.030.130 idi. Bu sayılar esas alındığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 17,3'tür. Ancak bu tabloda hesaplama 20 öğrenci üzerinden yapılmıştır.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Kuşku yok ki eğitim aynı zamanda bir kapasite ve maliyet kalemidir. TUIK'in hesaplamalarına göre Türkiye'de bir ilkokul-ortaokul-lise öğrencisinin ortalama maliyeti 2017 yılında yıllık 8.111 TL olarak gerçekleşmiştir.²⁴ Bu rakam esas alındığında, okullandırılan 640 bini aşkın Suriyeli çocuğun bir yıllık okul maliyetinin 5.1 milyar TL, yani 7 Haziran 2019 Euro kuru ile (6.3 TL= 1 Euro) 823 milyon € olduğu görülmektedir. Sadece eğitim alanında bile okullardaki fiziki altyapıdan öğretmenine oldukça yüksek bir maliyet kaleminin söz konusu olduğu buradan da anlaşılmaktadır.

MEB'in Temmuz 2017'de yaptığı ihtiyaç analizi çalışmasında da hem genel hem de il bazlı ihtiyaç ortaya konulmuştur.²⁵ Buradaki en çarpıcı bilgi ise,

analizin yapıldığı tarihte 856 bin olarak hesaplanan okul çağındaki Suriyeli çocuklar için ihtiyacın 1.189 okul olarak belirlenmiş olması, ancak "AB Projeleri Kapsamında Yapılacak Okul" sayısının sadece ihtiyacın % 15.3'üne denk gelen 183 olarak verilmesidir.²⁶ Bu çalışmada örneğin Şanlıurfa'daki okul çağı çocuk sayısı 142.042, ihtiyaç olan okul sayısı ise 197 olarak verilmiştir. Oysa Ekim 2018'de bu sayı 152.742'e çıkmış, okul ihtiyacı da 212'ye çıkmıştır. Şanlıurfa'da "AB Projeleri Kapsamında Yapılacak Okul Sayısı" 14'de kalmıştır. Kuşku yok ki Şanlıurfa ve diğer kentlerde AB Projeleri kapsamı dışında doğrudan MEB tarafından yapılan ya da özel sektörün yaptığı okullar ile diğer bağımsız kurumların yaptığı okullar da söz konusudur. Ancak ihtiyacın bütünüyle karşılanabilmesi için epeyce zaman gerektiği açıktır.

GKAS İHTİYAÇ ANALİZİ					
İLLER	EĞİTİM ÇAĞINDAKİ NUFUS (5-17 Yaş Aralığı)	İL DERSLİK İHTİYACI	24 DERSLİK OKUL İHTİYACI	AB PROJELERİ KAPSAMINDA YAPILACAK OKUL SAYISI	GÜNCEL OKUL İHTİYACI
1 ŞANLIURFA	142.042	4.735	197	14	183
2 İSTANBUL	132.088	4.403	183	8	175
3 HATAY	115.465	3.849	160	16	144
4 GAZİANTEP	112.936	3.765	157	17	140
5 ADANA	49.617	1.654	69	19	50
6 MERSİN	45.069	1.502	63	9	54
7 KİLİS	45.023	1.501	63	13	50
8 MARDİN	26.467	882	37	6	31
9 BURSA	31.685	1.056	44	6	38
10 İZMİR	31.174	1.039	43	4	39
11 KAHRAMANMARAŞ	29.861	995	41	8	33
12 KONYA	23.801	793	33	7	26
13 ANKARA	22.393	746	31	6	25
14 KAYSERİ	17.236	575	24	3	21
15 OSMANİYE	12.880	429	18	6	12
16 DİYARBAKIR	9.358	312	13	6	7
17 ADIYAMAN	9.263	309	13	3	10
TOPLAM	856.358	28.545	1189	151	1.038

Kaynak: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Sunumu (Aralık 2017)

MEB'in Suriyeli çocukların eğitimi çerçevesinde attığı önemli adımlardan birisi "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" kurması olmuştur. Bu birim üzerinden Türkiye'de eğitim gören ve eğitim çağındaki Suriyeli öğrencilere Türk dilinin öğretimi ve öğrencilerin yaşadığı psiko-sosyal sorunların en aza indirgenmesi amacıyla Örgün Eğitime Uyum Programları planlanmış, ayrıca halk eğitimi merkezleri aracılığıyla Türkçe kurslarına ağırlık verilmiştir.

Türkiye'de Suriyeli 1 milyonun üzerindeki Suriyeli çocuğun eğitime erişimi konusunda olağanüstü çaba ve aslında 643.058 çocuğa ulaşan başarısına rağmen, bu alanda ciddi sorunların olduğu da bilinmektedir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. 643 bin çocuğun okullandırılması ne kadar önemli ve değerli ise, bardağın boş olan tarafında okullandırılmayan 400 bin civarındaki

çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların en hızlı şekilde okullandırılmaları son derece önemlidir.

- Okullanan çocukların başarılarını doğal olarak dil farklılığı önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukların Türkçe öğrenimi konusunda daha da desteklenmesi gerekmektedir.
- Önümüzdeki sene faaliyetlerine tamamen son verilmesi planlanan ancak halen 215 GEM'de 90 bin civarında Suriyeli çocuğa Arapça ve Suriye müfredatına göre eğitim verilmesi artık, bu çocukların Türkiye'deki yaşamları bakımından ciddi sorunlar barındırmaktadır. Daha da önemlisi GEM'lerdeki eğitim kalitesinin düşüklüğü, öğrencilerin devamsızlığı, öğretmen kalitesindeki sorunlar ve alınan karne ve diplomaların tanınırlığı konusunda yaşanan sorunlardır.
- Okullarda ciddi uyum sorunları devam etmektedir. Uyum sorunu öğrenciler arasında özellikle akran zorbalığı ve aşağılama şeklinde kendini belli

²⁴<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27600>

²⁵T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Öğrencilere Yönelik Eğitim Hizmetleri, Temmuz 2017 (PPP: Slayt: 37).

²⁶AB Geçici Koruma Altındaki Suriyelerin Eğitim Altyapısını Desteklemek Maksudıyla; FRİT kapsamında 150 Milyon Avro (75 Betonarme Okul Binası), MADAD2 kapsamında 68 Milyon Avro (30 Okul Binası Prefabrik+ Betonarme) ve FRİT (Ek Fon) 45 Milyon Avro (46 Prefabrik Okul) yapılması planlanmıştır. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Öğrencilere Yönelik Eğitim Hizmetleri, Temmuz 2017 (PPP:Slayt:36)

- etmektedir. Ancak aileler-veliler arasında ve hatta öğretmenler arasında da ayrımcı dil ve tavır takınanların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu nedenle eğitim politikasının aynı zamanda yerel toplumu da dikkate alan inceliklerle belirlenmesi gerekmektedir.
5. Okullardaki uyum sorunlarından birisi de pek çok devlet okulunda halen sadece Suriyeliler için sınıflar oluşturulmasıdır. Karma sınıflarda ise özellikle Türk ailelerin eğitimin kalitesinin Suriyeli çocuklarla ilgilenmek zorunda kalan öğretmenler nedeni ile düştüğüne dair endişeler ve şikayetler bulunmaktadır. Bu konuda hızlı ve kapsamlı önlemlerin alınmaması, sosyal uyumu da zorlaştıracaktır.
  6. Okullarda başka bir dil ve alfabeden gelen Suriyeli çocuklarla karşı karşıya kalan öğretmenlerin desteklenmesi, eğitilmesi, dayanaklıklarının artırılması gerekmektedir. Pek çok öğretmen bütün fedakarlıklarına rağmen, travma geçirdiklerini, depresyona girdiklerini ifade etmektedirler. Özellikle Suriye nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde okulların da öğretmenlerin de iş yükü ciddi bir biçimde artmıştır. Devlet okullarında bulunan 643 bin Suriyeli öğrenci için en az 32 bin öğretmen daha alınması gerekmektedir. Oysa bu konuda ihtiyacın çok altında destek sağlanabilmektedir.
  7. Okul öncesi eğitime erişim oldukça sınırlı kalmaktadır. Oysa stratejik olarak bu grupta yer alan çocukların okullara kazandırılması, başta erken bir biçimde Türkçe öğrenmek üzere çocukların eğitime olan ilgisini ve başarısını artıracaktır.
  8. Türkiye’de Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu yerler, genelde sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu da düşük olan yerlerdir. Büyük kentlerde bile Suriyeliler en çevrede yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu durum zaten kötü olan eğitim hizmetlerinin daha da kötüleşmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Şanlıurfa gibi bir kentte 2011 öncesinde de eğitim imkanları Türkiye ortalamasının oldukça altında iken, bir anda yeni 152 bin öğrencinin sisteme girmesi sorunları katlamaktadır.
  9. Standart bir eğitimin alınabilmesi ve yerel halkın mağduriyetinin ortadan kalkması için hızla yeni okulların yapılması ve yeni personelin devreye girmesi gerekmektedir. MEB’in hesaplarına göre 1.454 okula ihtiyaç bulunmaktadır. Bu okulların yapılmasında en başta maliyet sorun olmaktadır. Zira her bir okul yaklaşık olarak 2 milyon €’ya mal olmaktadır. Yani ideal sayıya ulaşmak için yapılacak 1.454 okulun maliyeti 3 milyar Euro civarındadır. Bu maliyet son derece yüksektir. Ama sorun sadece bu da değildir. Okulların yapılacakları alanları bulmak da özellikle şehir merkezlerinde son derece zorlaşmıştır. Şehir dışında yapılan okullar için ise bir başka sürekli maliyet kaynağı ortaya çıkmaktadır, o da taşıma maliyetidir.
  10. Eğitim alanındaki en ciddi sorunlardan, kayıt yaptırmış çocukların okullara gelmemesi, yoğun devamsızlık yapmaları ya da kısa bir süre sonra okuldan ayrılmalarıdır. Bu konuda ailelerin bilgilendirilmesi ve mümkünse mali bakımdan desteklenmesi gerekmektedir. Eğitime erişim önündeki ulaşım, eğitim malzemesi ve beslenme gibi engellerin kaldırılması son derece önemlidir. Bu bakımdan AB ve BM kurumlarının şartlı okul desteğine katkı vermeleri bu bakımdan son derece önemlidir. Bu destek ilköğretime devam eden kız çocuklarına 40 TL, erkek çocuklarına 35 TL, ortaöğretime devam eden kız çocuklarına 60 TL, erkek çocuklarına ise 50 TL olarak ödenmektedir. Ancak bölgesel farklılıklar dikkate alınarak, bu rakamların gerisine gitmeden, tam tersine daha yüksek miktarlarda aktif “şartlı destek” programları uygulanmasının hayati olduğu unutulmamalıdır.
  11. Eğitim alanındaki bir diğer önemli sorun okullaşmanın ilkökul sonrasında keskin bir düşüş yaşamasıdır. Her eğitim sisteminde okullaşma oranları yaş ve sınıfa bağlı bir biçimde bir azalma gösterir. Ancak Suriyelilerdeki kopuş çok derindir. Bu sorunun kız çocukların okullara gönderilmemesi ve hatta evlendirilmeleri tavrı, 13-14 yaş sonrasındaki erkek çocukların ise çalışmak zorunda kalmaları ile de ilgili olduğu açıktır. Şartlı Eğitim Desteğinin ve bilinçlendirme çalışmalarının daha etkin biçimde devreye sokulması bu konuda katkı sağlayabilecektir.
  12. Suriyeli çocukların eğitim üzerinden uyum süreçleri, Türk toplumu ile huzur içinde yaşamaya katkı verecektir. Ancak bu durum Suriyelilerin kendi aidiyetlerini kaybetmeleri pahasına olmamalıdır. Suriyeli çocuklar mutlaka yoğun Arapça derslerine de devam etmelidirler.
  13. Kuşku yok ki eğitim politikalarının en önemli unsuru ruhu yani felsefesidir. Türkiye ilk kez bu kadar çok sayıda “yabancı” ile karşı karşıya kalmıştır. Çoğunlukla Sünni Arap olan Türkiye’deki Suriyeliler için geliştirilecek eğitim modelinin çoğulculuğu, çeşitliliği, şeffaflığı, bilimselliği, barış içinde bir arada yaşama kültürünü ama aynı zamanda farklılıklara saygı göstermeyi dikkate alan kapsayıcı bir model olması gerekmektedir. Bu durum Türkiye için de eğitimde ulaşılması gereken bir hedef olarak benimsenmelidir. Bu çerçevede anadil eğitimin önemsenmesi, iyi anadili olanların diğer dilleri öğrenmesinin daha da kolaylaştığı bilimsel bir gerçekliktir. Üstelik anadil eğitimi çeşitlendirilmiş bir eğitim sistemi için de temel zemin olabilir.
  14. Eğitim alanında çok önemli bir başka husus da yerel toplumun desteğinin alınmasıdır. Bu durum uyum sürecinin en önemli parçasıdır. Ancak yerel halkta, şu an Suriyeli nüfusun yoğun olarak yaşadığı sınır bölgelerinde yaşanıldığı gibi, eğitim

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

alanında kendi çocuklarını mağdur eden uygulamalar söz konusu olursa, bunun da itirazlara, şikayetlere ve sorun makul bir sürede çözülmez ise ötekileştirme ve hatta nefrete yol açabileceğini unutmamak gerekir. Kimse 2011 öncesindeki eğitim kalitesi ve imkanlarının azalmasını kabul etmek zorunda değildir ve herkes için kaliteli eğitim bir haktır. Burada devreye girmesi ve planlama yapması gereken devlettir. Devlet, çok kısa süreli durumlar dışında Suriyelilerden dolayı kimsenin mağdur olmasına alan bırakmamalıdır. Aradan geçen 8 yıl sonrasında hala şikayeti olanlar varsa, bunu da hemen "ırkçılık" vb ifadelerle eleştirmek kolaycılığından kaçınılmalıdır. Suriyelilerin ülkeye gelmesine imkan sağlayan devlet, hem Suriyelilere onurlu bir yaşam ve kendilerini geliştirme imkanı sağlamak hem de fedakarca gelen Suriyelilere kucak açan toplumun standartlarında geriye gidişe izin vermeme yükümlülüğü altındadır.

8 yıllık süreç içinde önce kamplarda Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) başlayan eğitim çalışmalarına, 2016 sonrasında tedricen devlet okullarında devam edilmiştir. MEB'in hedefi 2020'de GEM'lerin bütünüyle ortadan kaldırılması ve bütün okul çağındaki Suriyelilerin devlet okullarına gitmesi yönündedir. Nisan 2019 itibari ile Türkiye'de eğitim çağında olan Suriyeli çocuk sayısı 1.047.536'dır. Bu çocukların %61.39'una denk gelen 643.058'i okullaştırılmıştır. Suriyeli öğrencilerin %86'sı devlet okullarında, %13'ü ise GEM'lerde eğitim görmektedir. Bir anda karşı karşıya kalınan ve bütün eğitim kapasitesini zorlayan bu büyük sayı konusunda Türkiye'nin olağanüstü bir çaba sergilediği ve başarılı olduğu açıktır. Ancak okullaştırılmayan 400 bin civarındaki çocuk, GEM'lerde eğitim alan 90 bin öğrencinin eğitim kalitesi, devamsızlık ve okulu bırakma oranlarının oldukça yüksek olması, okullaşma oranları arasında çok ciddi farklılıklar olması ve ileri sınıflardaki eğitime katılım oranlarının azalması (Anaokulu %33,86, İlkokul %96,50, Ortaokul %57,66 Lise %26,77), okullardaki fiziki ve öğretmen kapasitesinin özellikle Suriyeli nüfusun yüksek sayılarda olduğu yerlerde yetersiz kalması, Suriyeli çocukların Türkçe eğitimi konusunda sorunlar, öğretmenlerin büyük fedakarlıklarına rağmen, farklı dil ve eğitim kültüründen gelen çocuklar karşısında gerekli hizmet içi eğitimlerinden yeterince yararlanamaması, özellikle karma sınıflarda Türk velilerin tedirginliği ve sosyal uyum alanında karşılaşılan güçlükler gibi eğitim alanında son derece ciddi sorunların olduğu bilinmektedir. Burada bir başka önemli husus da Suriyeli ailelerin eğitime teşviklerinin hem kendi eğitim durumlarından hem de mali sıkıntılar nedeni ile yeterince güçlü olamamasıdır. Ekonomik zorlukların da

etkisi ile halen okul çağında olup çalışan çocuk sayısı en az 300 bin olarak tahmin edilmektedir.

MEB'in AB ile işbirliğinde Suriyeli öğrenciler için 2016 yılında oldukça önemli atılımlar yaptığı görülmektedir. MEB'in ilk önemli adımı AB Delegasyonu ile 3 Mart 2016 tarihinde Türkiye'deki Sığınmacılar (Suriyeliler) için Mali İmkân (FRIT) Kapsamında eğitim giderleri için 300 Milyon € anlaşma imzalamak olmuştur. Yine AB tarafından Mayıs 2017'den bu yana 66,5 milyon USD ile finanse edilen ve yoksul Suriyeli aileler bakımından son derece önemsenen "şartlı eğitim desteği" de bu alanda son derece etkili bir araç haline gelmiştir. Son iki yılda bu destekten yararlanan Suriyeli çocuk sayısı 494.620'e ulaşmıştır.

MEB'in Suriyelilerin örgün ve yaygın eğitimini planlama ve yürütme konusunda attığı önemli adımlardan birisi konuyu artık "geçici" olmaktan daha "kalıcı" olma anlayışı üzerine bina eden ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemi içine entegrasyonu temel hedef olarak belirleyen Ağustos 2016'daki "yol haritası" çalışmasıdır. Bu çerçevede Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü içinde "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" kurulmuştur.²⁷

MEB'in Suriyeli çocuklar konusunda AB ile işbirliğinde geliştirdiği "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi-PICTES" 3 Mart 2016 anlaşması çerçevesinde 3 Ekim 2016'da başlatılmıştır.²⁸ Projenin beklenen çıktıları ise "Suriyeli öğrencilerin eğitime erişiminin artırılması", "Suriyeli öğrencilere sunulan eğitimin kalitesinin artırılması" ve "Eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kapasitesinin iyileştirilmesi" şeklinde tanımlanmıştır.²⁹ Eğitim alanında fiziki koşullar ve öğretmenlerin –özel hizmet içi eğitimlerle güçlendirilmesi gibi- kapasite artışı gerçekleştirilmeden, sadece öğrencilerin okullaştırılmasının Türk Milli Eğitim Sistemi üzerinde de olumsuz etkiler yaratması riski oldukça yüksektir. 1 milyon 47 bin Suriyeli çocuğun standart bir eğitim alması için gereken okul sayısı 1.454, öğretmen sayısı ise 52 bindir. Oysa önümüzdeki 2 yıl için planlanan okul sayısı 200'ün altındadır. Kayıp kuşakların olmaması, ama aynı zamanda Türk çocukların eğitim kalitesinin düşmemesi için yapılması gerekenler, sadece mali değil, kapasite sorunlarının varlığını da dikkate almayı gerektirmektedir.

²⁷<http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>

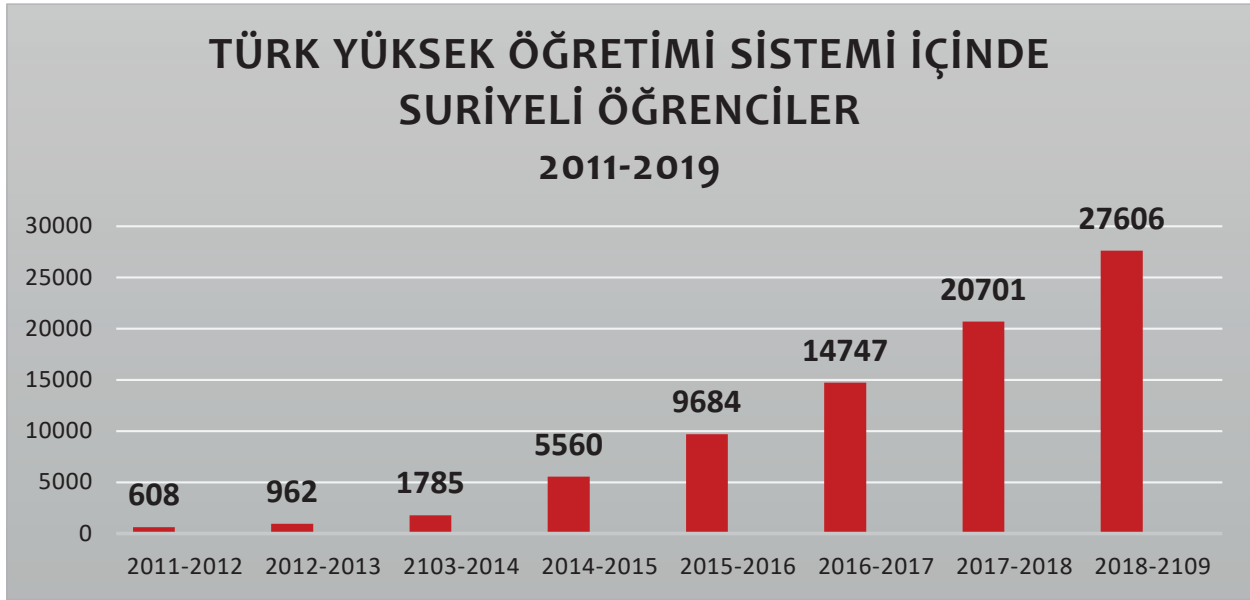
²⁸PICTES: Promoting Integration of Syrian Children to the Turkish Education System-PICTES

²⁹<https://pictes.meb.gov.tr/izleme/>

E. Türk Yüksek Öğretimi Sistemi İçinde Suriyeliler

Türkiye’de bulunan Suriyeliler içinde, bir bölümü Suriye’deki eğitimini yarıda bırakarak Türkiye’ye gelmiş olanlardan, bir bölümü ise Türkiye’de ilköğretim ve lise eğitimi aldıktan sonra Yabancı Öğrenci Sınavlarını ve dil sınavlarını başarıyla üniversitelere giren Suriyeli öğrenci sayısı sürekli olarak artış göstermektedir. Türkiye’deki 100 civarındaki devlet ve 50 civarındaki vakıf (özel) üniversitede öğrenim gören Suriyeli üniversite öğrencisi sayısı 2016-2017 akademik yılında 14.747, 2017-2018 akademik yılında 20.701, 2018-2019 akademik yılında ise 27.606’ya çıkmıştır. Suriyeli öğrenciler, Türkiye’de yaklaşık 140 bin civarında olan

uluslararası öğrenciler arasında da son iki yılda sayısal büyüklük olarak da ilk sırada yer almaktadırlar. 2017-2018 verilerine göre aralarında 410 doktora, 1.650 yüksek lisans öğrencisi bulunan Suriyeliler, devlet üniversitelerinden her türlü harçlardan muaf olarak öğrenimlerine devam etmektedirler. Suriyeli öğrenciler için başta Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Topluluğu olmak üzere pek çok ulusal ve uluslararası kurum burslar sağlamaktadır. Bunun içinde özellikle AB desteği, HOPES ve SPARK burslarının önemli yeri bulunduğu bilinmektedir. Ancak yapılan araştırmalara göre Suriyeli üniversite öğrencileri içinde burs alanların oranı %15’ler civarında görünmektedir.

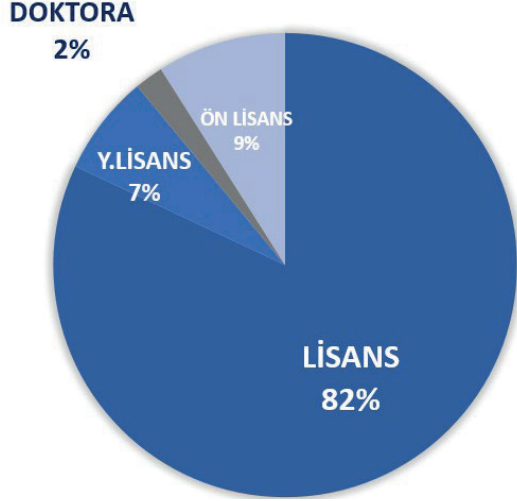
Kaynak: YÖK: <https://istatistik.yok.gov.tr/> YÖK tarafından yayınlanan yıllık sayılar M.Murat Erdoğan tarafından tablolaştırılmıştır.

Suriyelilerin Türk üniversitelerinde her geçen gün daha yüksek sayılarla öğrenim görmesi konusunda Türk devletin ve ilgili kurumlar olan Milli Eğitim bakanlığı ve YÖK’ün özel çaba sarf ettiği bilinmektedir. Burada 4 temel amacın ortaya çıktığı bilinmektedir:

1. Savaş ortamının yıkıcılığından kaçan, bir bölümü üniversite eğitimi yarıda bırakan bir bölümü ise Türkiye’de okuyarak üniversiteye girme hakkına sahip olan Suriyeli gençlerin onurlu ve gelecek perspektifleri olan bir hayata kavuşmaları, kayıp kuşakların engellenmesi, insan sermayesinin geliştirilmesi
2. Suriyeli üniversite öğrencilerinin Türkiye’de bulunan ve kalıcılık eğilimleri her geçen gün güçlenen 3.6 milyonu aşan Suriyeli ile Türk toplumu arasında sosyal köprüler oluşturması, böylece bir arada huzur içinde yaşama kültürünün önemli aktörleri haline gelmesi
3. Türkiye’ye katkı sunmaları
4. Ülkelerine dönmeleri halinde, yeni Suriye’nin inşasında özel rol üstlenmeleri

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRENİM GÖRE
SURİYELİ ÖĞRENCİLER
NİSAN 2019
27.606

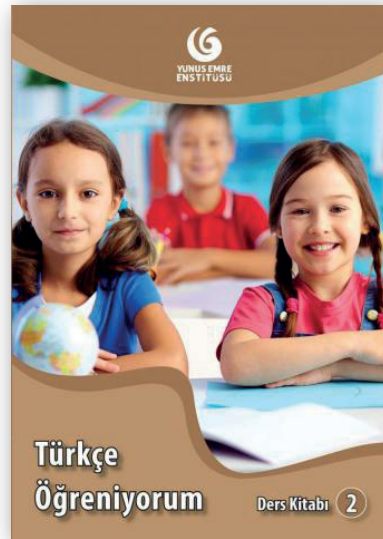
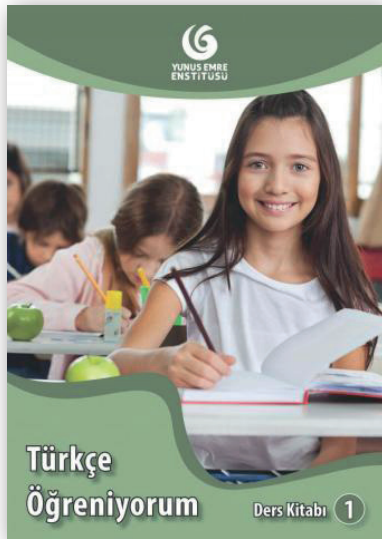
Kaynak: <https://istatistik.yok.gov.tr/> YÖK tarafından yayınlanan yıllık sayılar M.Murat Erdoğan tarafından tablolaştırılmıştır.

Türkiye'nin bu konuda ortaya koyduğu çabada uluslararası kurumların, özellikle de mali destek bakımından önemli bir rolü olduğu da ifade edilmelidir. Ancak bu rolün daha güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kılınması da son derece önemlidir. Kayıp kuşakların engellenmesi, insan sermayesinin geliştirilmesi herkes için ortak yüce bir değer olarak savunulmalıdır.

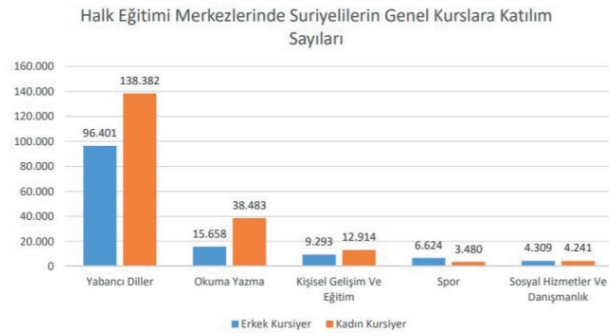
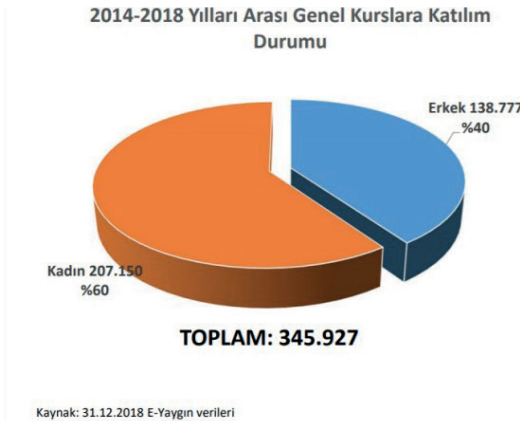
30

F. Türkçe Dil Öğrenimi ve Meslek Kursları

Türkçe dil eğitimi Suriyeliler ile Türkiye'de çok önemli bir başlık haline gelmiştir. Türkiye ilk kez bu kadar sayıda "yabancı" için Türkçe eğitim modülleri geliştirmek durumunda kalmıştır. MEB 2017 yılında "Yabancılara yönelik Türkçe" eğitimi vermek üzere 5.468 Türkçe eğitim personeli ve 491 Rehberlik ve Psikolojik danışman olmak üzere toplamda 5.959 geçici süreli eğitici (Eğitim Personeli) alımı yapmış ve bu eğitimcilere de iki hafta süreyle özel eğitim verilmiştir. Suriyeli öğrencilere Yunus Emre Enstitüsünün geliştirdiği ve 925.000 adet basılan "Türkçe Öğretim" başlıklı bir eğitim seti dağıtılmıştır.

Türkçe eğitimi için Halk Eğitimi Merkezlerinde de Türkçe dersleri için yaş gruplarına özel “Yabancılara Türkçe Öğretimi” modülleri hazırlanmıştır. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” kurslarında Bakanlığın geliştirdiği “Yabancılara İçin Türkçe Öğretimi Modülleri” 6-12, 13-17 yaş gruplarına ve yetişkinlere yönelik olarak düzenlenmiş; A1, A2 ve B1 seviyelerinde uygulanmıştır. Türkçe öğrenme kurslarına katılan 6-17 yaş grubundaki çocukların toplam sayısı 45 bin civarında iken kursiyerlerin %82’si yani 213 binden fazlası yetişkinlerden oluşmaktadır. İlginç bir başka istatistik de cinsiyet dağılımında kendini göstermektedir. Türkçe öğrenme kurslarına katılanların 6-17 yaş grubundaki dağılımı nispeten dengeli olsa da yetişkinlerde kursa katılanlarda kadınların oranı %60 ile erkeklerden belirgin biçimde fazladır.

Stratejik hedeflerinden birisi Suriyelinin halk eğitimi merkezleri üzerinden yürütülen kurslara katılım oranlarının artırılması olan Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün verilerinin de gösterdiği üzere, Türkiye’deki Suriyeliler için hem Türkçe dil eğitimi hem de meslek eğitimi konusunda önemli bir çaba ortaya konulmaktadır. Bakanlık tarafından farklı yaş grupları dikkate alınarak hazırlanan kurslara 2014-2018 yılları arasında katılan Suriyeli sayısı 258.260 kişiye ulaşmıştır. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından ya da denetiminde yetişkinlere verilen meslek eğitimi de sürece önemli bir katkı sağlamaktadır. 2014-2018 arasında bu meslek kurslarına 345.927 Suriyeli katılmıştır. Suriyeliler en fazla “yabancı dil” kurslarına ilgi gösterirken, kursiyerlerin yine %60’ından fazlasının kadın olması da dikkat çekicidir.

G. Eğitim Alanındaki Saha Bulguları

Eğitime İlgili ve Süreç ile İlgili Sorunlar

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla birlikte Türkiye’deki Suriyelilerin kayıtlama sorununun büyük ölçüde çözümlenmesine rağmen ne yazık ki bugün hala çeşitli nedenlerle kayıt altına alınmamış Suriyeli çocuklar var. Bu çocukların herhangi bir yerde kaydı olmadığı, geçici koruma kimlik kartları olmadığı için okula kayıtları esnasında da problem yaşıyorlar. Yapılan görüşmelerde bu konuyla ilgili ciddi problem yaşayan çok fazla ailenin olduğu dile getirilmiştir.

Kayıtlı olan çocuklar evlerine yakın okullara gidebiliyorlar, kayıtlı olmayan çocuklar yaşadıkları yere uzak okullara gitmek zorunda kalabiliyor. Bu

durumda servis ihtiyacı ortaya çıkıyor. Fakat bu aileler servis maliyetini karşılayabilecek durumda olmadıkları için çoğu zaman çocuklarını okula göndermeme yolunu seçebiliyorlar. Okula gitmeyen çocuklar da ailelerine geçim konusunda yardımcı olabilmek için çalışmak durumunda kalabiliyorlar.

“Bence burada en büyük eksiklik aslında Suriyelilerin nasıl tanımlandığıyla ilgili bir problemden kaynaklandığı. Bunlar misafir mi? Vatandaş mı olacak? Yoksa geçici koruma altındalar mı? Eğitim politikası da aslında buna göre şekillenecek.” (Hatay-Gazeteci)

“Belli okullara yönlendiriyorlar çocukları, örnek veriyorum bazı meslek liselerine gidiyorlar, aile eğer ben düz liseye kayıt yaptırmak istiyorum diyorsa kaydınız olmadığı için mümkün değil, bu tip durumlarda pilot okullarımız var, onlar da bunlardır deyip o çocukları imam hatip liselerine ya da meslek liselerine gönderiyorlar, ailelerin istememelerine rağmen”. (Uluslararası Mavi Şanlıurfa İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Kilis).

“Eğitimle ilgili ihtiyaçları, dil sorunu birincileri. Dil problemi aşıldığı takdirde örgün ya da açık okullarımız.” (İzmir - İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

“İlkokula giden Suriyeli öğrenci oranı %60 ama bu oran giderek düşüyor, özellikle yaş dilimi ilerledikçe okul kayıt oranları düşüyor. Lise düzeyinde %80’i lisenin dışında ve bunların nasıl örgün eğitime taşınacağıyla ilgili bir politika üretilebilmiş değil” (Akademisyen, Adana)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

"Suriye'deki eğitim sistemiyle Türkiye'deki eğitim sistemleri çok farklı. Suriye eğitim sistemini buraya uygulamasalar burası buna altyapısı mümkün değil, buradakini uygulamasalar oraya mümkün değil. Bunların bir geçiş dönemiyle, bunların eğitilerek en azından bir iki sene, okullara alınmadan iki sene önce bunlara eğitim verilip, uyum sağlayıp ondan sonra eğitim verilmesi." (Hatay-HAYAD Derneği)

"Suriyeli öğrencilerin Konya'da belli başlı mahallelerde yoğunluğu var. SGDD'nin bulunduğu mahallede bunlardan biri bu mahallelerde okullarda yüzde 89-90 oranında Suriyeli öğrenciler var. Diğer mahallelerde de yaklaşık bir sayı mevcut. Milli Eğitim Bakanlığında da protokolümüz var ve sosyal uyum konusunda nasıl katkı sağlarsanız rehber öğretmenlerle birlikte neler yapılabiliriz görüşmesini yapıyoruz. İhtiyaçlar okullarla yaptığımız görüşmelere göre hijyen eğitiminde eksiklik. Hayat boyu öğrenim merkeziyle buna dair eğitimler verildi. Suriyeli öğrenciler arasında da Türk çocuklar arasında akran zorbalığı ortaya çıkıyor. Farkındalıklara saygı konusunda bilinç de yok. Hem diğer Türk çocuklarında da ailelerinden getirdikleri algı da var. Çocuklara birincil eğitim ailede veriyor. Buraya gelenler Halep'in köylerinden gelmişler. Halep'in merkezinden gelenler çocuğun eğitimine verenler ama kırsaldan gelenler hijyene önem vermedikleri, çocuğun gelişimine dair eğitim konusunda bilgili değiller... Çocuklar Türkçeyi çok iyi konuşuyor ama Türkiye'ye ilk kere giriş yapmış olan bir çocuğun anlayamaması özgüven eksikliğine sebep oluyor. Suriye'de 5 sene okumuş, Türkiye'ye gelmiş 1-2 sene savaştan, 1-2 sene burada kaybediyor. Kayıp yıllara birkaç eğitimle okuma yazma, kayıp yıllarda derslerin eksikliği tamamlanarak yapılan eğitimler var. (Konya-SGDD- ASAM)

"Geçici eğitim merkezlerin kapatılmasıyla, devlet okullarına gitmeye başlamaları, müfredatta geride olmaları bir problem, alt yapıdaki kapasite eksikliği bir başka problem. Türkiyeli öğrenciler ve öğretmenler için de sorun olacak. Kimi bölgelerde sınıf kapasitesi 50-60'a çıkacak. Türkiye'nin doğu güneydoğusunda öğretmen sıkıntısı zaten vardı, şimdi daha da katlandı. Drop-out çok duyuyoruz. Dil bariyeri var. Kendilerini çok rahat hissetmiyorlar. Akran zorbalığı çok yaşanıyor. Back-to-school projesinde ilk okul düzeyinde yüzde yüze yakın kayıt varken lise seviyesinde bu oran, yüzde yirmilere düşüyor.

Türkiye'de genel olarak şöyle sorun var eğitimle ilgili:

- Okul öncesi eğitim, çoğu yararlanamıyor. Mülteci gruplarında okul öncesinde kalem tutmayı bilmeyenler var. 1-2 yıllık alıştırma döneminin, 1. Sınıfa adaptasyon açısından çok önemli, biz bu çalışmaya başladık. Suriyeli ve yerel ve diğer

mültecileri okul öncesi eğitim merkezi. Okula başlamadan önce hazırlamak, aksaklıkların önüne geçmek.

- İlkokula başlayacak, ortaokul, lise, kayıt sorunu mevcut. Yöneticilerin inisiyatifine bağlı.
- Okula başlayanların uyumu, ne kadar başarılı, uyum içerisinde mi diğerleriyle, psiko-sosyal durumu nasıl ama Sultanbeyli'de bu var. Kendi rehberlik hocamızı, Suriyelilerin yoğun olduğu okullara atıyoruz. Takip ediyoruz. Okul, aile ve eğitim ÇOGEM, bu 3 mekanizmayla çözüm üretiyoruz. İlkokul derslerinde takviye – catch-up dersleri, çocuğun dilinde problem varsa Türkçe yetersizliği, eğitim merkezinde Türkçe takviye dersi veriyoruz. Sosyo psikolojikte aileye inerek psikologlar devreye giriyor ve süreci takip ediyorlar,
- Kayıt oldu, öğrenci devam ediyor ama neden bıraktı, bu mekanizma bunu da takip etmeli. ." (İstanbul-Hayata Destek Derneği)

"Kayıt sorunu, adaptasyon eksikliği, Türkçe dil yetersizliği sorunu ve bunları takip edecek bir sistemin olmayışı. Bazı yerlerde, sosyo-ekonomik dezavantajlı yerlerde, sınıf sayısının kalabalıklığı da sorun, fizyolojik durumlar. Yeni doğan çocuklar Arapça öğreniyor, ama okuyup yazamıyor. Okuyamama yazamama sorununu da çözülmesi gerekiyor. Bunu düşünmek önemli." (İstanbul-Sultanbeyli Belediyesi)

"Bu göç mevzusu öyle paldır küldür yaşandığı için buna yönelik tedbirler, planlar da biraz paldır küldür gidiyor. Bu Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılıp Milli Eğitime geçişi biraz hızlı oldu. Ondan dolayı hem öğretmenler hem öğrenciler hem veliler çeşitli sorunlar yaşadılar. ... Her ne kadar Milli Eğitim Antalya'da formatör öğretmen yetiştirip illerde o öğretmenleri eğitime şeklinde kurslar düzenlese de mesela yabancı öğrenciye dil öğretme, yabancı dil öğretme Türkiye'de hep İngilizce olarak düşünülüyor, ama şimdi göçmenler üzerinden Arapça ve Türkçe öğretimi anlamında karşımıza farklı bir alan çıkıyor. Öğretmenlerin hem bu yabancı öğrenciye, onun farklı bir kültüre sahip, farklı bir tarihi arkaplana sahip, farklı kabiliyet, becerilere, bilgi düzeylerine, akademik becerilerine sahip olması gerekir." (Şanlıurfa-Harran Üniversitesi-Akademisyen)

"Suriyeli nüfusu çok fazla arttı son yıllardı. Yardımlar çok bilinçsiz yapılıyor 3 sene önce öğretmenlere Milli Eğitim'de sosyal uyum eğitimleri verildi. İlk sıkıntı, Türk vatandaşları Suriyeli öğrencilerin olduğu sınıflara çocuklarını vermek istemiyorlar. Öğretmenler de almak istemiyorlar. Suriyeliler ayrı sınıflar okudu, 2011-2016'ya kadar böyleydi, sonra entegrasyonu hızlandırmak için dağıtıldı." (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Çocuk İşçiliği

Türkiye’de yıllarca mücadele edilen ve 2010’larda sayısı epeyce düşürülen çocuk işçiliği konusunda artış yönünde yeniden bir hareketlenme olduğu gözlenmektedir.

“Yaş grubuna yönelik bir eğitim hizmeti planlaması yapılmalıdır. Türkiye’de 1.000.000 (milyon) çocuk nüfusu olduğu biliniyor ve onlara yönelik uygun eğitim ortamının ve alternatiflerinin sunulması, onlara yönelik getirdikleri eğitim geçmişine ile Türk eğitim sistemi ile entegrasyonu sağlanmalıdır... Eğitim sistemi dışında kalan 400.000 kadar Suriyeli çocuk var ve bunların büyük çoğunluğu çocuk işçiliği kategorisinde kırılğan gruplardır. Yani, Türk eğitim sistemine adaptasyonları ve eğitimde kalma sürelerinin arttırılması öncelik olmalıdır.” (ILO-Ankara)

“Bir Suriyelinin çalışabilmesi için çalışma izni alması gerekiyor. Valiliklere devre gerekir. Bakanlığa kadar gitmesi gerekmemeli. SGK il müdürlükleri bunu çözebilir. İşlerin böylece daha hızlı gideceğini, iş hayatlarına katılmasının daha hızlı süreci olur. Süreç uzun, bir taraf vaz geçiyor. Yereldeki otoritenin güçlendirilmesi lazım. Suriyelilerin de bazı mesleklerde kendilerini geliştirmeleri gerekiyor, biraz tembel ihmalkâr görüyoruz onları. Yaşam şartlarını bilmiyorum ama daha işten uzak olduklarını görüyoruz. Kolay yoldan maddiyat elde etmenin derdinde. 40 yaşında baba çalışmıyor, 15 yaşında çocuğunu çöp toplattırıyor.” (İzmir -İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

Dil Sorunu

Nitel saha çalışmasından elde edilen verilere göre Suriyeli öğrencilerin eğitim alanında yaşadıkları en büyük sorunlardan biri dil engelidir. Dil sorunu Suriyeli çocukların ders başarısını olumsuz yönde etkilediği gibi Türkiye’li çocuklarla iletişim kurmalarının ve onlarla kaynaşmalarının önünde de büyük bir engel teşkil etmektedir.

“Suriyeliler Türkçenin zorluğundan şikayetçiler. Aslında o Türkçeyi öğreten metod veya tarzlardan kaynaklanıyor... Bu da bizim yabancı dil öğretim metodlarımızdan kaynaklanıyor. Mesela bu konularda ek çalıştaylar yapılabilir, eğitim fakülteleri, dil fakültelerinde, daha iyi nasıl öğretilebilir diye. Materyaller de sıkıntılı, dil öğretimiyle ilgili materyaller. Mesela bizim Yunus Emre Enstitüsü falan ya da bazı üniversitelerin TÖMER’leri, çeşitli materyaller hazırladılar ama onlar da sanki çok yeterli değil.” (Akademisyen, Şanlıurfa)

Öğretmenler

Dil sorunu ayrıca öğretmenler için de büyük bir sorun alanı oluşturmaktadır. Geçici eğitim merkezlerinin kapanmasıyla birlikte çocukların dil yeterliliklerine bakılmaksızın Türkiyeli okullarda okutulması, sınıflarda seviye farkına bağlı sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırladı.

“Öğretmen diyor ki -ben, ya Türkçe konuşan ve anlattığım konuyu anlayan çocuklarla beraber bir sonraki konuya geçebileceğim ya da Suriyeli çocukların dil probleminden kaynaklı anlayamadığı konuları üç dört defa anlatacağım. Eğer aynı konuyu anlatmaya devam edersem hâlihazırda anlamış olan Türkiyeli çocukların derse karşı ilgi ve motivasyonunu kaybedeceğim ya da yeni konuya geçip konuları anlamayan Suriyeli çocukları kaybedeceğim-” (Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Kilis).

“Also, the skills of Turkish teachers. Syrian children do not have the same level in Turkish proficiency. Native students go slower, go faster according to Syrian children. How to communicate the foreigners is another issue for teacher. Peer pressure is also language-related issue. Make fun of new comers. Certain sensitivities. Children start to say that mom I do not want to school, not make comfortable. There are also reasons to drop out. Peer pressure and ability to communication both teachers and classmates. They have a post traumatic effect from war. It is very common among Syrian children. There are no aids on the psychological basis, they may be feeling isolated in the society, that will greatly be affected to their attainment. (Expert-TEPAV)

Yine dil sorununa bağlı olarak öğretmenlerin sınıflarındaki öğrenci profillerinin değişmesi sonucu öğretmenlerin iş yükleri de artmış oldu.

“Suriyeli öğrenciler öğretmenlere ek bir ek yük getiriyor, ama bu ek yükün karşılığında bir özlük hakkı tanımlanmamış durumda. Yani belediyelerdeki durum öğretmenler için de geçerli. Biz sınıfa özel eğitime muhtaç çocukları çok dağıtıyor muyuz? Dağıtmıyoruz. Dengeli bir şekilde dağıtıyoruz sınıflara. Hele hele çok ağırlaşıyorsa durum onu daha özel bir okula alıyoruz. Sonuçta bunlar özel eğitime ihtiyacı olan özgül bir grubu oluşturuyor, ek bir dikkat, özen gerektiriyor. Ama buna yönelik, öğretmene yönelik de bir özlük tanımlamıyorsun, okula yönelik bir özlük tanımlamıyorsun. Onun için burada yine sıkıntı var”. (Akademisyen, Çukurova Üniv.)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Okuldaki öğretmenlerin farklılıklara yönelik neler yapılabilir, nasıl baş edilebilir. Hepsinin kaynaşmasını sağlamakta tüyolar verilmeli. Tükenmişliğin önüne geçilebilir. Birkaç öğretmen farklı gruplara yönelik eğitim konusunda tükenmişler. Kaynaşma noktasında çok sıkıntılar olduğunu söylemişti. Milli eğitimden bu eğitimler veriliyor ama arttırılmalı. Okulun 50'ye yakını Suriyelilerden oluşuyor. (Konya-SGDD-ASAM)

Eğitim Alanında Yapılan Yardımlar

Eğitim için yapılan yardımlarda tek kayıt sistemi olmadığından, yardımlar bilinçsizce ve birbirini tekrar eden bir şekilde yapılabilir. Ayrıca yapılan yardımların Türkiyeli ihtiyaç sahiplerini kapsamaması? Türkiyeli halkın Suriyeli algısını olumsuz yönde etkileyebilir.

"Eğer okulda bir dağıtım yapılacaksa ki bu Milli Eğitim'le yapılan protokole bağlı Türkiyeli ve Suriyeli çocukları ayırt etmeksizin yapılması gerekiyor. Biz dezavantajlı durumları ortadan kaldırmaya uğraşırken sığınmacılık özel bir avantaj olarak geliyor duygusu çok büyük dirençler oluşturuyor. Kendi aralarındaki önyargı, ayrımcılık vesaire için de bunlar oluşmuş oluyor, artmış oluyor". (Akademisyen, Çukurova Üniv.)

"Mültecilerin eğitime entegrasyonunda en kapsayıcı MEB, eğitim hakkı en önemli. Ama kapasite sıkıntısı mevcut. Kadıköy'de 1.000 mülteci, Bağcılar'da 60.000 mülteci var. Sınıf ve öğretmenlerin aynı dili konuşmaması, sınıf kültürü oluşturma deneyimi az, İstanbul gibi mültecilerin çok yoğun yaşadığı yerde kayda erişim sıkıntısı var. İstanbul'da Göç İdaresine kaydı durduruldu. Evlilik, üniversiteye kayıt dışında kayıt olma imkânı yok. Aile ve çocuklar kayıtsız, çocuk misafir öğrenci statüsünde kaydediliyor. Ad hoc yöntemler, kayıt ve kapasite meselesi. (BMMYK-İstanbul)

Yüksek öğretim alanında yapılan yardımlar ise burs ve yurt yardımlarıdır. Bu burslara erişemeyen öğrenciler okulu bırakma noktasına gelebilmektedirler.

"Ama özellikle üniversite öğrencileri açısından burs ve yurt çok ciddi bir problem, onun sağlanması gerek. Aksi takdirde başlayıp okulu bırakan öğrencilere denk geldim yani. Çünkü okulun gerektirmiş olduğu kitap, ulaşım, yeme içme ihtiyaçlarını gideremediği için donduran, terk eden çocuklar da var yani (Akademisyen, Adana)

Meslek Kursları

Mesleki eğitimler hem yerel hem uluslararası STK'lar tarafından veriliyor. Buradaki esas sorun kişilerin eğitim aldıktan sonra o mesleği icra edebileceği iş alanlarının çok kısıtlı olması. Bu yüzden STK'ların istihdam garantili, üretim odaklı, aynı zamanda şehrin kendi istihdam olanaklarını da bozmayacak, yeni araçlar içerisinde, yeni modeller üzerine odaklanarak mesleki kurslar açması gerekiyor.

"Mesleki eğitimle analiz yerelde mesleki ihtiyaçlar ayarlanmalı. İhtiyaç pazarı. Bunlara verilecek eğitimler teorik ve uygulama olması lazım. Genelde TR'de uygulamalı olmuyor, teoride kalıyor. Mesleki yeterlilik sertifikasıyla tescillenmesi gerekiyor. İş piyasasına girmesi noktasın MYK'dan sonra desteklenmesi ve iş piyasasında tutulmasının sağlanması gerekiyor. Bu mekanizmaların bütüncül şekilde düşünülmesi gerekiyor. Cash-for-work çok önemli, etkili bir proje. Vasıfsız çalıştırma olduğundan park bahçe kamusal alanların düzenlenmesi ve kamunun kısa dönemde ihtiyaçların karşılanması, hem iş sürecinde deneyimlenmesi, kamuyla ilgili iş pratiklerini görmelerine dair, okullara destek temizlikçi desteği, okul müdürü iş birliğine açıyor.. (İstanbul, Sultanbeyli Belediyesi)

"Şu an bir tane kadın kendi kuaför dükkanını açıyor Kilis'te. Bu bence önemli bir başarı hikayesi. Bizde aldığı kursun sonrasında yazdığı projeye şu anda kendi dükkanını açtı Kilis'te. Dükkan tutuldu, tadilatı yapılıyor şu anda." (Kilis Belediyesi)

Yapılan görüşmelerde bazen de kurslara katılımın yetersiz olduğu söylenmiştir. Katılımın az olmasının en büyük nedeni olarak bireylerin daha çok temel hizmetlere erişebilme çabasında oldukları ifade edilmiştir.

"Diyelim ki işte genç kızlar, eğer kimse yoksa evde, baba, abi, dayı, amca yoksa onlar çalışmak zorunda kalıyorlar, bu tür kurslara gidemiyorlar. Bir de belli bir yaşın üstündekiler de mesela kocası öldüğü için kadınlar hane reisi konumuna geçmek durumunda kalıyor ve bu da bu tür kurslara devam konusunda problemler çıkarıyor. Katılım sağlayamıyorlar mesela"(Akademisyen, Adana)

Mesleki eğitimlerle ilgili bir başka sorun alanını da kursa katılımı teşvik adına kursiyerlere ücret ödenmesi. Bu ücret teşvikleri nedeni ile kişilerin kursa gerçekten eğitim için mi geldiği yoksa ücret almak için mi geldiği ayırt edilemez olmaya başladı.

“Maalesef bu insanların yardıma ihtiyaçları vardı ve çok ilgisiz, alakasız bölümlerde kendilerini öğrenci olarak yazdırdılar ki günlük 25 lirayı alabilsinler. Bu açıdan baktığımızda önce temel ihtiyaçlarımız karşılanmalı. Biz bir çabanın içerisindeyken, açsak, ısınmıyorsak, çocuklarımızın ihtiyaçlarını yerine getiremiyorsak bir boyacılık kursuna gitmemiz de çok gerçekçi değil”. (Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Kilis)

Meslek kurslarına teşvik için ücret verilmesi bazı Suriyeliler kursları her ne kadar gelir getirici bir iş kapısı gibi görseler de bu tür kurslar iş öğrenmek ve aldığı sertifika sonrası istihdam edilmek isteyenler için başarılı bir uygulama.

“Kursa katılmak isteyip çalışanlar için, onların ders saatleri ya da onların talepleri doğrultusunda küçük sınıflar da olsa kurslar açılabilir. ... Onların ihtiyaçlarına yönelik, onların yeterliliklerine ya da takip edebilecekleri gün, saat dilimine uygun kurslar açmaya çalışıyoruz” (Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Kilis)

Koordinasyon Eksikliği

Yapılan görüşmelerde sıklıkla dile getirilen sorunlardan biri de kamu kurumları ve STK'lar arası yaşanan koordinasyonsuzluk problemi ve planlama eksikliğidir. Görüşmeciler, bazen birkaç kurumun aynı sorun üzerinde birbirinden habersiz çalışabildiğini, bazen de çok önemli bir sorun alanında kimsenin çalışmadığını söylemişlerdir. Mültecilerin içerisinde çok çeşitli grupların olduğunu (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, dullar, engelliler, yetimler, domlar), bu grupların tespit edilip her bir gruba yönelik ihtiyaçların tespit edilip ona göre bir planlama yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

“Eğitim bölümünde UNICEF ve UNCHR var ne kadar etkili tartışılır. Koordinasyonda devletin STK'larla eğitim konusunda çok çalışması, sosyal uyum çok dert. İlkokula giden Suriyeli öğrenci oranı %60 ama bu oran giderek düşüyor. Schooling meselesi dertli, çocuk evliliği, çocuk işçiliği. En büyük dert, devletin kurumlarında 6 ayda bir insan değişiyor. Bürokraside sirkülasyon çok fazla, insan kaynağının iyi kullanılmaması anlamına geliyor. STK'larla sustainability tam anlamıyla yok. Social cohesion konusunda yeterlilik yok. UNICEF sorumlu ilk öğretimden, yüksek öğretimde çok az sayıda burslar var. UNICEF'in görünürlüğü çok az, centralised yaklaşımın dezavantajları da var genel anlamda. Öğretmenlere yönelik çalışmalar var.” (BMMYK-İstanbul)

“Biraz uluslararası STK'ların bu taraflara daha yoğunlaşması gerektiğini ben düşünüyorum. Mesela toplumsal cinsiyet açısından da bakıldığında erkekler bir nebze olsa daha aktif olduğu için kamusal alandaki hizmetlere ya da kurslara erişebiliyorlar. Ama kurslardan haberdar olmayan veya kamu hizmetlerine erişim konusunda ne yapacağını bilmeyen kadınlar var mesela. Onların eğitim seviyesi daha düşük. Biraz onların da kabiliyetlerinin, becerilerini artırılması, katılımının sağlanması gerekir mesela. Demin de ifade ettim, mesela sosyal grupları tespit edip onlara yönelik, mesela yetimler, dullar, refakatsiz çocuklar, domlar, farklı cinsel kimlikteki gruplar, farklı etnik, dini gruplar, kadınlar, erkekler, çalışanlar, çalışmayanlar, eğitilmişler, eğitimsizler gibi bir sürü grup var ve önce bir tarama yapmak gerekiyor mesela, kim hangi alanda ne çalışıyor, hangi alan boş, hangi alan takviyeye ihtiyaç duyuyor. (Şanlıurfa-Harran Üniversitesi-Akademisyen)

Eğitim ve STK'ların Rolü

Yapılan görüşmelerde eğitim gibi temel bir hizmetin STK'ların görevi olmadığı ancak devletin kurumları ile birlikte koordineli çalışarak devlete yardımcı olacak şekilde hizmet vermeleri gerektiği aktarılmıştır.

“Eğitime erişimlerine STK'ların bu alanda yapabilecekleri kısıtlı. Eğitim sistemi içerisinde başarı oranlarının artırılmasında, farklı boyutlarıyla dahil olabilecek yapılar planlanabilir hem yerel düzeyde hem ulusal anlamda. Tamamlayıcı, destekleyici Türkçe dili eğitim desteği, kültürel ve sosyal faaliyetlerde destek, yerel çocuklarla entegrasyon – rol model olacak örnekleri yaygınlaştırmak... Sıfır. Mesleki eğitim teknik eğitim, müfredatla belirlenmiş şeyler, onlara tanımlanmış rol olması gerekiyor. STK'lar tarafından gerçekleştirilen, mesleki eğitim sertifikalarıyla ilişkilendirilmeyenleri olumlu görmüyoruz. Kamunun ilişkilerini devletle sıkı tutmalı. Mesleki eğitim verme tanımlamasına, bir sanayi ya da ticaret odası dahil edilirse onlarla iş birliği içerisinde yürütülebilir. STK'dan kastınızın ne olduğu üzerine de düşünmek gerek, burada çok genel anlamda kullanıyorsunuz.” (ILO-Ankara)

“STK'ların rolü çok ama STK'lar maalesef daha çok bizden alma üzerine, maddi katkı sunmuyorlar. ... Giyim, kırtasiye ve yemek konusunda STK'ların yol alması lazım.” (İzmir -İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

"Türkçe öğrenmeleri STK'ların görevi değil, bu bir gönüllü bir şey değil. Bunlar eğitime uyarlanması ve buradaki yaşamları için zorunlu becerilerden. Bu zorunlu becerilerin kamusal olarak karşılanması lazım. STK'lar buralarda kolaylaştırıcı olabilirler. Kamu bazı rollerini STK'larla paylaşabilir, ama STK'lar burada ne organize edici olabilir ne de bir sorumluluk taşıyabilir... Onun dışında dil öğreniminde STK'ların bir görevi olmaz, birincil görevi olmaz, sorumluluğu olmaz; bu yanlış olur" (Akademisyen, Adana)

"I would say that there are different needs. Most importantly overall impact on involvement schools and continue to keep in schools. Put them into schools is the key, because families tend to keep their children in to the labor market. Now, half of them is out of school. Overlook the number drop out the school. In later stage, financial needs." (Expert-TEPAV)

"Structural needs related with policies, financial needs, conditional cash transfer – effective in the short run. Outset of similar conditions, how long these kids will be stay at school according to funds. Parallel education system in temporary education center at the time envisioned open space to be in Syrians schools. Protecting their criminal activities. Governments are now decided adequate; Syrians are not going to be Arabic for the integration skills. Shutting down these schools and they try to integrate them to Turkish schools. Syrians here to stay, to seen them public schools. The idea of backing to their home is not the case. 8 years after that, there is no positive development on war. The integration into the public schools is a good idea, but they have same capacity problems." (Expert-TEPAV)

H. 2025 Beklentisi - Eğitim

Devletin bir yükümlüğü olan eğitim konusunda yapılacak çalışmalar kuşku yok ki Türkiye'de bulunan Suriyelilerin sayısal büyüklüğü ile çok yakından bağlantılıdır. Türkiye'de mevcut 3.6 milyon Suriyeli içinde okul çağındaki çocuk sayısı 1 milyon 47 bindir. Yani toplam nüfusun %30'unu 5-17 yaş arasındaki çocuklar oluşturmaktadır. Suriyeliler arasında nüfus artış hızı dikkate alındığında 2025 yılında hem okul çağı çocuk sayısının 1.5 milyon civarına çıkması, hem de henüz okullaşmamış çocuklar için yapılacak çalışmalarla çağ nüfusunun 1.7-2 milyon civarına çıkması beklenebilir. MEB ihtiyaç analizi çerçevesinde 2025'e kadar 2 bine yakın okula ve 80-100 bin arasında öğretmene ihtiyaç olacaktır. İlerleyen yıllarda Türkçe konusundaki sorunların ve çalışmak durumunda kalan çocukların sayısının azalması

beklenebilir. MEB'in fiziki ve insani kapasite geliştirme çabaları ile 2025'de okullaşma oranlarının toplamda %90'a, sadece Suriyeliler için sınıfların karma sınıflara dönüştürülmesine, GEM'lerin bütünüyle kapatılmasına ve hizmet içi eğitimler ile öğretmen ve yöneticilerin dirençlerinin daha da güçlendirilmesine imkan sağlanacağı öngörülebilmektedir.

Temel eğitimin kapsayıcı, çok dilli bir modele evrilmesi arzu edilir olsa da kısa ve orta vadede çok mümkün görünmemektedir.

Üniversiteye Suriyeli öğrencilerin ulaşımı daha da hızlanacak ve muhtemelen 2025'de Türk üniversitelerinden mezun olan öğrenci sayısı 25 bine, öğrenim gören öğrenci sayısı da 50-60 bine çıkacak görünmektedir. Bu öğrenciler içinde yüksek lisans yapanlar, özellikle doktoralı Suriyeli sayısı da 2025'de 2000'i aşacak görünmektedir. Ancak Suriyelilerin vatandaşlığa alınmaları ile birlikte bu tür istatistiklerde önemli kaymalar yaşanacağı da öngörülmelidir. Yani beş yıl sonra Türk Üniversitelerindeki "Suriyeli" öğrenci sayısı 5 bine kadar düşebilir.

İ. Politika Önerileri - Eğitim

Eğitim konusu, hem kayıp kuşaklar olmaması ve Suriyeli çocuk ve gençlerin parlak geleceği hem de Türkiye'de Suriyeliler ile bir arada huzur içinde yaşamın en önde gelen koşuludur. Bu bakımdan:

- Fiziki kapasitenin (okul, derslik, öğretmen, okul malzemeleri vb) hem hızla geliştirilmesi
- Çocukların okula gelmesi için bilinçlendirme çalışmalarının ve şartlı eğitim desteklerinin yaygınlaştırılması
- Suriyeli öğrencisi olan bütün öğretmen ve yöneticilerin hizmet içi eğitimle güçlendirilmesi, ayrıca mali teşvikler sağlanması
- Özellikle rehber öğretmenleri ve sınıf öğretmenlerinin sayısının, dil becerilerinin ve yabancı öğrenciye ders verme kabiliyetlerinin geliştirilmesi için destekler sağlanması
- Suriyeli çocukların imam hatiplere yönlendirilmesi kararının kaldırılması ve seçeneklerin artırılması
- Öğrencilerin ve ailelerinin istekleri çerçevesinde çocukların meslek okullarına yönlendirilmesi
- Türkçe öğretim konusunda kapasitenin geliştirilmesi ve Suriyeli çocuklara ilave imkanlar sağlanması
- Suriyeli çocuklarının ana dil (Arapça) eğitimi almalarına imkan sağlanması, bu konuda Türkiye'deki Suriyeli öğretmenlerden destek alınması
- Türk çocukların eğitim kalitesinin azalmamasına, mülteci çocuklar vesilesi ile olumsuz etkilenmemesine gayet gösterilmesi
- Velilere yönelik çalışmalara önem verilmesi, bu bağlamda gerekirse tercüman destekli aile birliği toplantıları ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması

- Okullara uzak olan çocuklar için taşıma imkanlarının sağlanması
- Okulu bırakma oranlarının makul seviyelere indirilmesi için politikalar üretilmesi
- Ergen zorbalığı konusunda psiko-sosyal destek sağlanması
- Ortaokul ve liselerdeki çocukların üniversitelere girmesi için özel teşvik politikalarının üretilmesi
- Kız çocuklarının eğitime kazandırılması için ailelere bilgilendirme ve teşvik politikaları uygulanması
- İmkanlar ölçüsünde “kapsayıcı” ve “çeşitlendirilmiş” eğitim modellerinin uygulanması.

II. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE İSTİHDAM

A. Mevcut Durum

Bütün kitlesel insani hareketlerin en hassas konularından birisi çalışma alanıdır. Yerel toplum, sonradan gelen ve çok büyük ihtimalle “ucuz işçi” olarak çalışacak olan göçmen-mülteci-sığınmacı olanların işlerini ellerinden alacaklarından endişe ederler. Bu haksız bir endişe de değildir. Hele işsizliğin yüksek olduğu durumlarda, yerel halktaki endişe daha da artar. İç göç hareketliliğini dikkate almaz isek Türkiye 2011’e kadar bu anlamda ciddi bir endişe yaşamadı. Bu konuda yapılan tartışmalar genelde yurtdışındaki Türkler bakımından gündeme gelirdi. Ama Suriyelilerin 2011’de Türkiye gelmesi sonrasında Türk toplumu da bu fenomen ile karşı karşıya kaldı. Birkaç sene içinde nüfusunun %5’ini aşan sayıda mülteci alan Türkiye’de doğal olarak istihdam konusu gündeme geldi. 2015 yılındaki hazırlanan ve Türk İş Dünyasının konuyla ilgili görüşlerine yer verilen TİSK raporunda³⁰, sadece işini ucuz işgücü arzı nedeniyle kaybetme riski nedeni ile rahatsızlık duyan emekçiler değil, aynı zamanda kayıt dışı ekonomi nedeni ile ortaya çıkacak olumsuzluklara dikkat çeken işverenlerin de kaygılı olduğu gözlenmişti. Kurumsal şirketler, ucuz işçilik ve kayıtdışı ile rekabet etmenin güçlüklerini dile getirmişlerdi. Hatta sırf bunun için Suriyelilere çalışma haklarının verilmesinin daha doğru olacağını ifade eden TİSK’e bağlı iş adamları, aksi halde mağdur olacaklarını iddia etmişlerdi.

Türkiye’ye Nisan 2011’de gelmeye başlayan Suriyelilerin çalışmaları hususu 2013’den itibaren artan bir öneme sahip olmuştur. 2013’e kadar genelde kamplarda yaşayan ve sayıları nispeten az olan Suriyeliler için acil durum yönetiminin mantığı ile temel ihtiyaçları Türk devleti tarafından karşılanmıştır. Ancak hem Suriyelilerin sayılarının artması hem de kamp dışı yaşayan Suriyeli sayısının dramatik artışı nedeni ile 2013 sonundan itibaren başka bir

evreye geçilmiştir. Suriyelilerin kamp dışı alanlarda, kent merkezlerinde yaşamaya başlamasıyla birlikte ekonomik faaliyetlerin içinde yer almaları süreci kendiliğinden başlamıştır. Kamp dışında yaşayanlar için 2011’den bu yana düzenli ve sürekli olarak mali destek sağlanması çok istisnai durumlar dışında söz konusu olmadığı için, çalışmak kaçınılmazlaşmıştır. “AFAD” ve “Kızılay Kart” üzerinden gıda gibi zorunlu ihtiyaçlar için desteklenen aile sayısı da 2013 sonrasında sembolik rakamlara dönüşmüştür. Bu nedenle zaten çok büyük bölümü kamplar dışında kentsel alanlarda yaşayan Suriyelilerin çalışması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Türkiye’deki Suriyelilerin kamplar dışında yaşamaları konusunda merkezi bir planlama yapılmamış, Suriyeliler de öncelikle tanıdıklarının olduğu ve çalışabilecekleri, günlük hayatlarını idame ettirebilecekleri yerlerde kalmayı tercih etmişlerdir. Yapılan bütün çalışmalarda, kamplarda olan ve aslında bütün ihtiyaçları karşılanan Suriyelilerin %30’undan fazlasının bile izin alarak gündüzleri kamptan çıkarak çalıştığını göstermektedir.

1. Türkiye’deki Suriyelilerin Çalışma Haklarının Düzenlenmesi

Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin çalışmalarına imkan sağlayan düzenleme 6458 sayılı YUKK kanununun 91. Maddesinde düzenlenen “Geçici Koruma Yönetmeliği”nin, 29. maddesine dayanılarak “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile 15 Ocak 2016’da yürürlüğe girmiştir. Düzenlemeye göre, geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışmaları şu koşul ve imkanlarla düzenlenmiştir:

1. Süre Şartı: Türkiye’de en az 6 ay geçici koruma statüsünde olmak
2. Yer Şartı: İstisnai izin verilenler dışında sadece kayıt olunan yerde çalışma
3. Kota Şartı: Bir işyerinde çalışan vatandaş sayısının %10’undan fazla çalışmama (eğer işverenin verdiği iş ilanına 4 hafta içinde vatandaşlar ilgi göstermez ise kota aşılabilmektedir.)
4. İşveren Şartı: Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından yapılır.
5. Ücret Şartı: Asgari ücretin altında ücret ödenemez
6. İŞKUR: İŞKUR tarafından aktif işgücü hizmetleri kapsamında düzenlenen kurs ve programlara katılabilir ve bu kapsamda bir işyerinde mesleki eğitim ve işbaşı eğitimi görebilirler

³⁰M. Murat Erdoğan ve Can Ünver [2015] Perspectives, Expectations and Suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey, TİSK.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

7. Muafiyet: Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacaklar için valiliklere başvuru yapılması ile çalışma izni muafiyeti sağlanmaktadır.
8. Sınırlama: Kanunlarda yalnızca Türk vatandaşları tarafından icrasına izin verilen iş ve meslekler için Suriyeliler başvuramaz.

Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik faaliyetleri ve uyumu bakımından son derece önemli olan ve Suriyelilerin resmi olarak çalışmasına imkan sağlayan bu adım, kayıtdışı çalışan Suriyelilerin kayıtlı hale gelmesi bakımından beklenen etkiyi gösterememiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 31 Mart 2019 tarihinde yapılan açıklamaya göre Türkiye'de çalışma izni verilen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşı kişi sayısı 31 bin 185 kişidir.³¹ Bu sayı, fiilen çalıştığı tahmin edilen 1.2 milyonun sadece %2.5'uğuna denk gelmektedir. Ayrıca 2011 öncesinde ya da sonrasında Türkiye'ye gelen ancak geçici koruma değil, ikamet ve/ya da çalışma izni ile çalışanların sayısının bu sayı içinde olup olmadığı da bilinmemektedir. Bu sayının tamamı Geçici Koruma altındakilerden olsa bile, halen Türkiye'de fiilen çalışan Suriyeliler dikkate alındığında, bu sayılar çalışma haklarının geçici koruma altındaki Suriyeliler için yeterince işlevsel olmadığını ve çalışmakta olan Suriyelilerin %95'inden fazlasının halen kayıt dışı çalıştığını açık biçimde göstermektedir.

yılda 1.5 milyar, toplamda 3+3=6 milyar Euro kaynak ile başlamıştır. Bu kaynak içinde ayrılan yıllık 300 milyon Euro, Sosyal Uyum Yardımı (SUY) adındaki bir program çerçevesinde 2016 sonundan itibaren Suriyeli ve diğer mültecilerin bir bölümü için nispeten düzenli bir mali kaynağa dönüşmüştür. SUY Türkiye genelinde kamp dışında yaşayan sığınmacıların ve mültecilerin gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarını onurlu bir biçimde karşılamalarını amaçlamaktadır. Yardım, muhtaçlık durumunun değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, KIZILAYKART aracılığı ile verilmektedir. Genel olarak "Kızılay Kart" şeklinde bilinen Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardımı – SUY (The Emergency Social Safety Net-ESSN) destek programı AB Sivil Koruma ve İnsani Yardım Bürosu (ECHO) ve Dünya Gıda Programı (WFP), İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kızılay ve AFAD işbirliğinde yürütülmektedir.

Aralık 2016-Nisan 2019 arasında AB tarafından sağlanan 998 milyon avroluk finansman sayesinde SUY programı Türkiye'de toplamda 276.556 hanedeki 1.606.404 uluslararası koruma altında kişiye destek sağlanmıştır. Bunun %88.2'si yani 1.417.882'i (yaklaşık 245 bin hane) Suriyelidir. Prensipten kişi başı ayda 120 TL destek sağlanan Suriyeliler için bu kaynak özellikle kentsel alanlarda yaşayan, kira, elektrik, su, ulaşım vb şeyler ödemek zorunda olan aileler için yeterli olmasa da son derece önemlidir.

2. Sosyal Uyum Yardımı Programı

Suriyelilerin bir bölümü için mali destek programları Türkiye ile AB arasında 16 Mart 2016 mutabakatı ile AB'nin 4 sene boyunca sağlamayı taahhüt ettiği

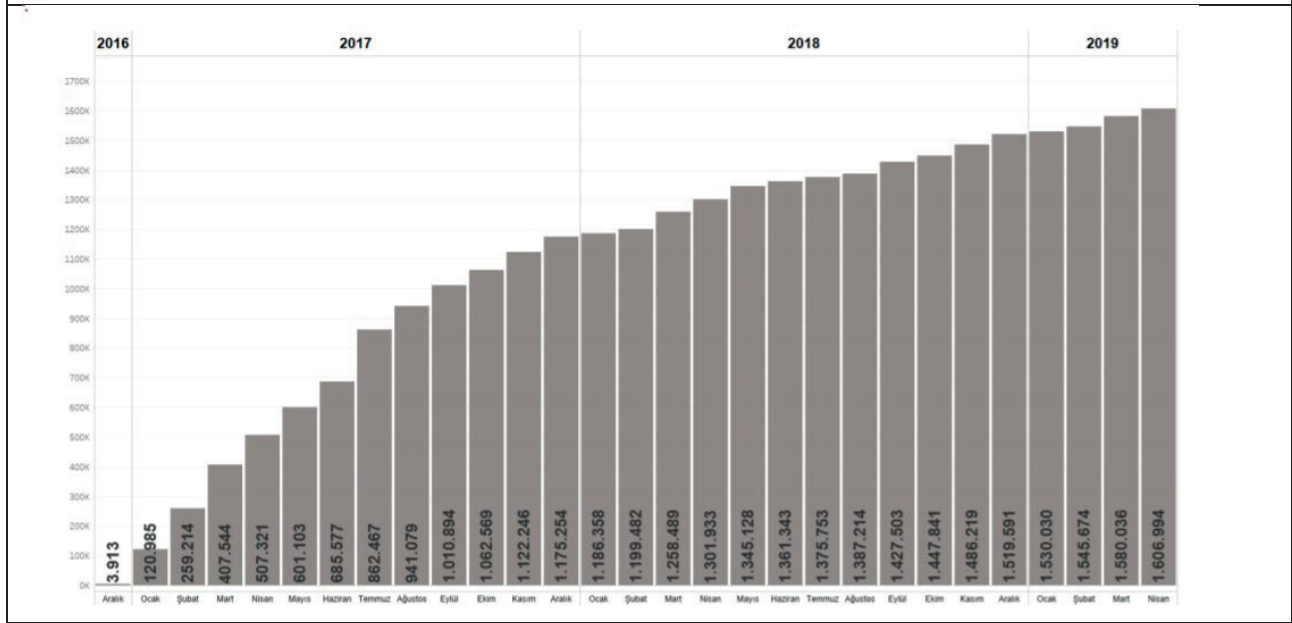

Kaynak: Kızılay : <http://kizilaykart-suy.org/TR/hakkinda.html> (07.07.2019)

³¹Bu sayı 15 Kasım 2018 tarihindeki 32 bin 199 kişiden daha az olması dikkat çekicidir. Ancak sayıların düşmesinde vatandaşlığa alınan Suriyelilerin önemli bir rol oynadığı tahmin edilebilir.

SUY yardımları her ne kadar Suriyeliler için önemli bir düzenli kaynağa dönüşmüş olsa da, Türkiye’de bulunan yaklaşık 630 bin civarındaki hanede yaşayan 3.6 milyonu aşkın Suriyelinin yaklaşık olarak %39’una ulaştırılabilmektedir. Geride kalan 2.2 milyon Suriyelinin yani 385 bin ailenin yaşamlarını sürdürmeleri için çalışmaktan başka seçenek bulunmamaktadır. Üstelik SUY yardımlarının Aralık 2016’da başladığı ve 2018 başında 1.1 milyona, 2019 başında ise 1.5 milyona ulaştığı dikkate alındığında, Nisan 2011’den itibaren Türkiye’ye gelmeye başlayan Suriyelilerin mali destek ihtiyaçlarının çalışmaları ile karşılandığı daha iyi anlaşılmaktadır.

YILLARA VE AYLARA GÖRE SUY YARARLANICILARININ SAYILARI

Kaynak: Kızılay : <http://kizilaykart-suy.org/TR/hakkinda.html> (07.07.2019)

3. Kayıtdışı Ekonomi ve Suriyeliler

Türkiye’de kamplar dışında kalan Suriyeliler ister son iki yılda SUY yardımlarından yararlansın-yararlanmasın, çalışmadan hayatlarını idame ettirme imkanına sahip değildir. Bu konuda resmi bir veriye ulaşmak, konunun doğası gereği- mümkün değildir. Ancak burada, sürdürülebilir olmasa ve özellikle “decent job” bakımından son derece tartışmalı olsa da kayıtdışı ekonominin Suriyeliler için önemli bir imkan ve alan yarattığı anlaşılmaktadır. Bu durumun Türkiye’de Suriyelilere yönelik “kırılgan” olsa da hala oldukça yüksek seviyede seyreden toplumsal kabulün de yüksek seviyede gerçekleşmesinin önemli bir nedeni olarak değerlendirilebilir.³² Zira Türkiye’de TÜİK Mart 2019 verilerine göre,³³ halen aktif çalışan T.C. Vatandaşları arasında % 33.9 “herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan” yani “kayıtdışı” çalışmaktadır. Yani Türkiye’nin toplam 32.3 milyon olan 15 yaş üstü “işgücü” içinde 10 milyondan fazla T.C. Vatandaşı halen “kayıtdışı” çalışmaktadır. İşte bu geniş kayıtdışı ekonomi Suriyeliler için çalışma imkanı yaratmıştır. Suriyeliler Barometresi gibi kapsamlı saha çalışmalarında Suriyeliler içinde %30-40 arasındaki bir grubun çalıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu durumda 3.6 milyon Suriyelinin

içinde en az 1 milyonunun, % 40 dikkate alınır 1.4 milyonunun Türkiye’de çalıştığı anlamına gelmektedir. Araştırmalarda kamplarda yaşayanların bile %30’unun üzerindeki çalıştığını beyan ettiği görülmektedir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, 630 bini aşkın Suriyeli ailenin her birinde sadece 1 kişi çalışıyor olsa bile sayı 630 bini aşmaktadır. Özellikle ücretlerin genelde düşük olması, bir ailenin –özellikle de kentsel alanlarda- tek bir kişinin çalışması ile geçinemeyeceğini de ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de kayıt dışı da olsa çalışan Suriyelilerin sayısının 1.2 milyon civarında olduğu tahmin edilebilir.

Türk ekonomisinin önemli yapısal sorunlarında birisi olan kayıtdışılığın, Suriyeliler ile biraz daha büyüdüğü söylenebilir. Bunun çok ciddi bir emek sömürüne yol açtığı açıktır ve hem çalışan hakları (“decent job”) hem de ülke ekonomisi bakımından sürdürülebilir bir durum olmadığı açıktır. Ancak burada bir gerçeğin altını çizmek gerekmektedir: Bir anda olağanüstü bir nüfus alan ve kronik işsizlik sorunu yaşayan Türkiye’de geniş kayıtdışı ekonominin varlığı kısa vadede işe yaradığı ve Suriyelilerin 2011-2019 arasında kendi ayakları üzerinde durmalarına ve hayata tutunmalarına imkan sağlamıştır. Daha da önemlisi kayıt dışı ekonomi Türkiye’deki işsizlik rakamlarının

³²M. Murat Erdoğan (2018) Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

³³Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK: <http://tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30683> (Erişim: 07.07.2019)

TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Suriyelilerden dolayı artmasını da sınırlamıştır. Her ne kadar Türkiye'de işsizlik rakamları Mart 2019 itibari ile %14.1'e, genç işsizlik %25.2'ye ve istihdam bekleyen T.C. vatandaşlarının sayısı 4.5 milyona çıkmış olsa da bu dramatik yükselişin-bazı sınır illerindeki istisnalar dışında- Suriyelilerden kaynaklandığını söylemek gerçekçi olmayacaktır. Bunun sebebi de Suriyelilerin 10 milyondan fazla T.C. Vatandaşının zaten içinde yer aldığı kayıtdışı ekonomi içinde kendilerine yer bulmuş olmalarıdır.

TÜİK Mart 2019 verilerine göre Türkiye'de T.C. vatandaşlarının işgücüne katılma oranı erkeklerde %71,7, kadınlarda ise %34,4 olmak üzere %52,9 olarak gerçekleşmiştir. Suriyelilerde işgücüne katılımının, kadınların daha az çalışıyor olması, dil ve farklı çalışma kültürü engeli, geçicilik duygusu gibi nedenlerle T.C. Vatandaşlarından daha düşük olması beklenebilir. Ancak yapılan bütün projeksiyonlar Türkiye'de 1 ile 1.2 milyon civarındaki Suriyelinin kayıt dışı çalışarak da kendi ayakları üzerinde durmayı başardığını, devletten mali destek ihtiyaçlarının azaldığını ve Türk ekonomisine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

sayının daha yüksek olduğu tahmin ediliyor. Kurulan şirketlerin başında, toptan ticaret, gayrimenkul ve inşaat sektörleri gelmektedir. Bazı araştırmalara göre Suriye Ortak Sermayesi 100 milyon doları aşmıştır.

B. İstihdam Alanındaki Saha Bulguları

Kayıtdışılık ve Emek Sömürüsü

Türkiye'deki Suriyelilerin çalışma hayatında yaşadıkları en büyük sorun sigortasız olarak kayıt dışı çalışmaları ve düşük ücret almalarıdır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler çalışma izni alarak çalışma yaşamına dâhil olabiliyorlar. Fakat kayıt dışı çalışmanın önünde bazı engeller mevcut. Bu engeller yapılan görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde şu şekilde sıralanabilir:

- Yasal mevzuattan kaynaklı engeller: Çalışma izinlerinin işverenler tarafından alınması, prosedürün uzun sürmesi, Suriyelilerin sadece kayıtlı oldukları yerde çalışma izni ile çalışabilmeleri.
- İşveren kaynaklı engeller: çalışma izni almak için gerekli prosedürleri bilmemek, yasal olarak Suriyeli çalıştırmak için ekstra bir yükün altına girmek, aynı işi yapabilecek kapasiteye sahip Suriyeli ve Türkiyeli arasında Türkiyeliliyi çalıştırmayı tercih etmek.
- Ülkedeki çalışma yaşamı: Ülkede Suriyelilerden bağımsız kayıtdışı çalışmanın bir sorun olması ve önüne geçilememesi.
- Ülkenin ekonomik durumu: ekonomik krize bağlı olarak ülke vatandaşlarının işsizlik oranlarındaki artışlar.
- Suriyelilerin kayıtlı çalışmayı aldıkları yardımların kesilmesi endişesiyle tercih etmemesi.
- Suriye'deki çalışma kültürünün Türkiye'deki çalışma kültüründen farklı olduğuna dair yaygın söylem, Suriyelilerin Türkiye'deki uzun çalışma saatlerine alışık olmamaları.

"Kayıtlı istihdam üzerinden bakıyoruz ama kayıtsızlığı derinleştirici bir durum var. Kayıtsız iş gücünde güvencesiz ortamlarda iş gücüne uzun süre devam ediyor... Kayıt dışılıkla ilgili ulusal iş gücü içinde yoğun olduğu illerde kayıtlı çalıştırma yönünde istekli olmayabilir. Büyük ölçekliler denetim ağına dahil, küçük işletmelerde kayıt dışılığın yaygınlaşması bir durum. (ILO-Ankara)

"Türkiye'de Suriyeliler geçici koruma statüsünde çalışma hakkına sahipler, ancak prosedür farklı işliyor. Tarımda ve hayvancılıkta sadece çalışma iznine ihtiyaç yok. Batılı göçmenden farklı değil, şehirlerde. Hem başkasının yanında hem tek başına çalışacaksa da durum benzer. ... Çalışma izninin verilmesi çok uzun sürüyor. Kendi çalışanlarımızınkini bile alırken

4. Çocuk İşçiliği

Suriyeliler ve çalışma hayatı konusunda önemli bir başka sorun da çocuk işçiliğidir. Türkiye'de çocuk işçiliği 2011 öncesinde önemli bir sorun olarak bilinmekteydi. ILO kaynaklarına göre yaşları 6-17 arasında değişen Türk çocukların en az %6'sı, yani yaklaşık 950 bin çocuk ailelerinin hanehalkı gelirini desteklemek amacıyla çalışmaktaydı. Suriyeliler içinde bu oranın %15'i aşkın olduğu, yani 6-17 yaş arasında çalışanların sayısının 150-200 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

5. Girişimcilik

Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik uyum ve katkısında kuşku yok ki Suriyeli girişimcilerin de önemli katkıları bulunmaktadır. Suriyeliler Türkiye'de kendi işlerini Türk Ticaret Kanunu'na uygun olarak kurabilmektedirler. Türkiye'de resmi olarak kayıtlı olan işletmelerde, işletme sahibi resmen çalışma izni için başvurabilmektedir. Bir bölümü sadece kendini finanse eden mikro düzeydeki işyerlerinden de oluşsa halen Türkiye'de Suriyelilerin kurdukları şirket sayıları önemli bir artış eğilimindedir. 2017 ve 2018'de Türkiye'de kurulan en fazla yabancı şirket Suriyelilere aittir. Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 26 Şubat 2019 tarihi itibarıyla en az bir ortağı Suriye uyruklu olan şirket sayısının 15 bin 159 olduğunu belirtildi. Kayıt dışı açılan firmalarla birlikte

zorluk yaşıyorlar. Ekonomik izinsiz çalışınca stabilite olmadan çalışıyorlar.” (İstanbul-Hayata Destek Derneği)

“Suriyeliler mülteci değil, göçmen değil, geçici koruma altında özel bir statü tanınmış durumda. Bu statünün Türk mevzuatında onlara tanıdığı haklar çerçevesinde, çalışma kısmında herhangi bir ayırım yok. Ulusal istihdam politikaları kendi iş gücünü korumak için belli imtiyazlar tanır, Suriyelilere belli sınırlar çizer. Çalışma barışını etkilemeyecek bir ortam sunulur. Birtakım kotalar ortada olsa çalışma hakkından mahrum değiller.” (ILO-Ankara)

“İşverenin çalışma izinleri konusunda bilgisiz olması engel. Bürokratik sürecin uzuyor olması da 3 hafta kadar sürmesi normal ama en azından 1-2 ay kadar sürüyor. İş verende yanaşmıyor. Bazı Suriyeliler için kayıtsız çalışmak daha avantajlı, Kızılay karttan yararlanmaya yönelik”. (Bursa-BTSO)

“Kaynakların tükenmesiyle alakalı biraz da. Sosyal tarafı da var, Suriyeli istihdam etmeye yanaşmayan bir grup da var. Ekonomik konjonktürde var” (Bursa-BTSO)

“Şimdi biliyorsunuz ki işten çıkarmaların daha sık yaşandığı bir dönemdeyiz ve şunu da gözlemliyorum danışanlarımda; farkındalar aslında ekonomik sürecin de. Yani, arkadaşlar işlerini kaybetti, ben nasıl iş bulacağımın umutsuzluğu içindeler. İşveren de burada şunu soruyor: Ben çalışma izni prosedürüne uyacağım, üstüne para vereceğim yılda bir kere. Peki, ben bunu neden yapayım? Bana ek ne getiriyor da ben bunu yapayım? Yani Türk de olmayan ne var da ben onun için bu yükün altına gireyim?”(Ankara-Keçiören Belediyesi)

“Kayıt altında çalışmaya istekli değiller. BM’den edindikleri yardım kesileceği için, sağlıktan ücretsiz yararlanırken sigortaya geçiş zor olacak. Projelerin istihdamla sonuçlanmaması da bundan gerçekleşiyor” (İzmir-İŞKUR)

“Kızılay kanalıyla yapılan yardımların kesileceği dikkate alınarak, istihdam garantili işi istemiyorlar. Bazı kayıplar olacağına dair endişeler var”. (İzmir-İŞKUR)

“Herkes proje yapıyor, bir sürü şeyler yapıyor, faaliyet var ama sonuca yönelik değil. Bundan dolayı iş bulmuş adam sayısı çok az. Mesela benim bildiğim Adana’da Suriyeli girişimcileri arttırmak için 350 kişiyi eğittik, ikisinin zaten işi varmış, onlar çalıştırıyorlarmış, onların dışında iş kuran yok. Bunun amacı yok ki o zaman. Ne işe yaradı bu? ... Ama bu bir uzmanlık alanı ve bununla ilgili bir eğitici kadro bulunması lazım.” (Adana-Akademisyen)

“İstihdam konusunda da kayıtsız çok. 175 bin işçi açığı var, ama o açığın kayıtların kapatılmasına yönelik bir şeyler yapılması lazım. O boş yerlere kaçak yollarla dolduruluyor. Bunun önüne geçilmesi için legal bir düzenleme yapılması lazım. İş yerlerinin düzenlenmesi için destek veriyor. 12 ilçede belediyelerle çalışıyoruz. İlegal çalıştıklarında, kazaların önlenmesine dair neler yapılabilir. Livelihood konusunda hukuki yardım konusunda destekleri olmadığı bir açık. Mültecilerde daha da bir peak yapmış. Vocational training, dil ve sosyal uyumla beraber veriyoruz ama yine de yeterli değil, devlet mekanizmalarının daha çok desteklenmesi gerekiyor. İSMEK’lerde mekanizma kurulmuş ama mültecilere yer yok”. (BMMYK-İstanbul)

“Formal employability, all types exploitation, bullying, no registration in the employment. Long hours of working, protection mechanism does not operate. In practice private sector jeopardizing their aids. ... Aid is not going to last forever. ECCS cards, telling them fund and assistance last forever. 2, draw a plan or policy for active members of state both socially and economically. Obtaining their legal status in turkey, taxpayer would be – istisnai vatandaşlık – formal employment, paying taxes. Better position to negotiate with employer. After 8 years, majority do not have a problem of self-reliance in Turkey. Constructing the way of tax payer only becoming citizens. They are resilient enough to not going to back. You’re in a better position for now here, much greater even in your home country. Not willing to give up this.” (Expert-TEPAV)

“Ayakkabıcılıkla uğraşan 3000-5000 kişi var. Suriyeliler ayakkabıcılık konusunda ustalar. Türk vatandaşlarıyla da çekişmeler yaşanmış. Fiyatları yukarı çekmiş durumdalar. Fiyatlar arasında eşitlenmeye başlamış. Çalışma izni, kayıtlı kayıtsız sorunları mevcut tabii.” (İzmir-EBSO)

Şirketler de kayıtlı olarak Suriyeli çalıştırmayı çok fazla tercih etmiyor. Diyeceksiniz niye? Çünkü bunların bir dil sorunu var. Türkiye’deki çalışma sistemiyle Suriye’deki çalışma sistemi aynı olmadığı için, çalışma düzeni birbiriyle aynı olmadığı için. Mesela saat, çalışma saatleri meselesi. Suriye’de normalde eskiden kendi bölgelerinde günlük altı saati geçmiyor çalışmaları ama Türkiye’de çalışan insanlarımız günlük sekiz saat minimum çalışıyor, ki bu özel sektörde on saati, on iki saati bulabiliyor. Bu sebeple, bundan dolayı tercih edilen Türk oluyor genelde. Neticede Türklerin de istihdamıyla ilgili şu an sorunlarımız var, kendi işsizimiz de çok”(Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkarlar Odası)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

"Karşılıklı bir uyum ve hoşgörü bunun için uygun bir zemin hazırlayacak. Toplumsal hayata dair ne geliştirilebilir sorusundan çok, dünya örneklerine bakarak neyin engellenmesine bakmak, gettolaşma izolasyon gibi risk oluşturan sorunların hem Türkiye hem Suriyeliler için önünün alınmasına dair bir dizi önlem". (ILO-Ankara)

"Sizin çalıştığınız kuruluşun emek karşılığı ücret tanımlaması literatürde, toplum yararına çalışma, fazla vasıf ve üretkenlik gerektirmeyen kısa ve erimli gelire ulaşmayı sağlayan ama ulusal ve ulusal platformlarda uzun vadeli entegrasyonu sağlamadığını düşünüyoruz. Öncelikle geçiş döneminde ve acil durumda cevap verdiğini ama aslında ekonomik ilişkilerle ilişkilendirilmemesi gerekir. Diğer bahsettiğimiz eğitimler unsurlar daha kalıcı etkiler gösterir. İş başı eğitim vb. çözümlerinin birtakım teşviklerle üretmenin bu entegrasyonu kolaylaştıracağını düşünüyoruz. Kısa süreli yardıma bağımlı hala getirecek, adı emek karşılığı olsa bile bundan değil, uzun vadeli çalışmak gerekir. Kültürel ve sosyal desteklerin bir arada gittiği uyum çalışması ideal." (ILO-Ankara)

Suriyeliler ve Girişimcilik

Yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye'deki Suriyelilerin iş yeri kurma konusunda yasal engelleri olmadığı fakat bir iş yeri kurmak ve geliştirmek için gerekli olan kaynağa erişmekte güçlükler yaşadıkları dile getirilmiştir. Kamu kurumları bu konuda bir engel olmadığını ifade etseler de hem uluslararası kurumlar hem de mülteciler başta bankalarda hesap açma, kredi alma olmak üzere pek çok konuda sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Suriyelilerin girişimcilik konusunda yaşadıkları güçlüklerin başında dil bariyeri geliyor. Yasal mevzuata hâkim olmama ve bilgisayar kullanma becerilerine sahip olmama da yaşanan diğer sorun alanlarını oluşturuyor.

"Girişimcilik konusunda karşılaştığı fırsatlar, iş yeri kurma konusunda engelleri yok fakat, bir iş yeri kurmak ve geliştirmek için gerekli olan kaynağa erişmekte güçlükleri olduğunu biliyorum. Bankacılık sistemleri içerisinde tanımlanmıyorlar. Pasaportu yok, statüleri gereği başka pazarlardan Türkiye ekonomisine katkı sağlayabilecekken pasaportları olmadığı için sağlayamıyor. Potansiyelleri, kaynağı getirmek isteyen ama kısıtlar nedeniyle başka ülkelerde kaynaklarını saklayan olduğu söylenir." (ILO-Ankara)

"Maliyeye kaydı olup iş yeri açabiliyorlar. Tüm kamu kuruluşlarına kayıtları uygun bir şekilde yapıyor, sicil kaydı yapabiliyorlar, esnaf olabiliyorlar. Hiçbir engel yok. Kendilerine verilen kimlik numarasıyla kayıt mevcut. Biz kendi sicil müdürlüğümüze de onları kaydedebiliyoruz. İşveren oluyorlar yani". (Şanlıurfa, Esnaf ve Sanatkarlar Odası)

"Burada tabii bu kadar geniş bir Suriyeli kesim var ve gittikçe o toplama alanlarında kalan Suriyeli sayısı azalıyor. Demek ki bunlar şehrin içine geçiyor... Ondan bunların bir kısmı fırın, tatlı, eğer onların kendi giyimleri var, onlar falan da konusunda bir uzmanlaşma başladı ama bunu yönlendirebilecek, orası kökenli, o kültürü anlayacak bir eğitmen kadrosuna ihtiyaç var. Bu konuda adam eğitmek lazım. Bu sadece onları girişimci yapmak için, kendi kendilerine yeterli hale getirmek için çok önemli bir konu." (Akademisyen-Çukurova Üniversitesi)

"Zaten küçük esnafın, küçük işletmelerin Türkiye'deki ekonomide uzun süreli devam edebilmeleri çok riskli, bir de bunun yabancı olduğunu dili, yasal mevzuatı ve bilgisayar kullanmayı bilmediğini düşünün. Bunlar büyük bariyerler. Bu bariyerlerin aşılması için de bu alanda yazılan projelerin iyi desteklenmesi, iyi planlanması lazım. Çünkü şöyle bir şey ki KOSGEB'in de sistemi değişti, başvuru çevrimiçi olarak internetten yapıyorsunuz. E şimdi sen bilgisayar bilmiyorsun, e-devlet şifresi alacaksın dil bilmiyorsun, ondan sonra bilgisayara giriş yapacaksın, sana mail gelecek, o inanılmaz bir süreç yani"(Uluslararası Çalışma Örgütü, Gaziantep).

"Girişimciliğe yönelik projeler olduğunu duyduk ama önünde engeller var. Türk ve Suriyeli kişinin işyeri açma süreci aynı değil. Çok detay ve prosedür isteniyor." (Konya-SGDD-ASAM)

"Ekonomik katılıma engellerin en büyük nedeni ekonomik gerekçeler, çünkü bunların büyük bir çoğunluğunun parası yok zaten. Sekiz yıldır, yedi yıldır, beş yıldır buraya gelenlerin, savaştan kaçanlardan üzerlerindeki giysilerle buraya gelenler var, bunların zaten parası yok ki. En büyük sorunları parasal kaynak, ekonomik gerekçeler. Ve bunların da dili olmadığı için bir yerde çok fazla çalışma imkanı da bulamıyorlar." (Hatay-Gazeteci)

Sivil Toplum Kuruluşları ve Suriyelilerin İstihdamı

Yapılan görüşmelerde sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında koordineli çalışmaları gerektiği, birbirlerinin yaptıkları işlerden haberdar olmadıkları için bazı alanlarda çok fazla çalışmalar yapıldığı bazı alanlarda ise hiç çalışma yapılmadığı sıklıkla dile getirilmiştir.

“En zaruri alanda hiçbir şey yok, bir alanda beş tane çalışma var. Şöyle onlar anlaşmışlar gördüğüm kadarıyla, işte içinde labour, employment geçerse ILO bakıyor, sadece refugeelerin gelenleri olursa IMO bakıyor. Böyle bir tanımla olmaz. Proje bazlı olması lazım tanımın, onu siz yapın, burayı biz yapalım gibilerden. Kelimeyle ilgili değil, zira employment aynı zamanda UNDP’nin bir işi olabilir, hatta World Health Organizaton’ın olabilir” (Akademisyen, Adana)

“Sivil toplum kuruluşlarının istihdama dayalı mesleki eğitime çok daha fazla katkı sağlanması lazım, biz böyle düşünüyoruz. Çünkü insanlara para vermek yerine onlara para kazanmayı öğretmek çok daha büyük bir fayda sağlayacaktır” (Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkarlar Odası)

“Özel sektöre gelince, kâr amacı gütmeye, marka imajı koruma amacı var. Bunun üzerinden ne yapılabilir kafa yormak önemli. Mültecilere ulaşmalarını sağlıyoruz, örneğin iş izni parasını ödüyoruz. Markalarda sosyal sorumluluk bağlamında çocuk işçiliğinin tolere edilmediğini denetlemeye çalışıyoruz. MUDEM gibi kuruluşlar büyük markalarla çalışıyor. Çocuk işçiliğinde biri varsa onu eğitim hayatına alıp, onun ailesinden bir başkasını o işe yerleştiriyor. GAP’in çabası, kadınların istihdam hayatına girdikten sonra güçlendirmeye yönelik, STK’lar üzerinden mültecilere ulaşıyor. Marmara Bölgesi fason üretim, merdiven altı, çocuk işçiliğinin çok yoğun yaşandığı bir yer. Kamusal destekler var, çocuk işçiliğini önlemek adına. Sosyo-ekonomik destek modeli, çocuk işçi saptandığında çocuğun okula dönmesi ve çocuk okula gitmeye devam ederse ailenin destek alması gibi. Sosyal hizmet merkezlerine tercüman, eleman ve ulaşım ihtiyacı sağlıyoruz. Belediyeler ve sosyal hizmetler arasındaki iletişimi güçlendirmeye çalışıyoruz. Belediyeler yaptığı tespiti SHM’lere yönlendirdiğinde koruma ağına bir çocuğun girmesi daha yüksek oluyor... Sivil toplum – kamu – özel sektör ilişkilerinin güçlenmesinde fayda var. Market dinamikleriyle özel ihtiyaç sahiplerinin dinamiği pratiği uyummadığı için her zaman özel programlara ihtiyaç var. 15-25 yaş arası evdeki erkek, eğitim yok, dil yok, çalışma yok, bu grubu spesifik programlamaya ihtiyaç var. WALD ve Dünya Gıda Fonu’nun planladığı, bu gençleri eğitim, staj ve işe yerleştirilmesine yönelik. Yine girişimcilikle ilgili mülteciler eğitimi aldı. 20.000 çekirdek hibe aldı. Ama sonra ne oldu? Takibi yapılmalı. (BMMYK-İstanbul)

“Gaziantep Sanayi Odası. Neyi iyi yapıyorlar: Üyelerine beceri sahibi iş gücü hakkında düzenli bilgi akışı, üyelerin ihtiyacına cevap verecek hem talebi hem arzı iş yerlerine yönelik değerlendirebilecek bir potansiyeli var. İyi yaptıkları şeyler, mesleki teknik

ve sertifikasyon eğitiminde aktif rol almaları yolunda becerili bir iş gücü havuzu oluşturmasıyla, İŞKUR’un da iş analiz datalarıyla bu ihtiyaçları toplayıp oraya yönlendirmekte önemli bir rolü var.” (ILO-Ankara)

“Faaliyetlerimiz Eylül sonu gibi başladı. İlk bileşendeyiz, profillemeye ve mesleki haritalandırmaya. Suriyelilerle başladık tamamen, kasım sonu Türklerle başladık. Yaklaşık 1400 kişinin kaydı var. 1500lere yaklaşıldı, büyük kısmı Suriyeliler oluşturuyor. Mesleki sınavlar başlayacak 1-2 haftaya istenilen rakamı toplamak adına profillemeye devam etmek gerekiyor. Suriyeliler için ayakkabıcılık, inşaat, mobilya biraz var. ... Suriyeli çalışanımız da bölgeye çok hâkim. Daha önce milli eğitimde tanıştığı için sahayı biliyor. Toplam 82 kadın başvuru, 22 kadın Türk 60 Suriyeli. Mesleki eğitimde şöyle yapılıyor. Kurs açtık, açılış kaynakçılık. Suriye’de öğrenci burada tornacı olmuş, proje sonunda 200 tane Suriyeliye eğitim verip istihdam ettik. Sanayide kalite düşüyor, büyük zarar ileriye dönük Denkliğe ihtiyaç var.” (Konya Ticaret Odası)

“Bu işleri koordine eden, bir üst çatı bir strateji çizen bir mantık olması lazım. Benim önerim bunun için de en kolay hallolabilme yöntemi, mutlaka bir üst kurulla burada neler yapılması gerekir diye bir ana liste çıkaracaksınız, bunun üstünü ve altını ve sayısını kurumlar arasında böleceksiniz. Sizlerden tamamen bağımsız olabilir. En üst düzeyde, Türkiye’de, dünyada kim var? AB var, Avrupa Birliği var, GIZ bunun içinde ben düşünüyorum, bir de Dünya Bankası ve UNDP, Birleşmiş Milletler var. Bu üç kuruluş biraraya gelecek diyecek ki, bakın şu kısmı biz çalışalım, şu kısmı siz, şunu paylaşalım, şunu paylaşmayalım. Böyle bir hide-and-seek de var yani, birisi bir şey yapıyor, öteki tarafın ondan haberi olmuyor, onu yayınlamıyor, o gri literatür olarak kalıyor. Bir bölgenin kalkınması için veya bir kesimin durumunun iyileştirilmesi için çalışıyorsanız, böyle bir mantık olmaz” (Akademisyen, Adana)

“Meslek kurslarına erkeklerden ilgi yok. Yardımların kesilme riski dolayısıyla mesleki derslere de ilgi azalıyor. İstihdam olanağını kabul etmiyor ya da sigortasız çalışıyor. 3 çocuklu 5 kişilik bir aile 1600 TL yardım alabiliyor. 1600-2000 skalasında değişiklik gösteriyor bu yardımlar. ..İş başı eğitimler revize edilerek kullanılabilir. “İşe ihtiyacım var, kursa vaktim yok” deniyor ya da “eğitimden eğitime koşayım yardımlarım kesilmesin” düşüncesi. Yardımlar devam ettiği için sigortasız çalışma fazla. Onlar da kendini geçici olarak gördükleri için kayıtlı çalışmıyorlar. Bursa’daki mobilya sektöründe %20 Suriyeli, 3000 TL brüt maaşı varken Türk vatandaşının, Suriyeliyi 1500-1600’e çalıştırabiliyor. Barınmadan dolayı gelire yetiyor. ... Bir de İŞKUR, SGK, Milli Eğitimle diyalog

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

da yok. Göç idaresi sadece veri güncellemek üzerine. Bursa özelinde proje geliştirecek kurumsal kapasiteleri yok.”(Bursa BŞB Belediyesi)

C. 2025 Beklentisi - İstihdam

Türkiye'deki Suriyelilerin sayısal artışı devam edecek gibi görünmektedir. Bu durumda halen 2.1 milyonun üzerinde olan aktif çalışma nüfusunun 2025'de 2.5 milyonun üzerine çıkacağı, istihdama katılım oranının da artacağı beklenebilir. Ancak kayıt dışı çalışanların oranlarının yine yüksek olacağı öngörülebilir. Bu süreç içinde eğer Türkiye'de yatırımlar gelişir ve istihdam alanı genişler ise istihdama katılım içinde kayıtlı olanların oranının %20'ler seviyesine çıkması beklenebilir. Dil ve çalışma kültürü sorunun daha da azalması doğal bir gelişim olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çocuk işçiliğinin, çocukların okullaşmasına paralel biçimde azalması söz konusu olacaktır. Türkiye'de % 5-6 civarında olan ailesine destek için çalışan çocuk sayısı, Suriyelilerde uzunca süre % 15'lerden aşağıya düşmeyecek gibi görünmektedir. Suriyelilerin, T.C. vatandaşlığına geçseler bile daha düşük ücretlerle çalışmaya devam edecekleri tahmin edilmektedir. Ancak bu konudaki ücret dengesizliğinin daha azalması da beklenmektedir.

İstihdam alanının diğer bir bölümü olan kendi iş yerlerini kurma konusunda Suriyelilerin daha cesur ve girişimci olmaları sürpriz olmayacaktır. 2025'de Türkiye'de Suriyeli firma sayısı 30 bin civarına ulaşacak görünmektedir. Bu aynı zamanda en az 150 bin kişilik yeni bir istihdam kapasitesi anlamına gelmektedir.

İstihdam konusunda Türk toplumunun kaygılarının ciddiye alınması gerekmektedir. Hiç kimse –gelen mülteciler nedeni ile- 2011 öncesinden daha kötü bir durumda yaşamayı kabul etmez. Bu da haklı bir şikayet olur. Ancak burada yanlış anlaşılmanın ve hatalı bilgilerin ortadan kaldırılması son derece önemlidir. Yapılan çalışmalar Türklerin Suriyelilerin çalışmalarına ciddi bir biçimde itiraz etse de iş yeri kurmalarına daha yüksek seviyede itiraz ettiklerini göstermektedir. Bu konu da ciddiye alınarak üzerinde çalışılmalıdır.

D. Politika Önerileri-İstihdam³⁵

- Konunun artık daha belirgin biçimde “kalkınma politikaları” perspektifi ile ele alınması gerekmektedir.
- Suriyelilerin çalışmalarını düzenleyen yasal-idari kararların acilen gözden geçirilmesi ve yasal

çalışmayı daha teşvik edici olması gerekmektedir.

- Kayıtlı işletmeler tarafından işe alınmasına izin verilen faydalanıcılara ilişkin kotanın artırılması; hatta tamamen kaldırılması
- Suriyelilerin girişimcilik konusunda önlerinde başta bankalarla iş yapmak, hesap açma ve kredi almak üzere pek çok sorunları olduğu bilinmektedir. Bu engellerin hızla kaldırılması gerekmektedir
- Mikro kredi vb politikalarla özellikle tarımsal alanda Suriyelilere yerel halkla da işbirliğini mümkün kılacak teşvik politikaları uygulanması gerekmektedir
- Suriyelilerin Türkiye'de mülk edinmesi konusunda engellerin kaldırılması gerekmektedir
- Hem çalışanlar hem de müteşebbisler için ülke içinde hareket edebilme yani seyahat özgürlüğü son derece önemlidir. Bu kısıtın bütünüyle kaldırılması ya da kolaylaştırılması gerekmektedir.
- Suriyelilere, yabancılara tanınan istihdam kısıtlamalarından özel bir muafiyet tanınarak ve ücret kazanma, kendi işini kurma ve serbest meslek konularında daimi oturma hakkına sahip olanlar veya vatandaşlarla aynı haklar verilerek Türkiye'deki Suriyelilere yönelik korumanın genişletilmesi.
- Firma kayıt giderlerinin azaltılması;
- Diploma ve yeterlilik denkliği ve kabulüne ilişkin sürecin hızlandırılması;
- Belediyeler, STK'lar, iş ve işçi bulma kurumları ve sosyal medya aracılığıyla Arapça ve Türkçe bilgilendirme akışının ve buna erişimin artırılmasıyla mültecilerin hakları konusunda bilinçlendirilmelerinin sağlanması;
- Kendi işini kurma ve firma kaydına ilişkin yasal usuller ile ücret kazanmaya ilişkin kanunların ve çalışan haklarının geliştirilmesi
- “Cash for Work” türü projeler kısa vadede önemli katkılar sağlasa da sürdürülebilir politikalar değildir ve düzenli, kayıtlı iş arayışını törpüleyebilme riskleri dikkate alınarak geliştirilmesi,
- Suriyelilerin ekonomik kapasite ve becerilerinin tespitine yönelik “skill mapping” çalışmalarının yapılması ve Türkiye'nin bölgesel ve sektörel analizleri ile bu verilerin ilişkilendirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi,
- Yeterli dil becerisi kazandırmaya yönelik Türkçe dil kurslarına teşvik sağlanarak dil engelinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.
- Türk toplumunun işini kaybetme ve “Suriyelilere vatandaşlardan daha fazla ayrıcalık sağlanıyor” gibi kaygıları düzenli ve şeffaf bilgilendirmeler ile aşılmalıdır.
- Ekonomik-mali kriz dönemlerinde mültecilerin “günah keçisi” olma riski son derece yüksektir, bu konuda toplum mutlaka daha sağlıklı bilgilendirilmelidir.

³⁵Bu bölümde 2018-2019'da gerçekleşen ve her ikisinde de bu raporun yazarının da yer aldığı üç önemli çalışma olan RAND Cooperation (“Win-Win Solutions for Syrian Refugees — and Their Hosts”) (https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10042.html); IGAM-DSP (“Syrian refugees' economic participation in Turkey- “Türkiye'deki Mültecilerin Ekonomiye Katımı”) ve Fulya Memişoğlu (2018) Assessing the Development/Displacement Nexus in Turkey, ICMPD (https://www.icmpd.org/fileadmin/1_2018/Downloads_VMC2017/Assessing_the_Development-Displacement_Nexus_in_Turkey_v.7_FINAL.pdf) çalışmalarıdaki bulgu ve önerilerden de yararlanılmıştır.

- Meslek edindirme kursları gerçekçi bir zeminde ve mutlaka ekonomik ihtiyaç ve kapasite ile bağlantılı yapılmalıdır. Önemli olanın sertifika sayısı değil, alınan sertifikaların kayıtlı işlere dönüşmesi olduğu unutulmamalıdır.
- Girişimcilik için İŞKUR, KOSGEB ve belediyelerin konuyla ilgili birimleri daha fazla sorumluluk üstlenmelidir.
- Bilindiği üzere Türkiye’de 180 bin civarında açık iş olmasına rağmen çalışan bulunamamaktadır. Bu konuda özel çalışmalar yapılarak Suriyelilerin kayıt altında bu sektörlerde çalışması için imkanlar yaratılmalıdır.
- İşbaşı eğitimleri son derece önemli bir kapasite imkanı sağlamaktadır. Bunun öncesinde Türkçe eğitimler de verilerek geliştirilmesi gerekmektedir.
- Kooperatifçilik teşvik edilmeli, mümkünse Türklerle Suriyelilerin ortak kooperatif çalışmalarına ilave destek sağlanmalıdır.
- T.C. Vatandaşlığı alan Suriyelilerin istatistiklerden düşmesi, ileride sağlıklı değerlendirmeler yapılmasında engel olabilir. Bu nedenle düzenli ve ayrıntılı istatistiklere ihtiyaç olduğu açıktır.

III. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE BELEDİYE HİZMETLERİ

A. Belediyeler, Mevcut Fiili Durum ve Yetkiler

Türkiye’deki Suriyelilerin %97’sinden fazlası “kent mültecileri” olarak hayatlarına devam etmektedirler. Üstelik “sorun yerelse, çözümü de yerelden sağlanmalıdır!” Son yıllarda sıklıkla gündeme gelen BM’in “Mülteciler İçin Küresel Mutabakat” vizyonu da mülteciler konusundaki sürecin en önemli aktörlerinden birisinin yerel yönetimler olması gerektiğini ve “yerel uyum” modellerine önem verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁶ Mutabakatın ilkeleri hayata geçebilecek mi endişesi, yerel yönetimlerin fiilen üstlendikleri rolü azaltmamaktadır. Bu konuda Türkiye’de de 2011’den bu yana son derece önemli ve öğretici bir süreç yaşanmaktadır. Bu süreç içinde belki de en belirleyici olan Türkiye’nin mültecileri ülke içinde belirli kotalara göre dağıtmak türü uygulamasının/politikasının olmamasıdır. Bu durum mültecilerin belirli bölgelere kendi talepleri ile yerleşmelerine ve belediyeler arasında yük paylaşımı konusunda olağanüstü büyük dengesizliklerin oluşmasına neden olmuştur. Bu fiili durum, yasal ve mali engellerle daha da dramatik bir hal almıştır.³⁷

Türkiye’de en önemli ve yaygın yerel yönetim birimi olan Belediyelerin mülteciler konusunda 2011’e

³⁶UNHCR: <https://www.unhcr.org/the-global-compact-on-refugees.html> (Erişim: 01.07.2019)

³⁷Türkiye’deki belediyeler ve mülteciler konusundaki süreç yönetimi konusunda Marmara Belediyeleri Birliği tarafından yapılan en kapsamlı çalışmalardan birisi için bakınız: M.Murat Erdoğan [2017] “Urban Refugees From “Detachment” to “Harmonization” Syrian Refugees and Process Management of Municipalities: The Case of Istanbul”, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul

kadar ne bir hazırlığı ne de algısı söz konusudur. 2011’den sonra hızla mülteci nüfusu ile karşı karşıya kalan belediyelerin ilk önemli engeli ise Belediyeler Yasası’dır. Belediyeler Yasasının belediyeleri “vatandaşa hizmetle yükümlü” kılması, mültecilere, uluslararası koruma sahiplerine ve hatta o belediye sınırları içinde yaşayan çeşitli türde ikamet sahibi olan yabancılara da hizmet vermesini engellemektedir. Buna rağmen belediyeler Türkiye’de mali imkansızlıklar, yetkisizlikler ve kapasite sorunlarına rağmen son 6-7 yılda olağanüstü bir performans ortaya koymuştur. Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ihtiyaçları konusunda, belediye sınırları içinde belirli bir sayının ya da oranın üzerinde mülteci barındıran yerel yönetimler öncelikle insani destek ama ardından da “sorun çıkmaması” amaçlı çalışmalar yapak zorunda kalmaktadırlar. Aslında yerel yönetimlerin mülteciler konusunda daha aktif rol üstlenmeleri için doğası gereği de gereklidir. Ancak Türkiye’de yerel yönetimlerin hakları ve kaynakları, özellikle de bir “güvenlik” sorunu olarak algılanan mülteciler konusunda hizmetlerin sunulmasına yetmemektedir. Burada hem yetki ve kaynak yetersizliği hem de konunun merkezi hükümetin bir sorunu olarak görülmesinin önemli payı bulunmaktadır.

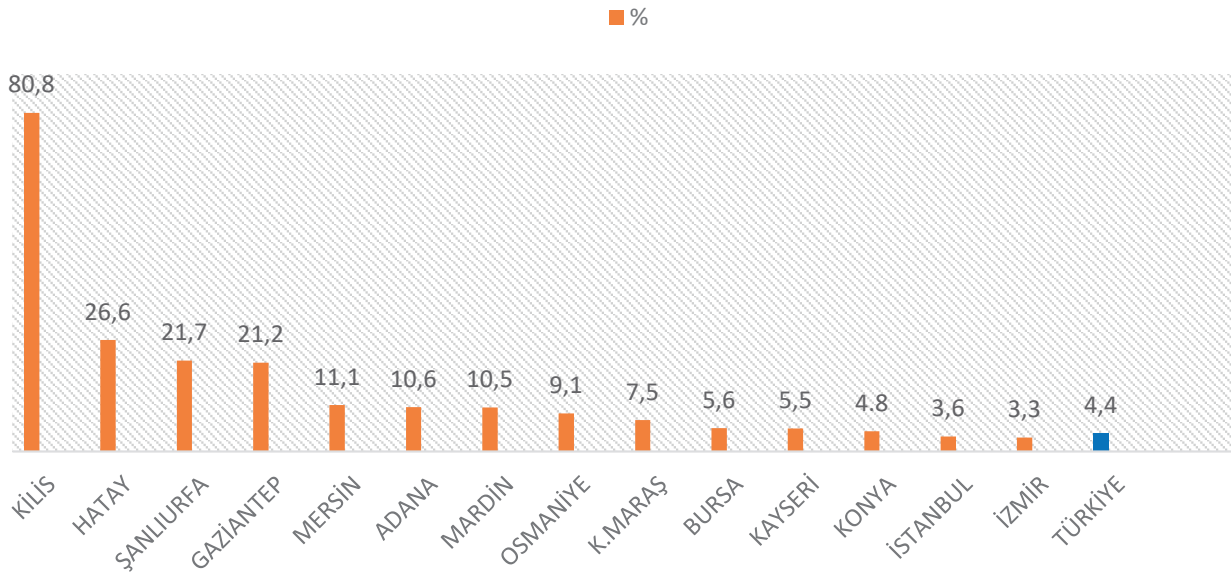
Türkiye’nin kentsel alanlarda yaşayan Suriyeliler için özel bir mülteci kotalama ve dağıtım sistemi bulunmamaktadır. Bu nedenle de ülke içinde Suriyelilerin sayısal ve oransal olarak dağılımlarında çok ciddi farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar bir ilin farklı ilçeleri ya da mahalleleri arasında da yaşanmaktadır. Kendi iradeleri ve kontrolleri dışındaki gelişmelerle bir anda çok ciddi sayılarda mülteci ile birlikte yaşamak zorunda kalan kentlerde, belediyelerin temel gelir kaynağı olan ve vatandaş sayısına göre belirlenen mali destekleri mülteciler alamamaktadırlar. Zira kentsel alanlarda Belediyeler Yasası hükümleri uygulanmakta ve bu yasa açık bir biçimde belediyeleri vatandaşlara hizmet ile yükümlü kılmaktadır. Bu mantıktan hareketle merkezi devletten belediyelere giden kaynaklar, sadece o belediye alanında yaşayan T.C. vatandaşları sayısına göre belirlenmektedir. Bu durum belediyeler arasındaki dengesizliği ve yük paylaşımını daha sorunlu hale getirmektedir. Normalde belediye alanlarında yaşayan yoksul ailelere belediyeler tarafından yapılan aylık 50-300 TL arasındaki mali destekler de bu bağlamda mültecileri kapsamamaktadır.

Belediyelerin yaşadığı önemli sorunlardan birisi de Büyükşehirlerde yaşanmaktadır. Büyükşehir Belediyeleri içinde yer alan ilçe belediyeleri ile büyükşehir arasında mültecilere sağlanacak hizmetler

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

konusunda bir rol/görev paylaşımı söz konusu değildir. Örneğin İstanbul'da yapılan bir çalışmada, İstanbul'un 39 ilçesinden yaklaşık 20'sinde –ki bu ilçelerde sayısal ya da oransal olarak Suriyeli sayısı son derece yüksektir- mültecilere yönelik özel bir birimin oluşturulduğu ya da o konuda bir birime görev verildiği gözlenirken, Büyükşehir'de bu konuyla ilgili/sorumlu hiçbir birim olmaması dikkat çekicidir. Sorun ilçe belediyelerine bırakılmış görünmektedir.

SURİYELİ NÜFUSUN İL NÜFUSUNA ORANI -MAYIS 2019
(100 BİNDEN FAZLA YA DA ORANSAL OLARAK TÜRKİYE ORTALAMASI ÜZERİNDE SURİYELİ OLAN KENTLER)

Kaynak: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 1 Temmuz 2019 verilerinden hareketle M.Murat Erdoğan tarafından üretilmiştir.
https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim: 1.7.2019)

Türkiye'de Suriyelilerin il bazında dağılımına bakıldığında, en fazla Suriyeli barındıran ilin Nisan 2019 itibari ile 550 bin ile İstanbul olduğu görülmektedir. Bu İstanbul nüfusunun %3.66'sına denk gelmektedir. Yani Türkiye ortalaması olan %4.42'den daha az bir oran söz konusudur. Ancak İstanbul'un özel bir durumu olduğunu da ifade etmek gerekir. Verilen sayılar İstanbul'da kayıtlı olanları gösterse de başka bir ilde kayıtlı olup İstanbul'da yaşayan Suriyeli sayısı ile birlikte İstanbul'daki Suriyeli sayısının 850 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. İstanbul'u Şanlıurfa (446 bin, nüfusa oran %21.92), Hatay (432 bin, nüfusa oran %26.85) ve Gaziantep (428 bin, nüfusa oran %21.15) izlemektedir. Bu dört ilde bulunan Suriyeli mülteci sayısı 400 binden daha fazladır. Türkiye'de 10 il ise 100 binden daha fazla Suriyeli mülteci barındırmaktadır. İl içinde 50 binden daha fazla mülteci barındıran il sayısı ise 14'dür. Türkiye ortalaması olan %4.41'den daha yüksek oranda Suriyeli bulunan illerin sayısı ise 12'dir. Bu iller içinde Kilis %81.10 ile ilk sırada yer almaktadır. Nüfusa oranla mülteci sayıları bakımından Kilis'i Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Mersin, Adana, Mardin, Osmaniye, Kahramanmaraş, Bursa, Kayseri, Konya, İstanbul ve İzmir izlemektedir.

Suriyelilerin ülke içinde –büyük ölçüde kendi kararları ile- belediye bölgelerine dengesiz dağılımı yerel yönetimler için en ciddi güçlük nedeni olarak gösterilebilir. Bu durum iller arasında da bir ilin ilçeleri arasında da görülmektedir. Yerel Yönetim hizmetlerinin “yeni hemşerilere” de benzer standartlarda sağlanması için, yetkisizliğe ve mali imkansızlıklara rağmen belediyeler büyük çaba sarf etmektedirler. Belediyelerin merkezi bürokratik kurumlardan farklı olarak seçim süreçlerine tabii olması, belediye yöneticilerinin mülteciler konusunda verilen hizmetlerin paylaşılmasına bile engel olabilmektedir. Yerel halkın Suriyeliler gelmeden önce kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda sahip oldukları seviyenin gerisine gitmesi, doğal olarak mültecilere yönelik toplumsal tepkileri artırmakta, belediyelerin hizmet vermesini zorlaştırmaktadır. Dahası iyi hizmet veren belediyeler çekim merkezi haline gelmekte, bu da yerelde başka türlü sorunlara yol açmakta ve siyaseten belediye yöneticilerini zor durumda bırakmaktadır. Oysa dengeli bir mülteci dağılımı ve buna ilaveten mülteciler için belediyelere ilave kaynak aktarımı sorunun paylaşılmasına ve hafifletilmesine imkân sağlayabilirdi. Ancak Suriyeliler için Türkiye içinde “re-location” da artık mümkün görünmemektedir.

Bu vesile ile önemli bir hususun daha altının çizilmesi gerekmektedir. Avrupa'daki genel yaklaşımın aksine Türkiye'de yerel yönetimler üzerinde merkezi idarenin ve onun taşra teşkilatının yani valilikler ve kaymakamlıkların önemli gücü bulunmaktadır. Özellikle göç ve mülteci konusu bir güvenlik alanı olarak tanımlandığından, bu alanlarda merkezi devlet otoritelerinin süreç yönetim rolü çok daha güçlüdür. Bu durumun kısa zamanda değişmesi de beklenmemektedir. Bu vesile ile Türkiye'de "yerel yönetim" kavramını sadece belediyeler olarak değil, ildeki valilik ya da ilçedeki kaymakamlıklar ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Türkiye'de yerel yönetimlerin süreçte daha aktif olmasını mümkün kılacak bir yasal zemin hala söz konusu değildir.

B. Belediye Gelirleri ve Mülteciler

Türkiye'de Belediye Yasasında "vatandaşa hizmet etmekle" yükümlü kılınan Belediyelerin gelirleri 2380 sayılı yasa ile belirlenmiş ve genel olarak üç başlık altında toplanmıştır:

1. Belediyenin öz kaynak gelirleri (vergi, harçlar, harcama katılım payları),
2. Devlet gelirlerinden ayrılan paylar,
3. Devlet yardımları ve diğer gelirler (olağanüstü gelirler, borçlanma vb.).

Bu gelir kaynakları içinde en önemli olan merkezi bütçeden ayrılan paydır. Burada Büyükşehir ve normal il belediyeler için farklı bir uygulama söz konusudur. Türkiye'de 2018 itibari ile Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yaşayan nüfus Türkiye nüfusunun % 78'ine ulaşmıştır. Büyükşehirler için o ilde toplanan genel bütçe vergi gelirlerinin % 6'sı aktarılır (2018'de Türkiye genelinde 31.9 milyar TL). Diğer il belediyelerinde ise ülkede toplanan genel bütçe vergi gelirlerinin % 6.5'ü (ki bu 2018'de 40.4 milyar TL) nüfusa ve coğrafi alan dikkate alınarak dağıtılmaktadır. Türkiye'de yerel yönetimlerin merkezden gelen bu kaynağa bağımlılığı son derece yüksektir. Büyükşehir Belediyelerinde merkeze bağımlılık % 74, BŞB İlçe Beldiyesinde % 41, il belediyesinde % 57, ilçe belediyesinde % 57, belde belediyelerinde ise % 62'dir. Devletin belediyelere bu iki temel kaynak üzerinden 2018'de aktardığı kaynak toplam 147.3 milyar TL'dir.³⁸ Doğal olarak bu sayılar sadece vatandaşlar esas alınarak yapılmaktadır.

Belediye Türü	Merkezi Bütçeden Kişi Başı/Yıllık/ TL	Toplam Kişi Başına Aktarılan Gelir -TL	Gelirlerde Merkeze bağımlılık oranı %
Büyükşehir	687	871	% 74
Büyükşehir İlçe Belediyesi	268	658	% 41
İl Belediyesi	693	1.139	% 57
İlçe Beldiyesi	712	1.190	% 57
Belde Belediyesi	714	1.314	% 62

Belediyelere aktarılan kaynak bakımından en belirgin ayırım Büyükşehir Belediyeler, Büyükşehir İlçe Belediyeleri, İl Belediyeleri ve İlçe Belediyeleri ayırımıdır. Buna göre örneğin İstanbul'da Büyükşehir Belediyesi için 687 TL/kişi başına-yıllık kaynak aktarılmaktadır. İstanbul'da Büyükşehir Belediyesi altındaki İlçe Belediyelerine ise kişi başına 268 TL/kişi başına-yıllık ödenmektedir. Normal (büyükşehir olmayan) bir ilde verilen kişi başına yıllık destek ise 693 TL'dir. Ancak belediyelere vatandaş sayısına göre aktarılan diğer kaynaklar da ilave edildiğinde toplam kişi (vatandaş) başına aktarılan gelir BŞŞ için 871 TL, BŞB İlçe Belediyesi için 658 TL, il belediyesi için 1.139 TL, ilçe belediyesi için 1.190 TL ve belde belediyesi için 1.314 TL'dir.³⁹

³⁸Bu kaynak içinde İl Özel İdarelerine (Toplam 11.3 milyar TL) ve Belediye Bağılı Kuruluşlarına (24.5 milyar TL) ayrılan kaynak da yer almaktadır. Bu kaynak toplam

³⁹Burada yer alan rakamlar karmaşık bir hesaplama neticesinde elde edilen yaklaşık rakamlardır. Bu konuda resmi bir kaynak söz konusu değildir. Sadece konuyu anlaşılır kılmak ve projeksiyon yapmak için Belediyeler konusunda çalışan bir üst kurumdan yaklaşık rakamlar alınmıştır.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Yukarıda ifade edilen mali kaynak 15.067.724 nüfusu olan İstanbul BŞB için yıllık bazda 13 milyar 124 milyon TL gelir anlamına gelmektedir. Büyükşehir İlçe belediyelerinde ise 658 TL toplam kişi başına kaynak verilmektedir. Bu çerçevede yine T.C. Vatandaş nüfusuna göre örneğin Fatih Belediyesi 433 bin, Sultanbeyli ise 324 bin nüfusuna göre destek almaktadır. Bu durum 2011 öncesinde bütün Türkiye’de 50 binden daha az mülteci olan Türkiye’de çok önemli bir tartışma yaratmıyordu. Ama 2011 sonrasında iller ve ilçeler hem sayısal büyüklük hem de oransal büyüklük itibari ile ani bir nüfus artışına maruz kaldılar. Bu nüfus artışının çok hızlı gerçekleşmesi yanı sıra asıl önemli özelliği ise gelenlerin “vatandaş” olmamasıydı. Vatandaşa göre mali destek prensibi değişmediği için, yüksek sayılarda mülteci nüfusu oluşan il ve ilçelerde hizmetlerin olumsuz etkilenmesine, daha da önemlisi yerel toplumun Suriyeliler ve diğer mültecilerden dolayı 2011 önceki durumdan geriye gidildiğine dair şikayetlerine neden olmaktadır. Halen bazı illerde nüfusun % 80’ni aşan sayılara ulaşan mülteci nüfusu için bir belediyenin kaynak alamaması, kısa zaman içinde anlaşılabilir olsa da artık sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır.

Belediyelerin merkezi bütçeden ilçe sınırları içinde yaşayan vatandaş sayısına göre aldıkları gelirlere uluslararası koruma altında bulunanlar dahil edildiğinde ve kaynak bu şekilde aktarıldığında, belediyeler için önemli bir rahatlama sağlanacağı söylenebilir. Örneğin 15.067.724 T.C. Vatandaşına ev sahipliği yapan İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yılda merkezi bütçeden aldığı para 13.1 milyar TL iken, buna sadece kayıtlı 550 bin Suriyeli katılması halinde kaynak 13.5 milyar TL’ye çıkmaktadır. Aradaki 480 milyon TL’yi aşan bölüm, mültecilere verilecek hizmetler için son derece önemli bir imkan sağlayabilir. Ki bu sadece Büyükşehir’e aktarılacak kaynaktır. Eğer kayıtlı Suriyeliler de hesaba katılırsa BŞB İlçe Belediyelerine de ilaveten 361 milyon TL bir kaynak aktarımı söz konusu olacaktır. Aşağıdaki tabloda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Bağcılar İlçe Belediyesi ve Kilis için yapılan projeksiyonları görebilirsiniz. Ancak burada diğer uluslararası koruma sahiplerine yönelik il ve ilçe bazlı veri olmadığından sadece kayıtlı Suriyelilere yer verilmektedir. Yani normalde o belediye bölgesinde yaşayan insan sayıları daha yüksektir.

48

Belediye Türü	Kişi Başı/Yıllık/ TL	Nüfus	MEVCUT DURUM YILLIK GELİR Mevcut Durum (T.C. Vatandaşları)	Suriyeli Nüfusu	Toplam Nüfus	ÖNERİLEN: YILLIK GELİR T.C. Vatandaşları ve Kayıtlı Suriyeliler ⁴⁰
İSTANBUL Büyükşehir	871	15.067.724	13.123.987.604	547.235	15.614.959	13.600.629.289
BAĞCILAR Büyükşehir İlçe Belediyesi	658	748.483	492.501.814	51.065	799.548	526.102.584
KİLİS İl Belediyesi	1.139	142.541	162.354.199	115.385	257.926	293.777.714

Buradaki karmaşık yapı hesap yapmayı zorlaştırıyor olsa da bütün Türkiye’deki Suriyeliler dikkate alınırsa merkezi kaynaklardan belediyelere aktarılması gereken para 2 ile 5 milyar TL arasında değişirdi. Bu durum hem belediyenin daha iyi hizmet vermesine yarar hem de yerel halktaki, “bize verilen para Suriyelilere kullanılıyor” algısını büyük ölçüde kırabilirdi. Bu konuda öncelikle bir yasa değişikliğine ihtiyaç olduğu açıktır. Yasa değişikliği, öncelikle “belediyelerin ilçe sınırları içinde kayıtlı bütün hemşehrilerine hizmet vermekle yükümlü olduğu” ibaresine yer vermelidir. Ardından da belediye gelirleri içinde yer alan devlet bütçesinden aktarılan kaynak kalemine, “belediye sınırları içinde yaşayan T.C. Vatandaş, ikamet müsaadesi olanlar ve uluslararası koruma altındakilerin hepsi dikkate alınarak kişi başına/yıllık ödeme yapılır” ifadesi yerleştirilmelidir.

Yerel uyum süreçlerini son derece olumlu etkileyecek bu tür bir uygulama için zaten yeterince fazla mali yük yaşayan Türkiye’nin bu konuda AB ile özel anlaşma yapmasının ve en azından Suriyeliler için gerekli olan kaynağın AB tarafından sağlanmasının önemli bir dayanışma, yük paylaşımı ve işbiliği alanı olacağı açıktır.

⁴⁰Uluslararası Koruma kategorisi içinde yer alan yabancılardan sadece Suriyeliler konusunda il ve ilçe verilerine ulaşılabilmektedir. Bu nedenle hesaplama sadece geçici koruma altındaki Suriyeliler üzerinden yapılmıştır.

C. Yerel Yönetimler/Belediyeler Alanındaki Saha Bulguları

Belediyelerin Kapasite Yetersizliği ve İhtiyaçları

Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre araştırma kapsamındaki bütün illerin belediye yönetimlerinin Türkiye'deki Suriyeliler ile ilgili karşılaştıkları en temel sorunu "yasal mali engeller ve kapasite yetersizliği" olarak tanımladığı gözlenmiştir. Belediyelilerin Suriyelilerin gelmesine bağlı olarak artan nüfusuna ve iş yüküne rağmen kaynakların bu ihtiyaçlara paralel olabilecek biçimde atmamış olması ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Biz 2011 yılına kadar obezitenin sadece şahıslar için problem olduğunu zannederdik, ama 2011 yılında Suriye olayı patlak verince şehirlerin de obeziteyle karşı karşıya geldiğini gördük. 70 kilo yatan bir insanın ertesi günü 150 kilo kalktığını düşünün. Bizim şehrimize de 2011 yılından sonra hızlı bir şekilde yüz binlerce insan geldi. Bütün caddelerimiz, sokaklarımız, evlerimiz, parklarımız, her şeyimiz insan doldu. Ve bunun sonucunda tabii yetersiz olan altyapı tamamen iflas noktasına geldi. Parklarımız, her şey bitti ve şahıs başına düşen park miktarı 1.5 metrekaareye kadar düştü. Altyapı, kanalizasyon, içme suyu çok ciddi problem haline geldi." (Kilis Belediyesi)

"Sultanbeyli Belediyesi olarak 2014 yılında çalışmalara başladık. Mevcut durumu saptamak karşımızda kim var biraz bunun fotoğrafını çekmek için çalıştaylar organize ederek başladık. Yöneticilerin dikkatini çekmek. Kamu, sivil, üniversiteler ve gönüllüler sahadaki kitleye dair net bir görüş yok. İhtiyaç hedef kitle veri sağlıklı değil. Bu alanda koordinasyon yok. Aynı aileye belki de hep aynı kurum gidiyor. İki temel alana yoğunlaşmamız gerektiği bir gerçek. Kısa – Orta – Uzun vadeli ölçekli planlamalar yapıldı: Kısa: 5300 sayılı belediye kanununda göç yok, Suriyeli kapı çalınca mecbur kalıyorsunuz. Yeni bir organizasyon, sivil toplum mantığıyla çözmenin önemi. Mülteciler derneği, RASAS uluslararası adı. Bu yapıda belediye başkan yardımcısı başkan biz yönetim kurulunda eğitim ve sivil topludan organizasyon. Bir koordinasyon merkezi oluşturduk. Göç deneyimimiz yoktu, sosyal proje yazıp yapanız ama göç özelinde yoktu. Bütün konferans, panelleri, literatürleri taradık background oluşturduk. Uluslararası kurumlarla diyalog kurduk. Mültecilerin ihtiyaçlarına göç koordinasyon merkezi toplum merkezine çevirdik. Ruhsal psiko-sosyal danışmanlık, hukuk, mesleki destek eğitimi oluşturduk. Uluslararası fonlarla bunu sağladık. Bir toplum merkezi, eğitim merkeziyle çalışıyoruz." (İstanbul, Sultanbeyli Belediyesi)

"Toplumsal sorunu engellemek, şehrin bekası için. Zorunluluk da devreye giriyor, birlikte yaşamaya ve süreci yönetmeye dair bir sorumluluk almak gerekiyor. Kendi güvenliğimiz ve sosyal sağlığımız için onlara yenilik birtakım projeler hazırlanması gerekiyor. Yerel halkta sabır düşüyor ister istemez." (Bursa BŞB Belediyesi)

"İller Bankası'ndan belediyelere fert başına geçen milli gelirden bir pay ayrılıyor, ama şehrimizdeki Suriyeliler için bir pay gelmiyor. Bana gelen para örnek veriyorum 200 bin, 250 bin kişinin parası geliyor. Hâlbuki şehirde 300 bin kişi yaşıyor. Bu insanlar benim kaldırımımı da kullanıyor, parkımı da kullanıyor, ne bileyim yeşil alanlarımı da kullanıyor, yolumu da kullanıyor, trafiğimi de kullanıyor, benim bunlar için ayrı bir pay ayırmam lazım, ama yok. Yani bu konularda sıkıntı var" (İskenderun Belediyesi)

The vision of municipality being inclusive or exclusive is in the first place. Expanding the skills and budget, Gaziantep only expanded the budget for Syrians. Even if we want to help, we do not have the capacity to do that. Social tension, many local says more living same in the neighborhood. Approach on inclusivity or exclusivity, supported by expanding the budget." (Expert-TEPAV)

"Hizmet verirken en büyük zorlandığımız nokta bütçe, onu açıklıkla söyleyebilirim. Biliyorsunuz belediyeler kendi o belediye nüfusuna göre merkezi bütçeden bir pay alıyor ve belediyenin kendi gelirleri dışında bu pay çok ciddi bir pay, ve belediye hizmetlerini planlayabiliyor. Şu anda Gaziantep'te kayıtlı 424 bin Suriyeli mülteci var. Kayıt sırası bekleyen, başka şehre kayıtlı olup burada belediye hizmetlerini alanlarla birlikte 500 bin olduğunu söyleyebiliriz. Yani Gaziantep nüfusu 2 milyon desek, şu anda nüfusun neredeyse yüzde 20'si Suriyeli. Ama yüzde 20 için belediyenin ekstra aldığı gelir veya bütçe yok. Bütçe çok yeterli olmadığı için de bu açığı farklı kurumlarla işbirliği yaparak çözmeye çalışıyoruz. Şu anda en büyük yaşadığımız zorluk bu". (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)

"Yani burada 50 bin Suriyeli İskenderun'da, bunlar için İller Bankası'ndan para gelmiyor, sınır vilayetlerine, Kilis'e falan geldi ama bizde de işte Kumlu'ya, Reyhanlı'ya, Kırıkhan'a geldi. Daha İskenderun Belediyesi'ne 1 lira gelmedi. Yani benim parkımı 50 bin Suriyeli kullanıyor, kaldırımımı kullanıyor, çöp konteynerini kullanıyor; yani ben bir mahallede üç tane çöpçüyle yapacağım hizmeti Suriyeliler geldikten sonra beşe çıkardım" (İskenderun Belediyesi)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Kriz öncesinde belediyelerin önemi çok anlaşılmadı. Belediyeler üzerinden district koordinasyonu önemli. Hukuksal, yasal çerçevenin netleşmesi ve kurumlara yaygınlaştırılması gerekiyor. Doğru düzenlenmesi. Meselenin bir yardım kolisinden koruma meselesine dönüşmesi gerekiyor. (BMMYK-İstanbul)

"Okulların ihtiyaçlarını görüyoruz, bunların topluma fazla bir zarar vermemesi için de bir noktada entegre etmek için de biz de belediyeler olarak çalışmaların içerisindeyiz. Çünkü buradaki insanlarımızı rahatsız etmesin. Yani belediyelerin bir mağdur maneviyati var, yani o yardımı ediyorsun, bir de sendeki yaşayan, kent nüfusu ve kentteki insanları fazla rahatsız etmemesi için, yani bir iki kutuplu kıvılcım patlamasın, anlatabildim mi? Yani her iki tarafı da anlayışla karşılamak lazım." (İskenderun Belediyesi)

Belediyelerin İhtiyaç Duydukları Destekler

Belediyeler sahip oldukları bütçeyle artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çektikleri için Uluslararası kuruluşların belediyelerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kaynak aktarmaları gerektiğini düşünülmektedirler.

"Kişisel anlamda bir deneyim yaşanıyor. Belediyeyi motive eden bir süreç yok. Sivil toplum, üniversite, dünya çapında bir farkındalık sadece kişisel bir tatmin ve motive edici. Belediyelerin motivesi yok, kaynak gelmiyor, halk karşıt duruyor. Resmi olarak sorumluluğu belediyelere verilmesi. Belediye sosyal uyum projeleri yapma görevi verilmeli. Yerelin ihtiyacını en iyi yerel bilir, karar alır, uygular. Derneğin içerisinde 3 sosyolog var. Sosyal uyum stratejisi geçirdiler. Sosyal uyumun önündeki engelleri tespit ettiler, bunların adımları, adımlara dair faaliyetler geliştirdiler. Yerel halkı da kapsayan Suriye ve yerel halk arasında mekanizma üzerinden kadınlar ve çocuklar üzerinden. Mülteci meclisleri oluşturdu." (İstanbul-Sultanbeyli Belediyesi)

"Şimdi gözden şunu kaçırıyoruz, bu şehre aslında büyük bir baskı getiriyor. İşte katı atık yönetimi konusu olsun, ulaşım konusunda, çevre sağlığı konusunda, park bahçeler konusunda, çevre düzenlemeleri konusunda, sosyal alanlar noktasında büyük bir baskı var. Ama siz bu çalışmalarını yürüttüğünüzde bunları o nüfus artışından dolayı olduğu maalesef uluslararası kuruluşlar tarafından gözardı ediliyor. Gelen kaynak daha çok işte gıda kiti verelim, hijyen kiti verelim, Suriyelilere sosyal destek verelim, Suriyelilere dil kursu açalım, mesleki eğitim kursu açalım, biraz o noktadan görülüyor. O şehrin karşı karşıya geldiği o baskı, özellikle fiziksel

baskı gözardı ediliyor. Bu büyük bir problem. Belediye olarak aslında en çok bu alanlarda ihtiyaç duyuyoruz" (Seyhan Belediyesi)

"Zaten 26 tane merkezde hem dil kursları hem mesleki eğitim kursları çok yoğun bir şekilde devam ediyor, belediye kendi bütçesiyle bunu yürütüyor. Bu alanda çok fazla desteğe ihtiyacım yok ama benim görüşüğüm on tane uluslararası toplum kuruluşu veya BM ajansından sekiz tanesi işte mesleki eğitim, dil kursları alanında çalışalım diyor. E bunu ben zaten yapıyorum, bu alanda vereceğiniz hizmet bunu sadece tekrar etmiş olacak. O noktada biraz aslında uluslararası toplumun kararlarını, kaynak ayırdığı alanları biraz gözden geçirmesi gerekiyor. Çünkü şehir tamamıyla etkileniyor, ulaşımından kaldırımına kadar" (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)

"Belediyemiz biraz bizim de ricamız ve ısrarımız üzerine iki üç yıldır bir Göç Şube Müdürlüğü kurdu. Ki belediyenin kendi şube müdürlükleri de, Sosyal Yardım Müdürlüğü veya Kadın Destek Şube Müdürlüğü gibi, Spor Şube Müdürlüğü gibi birimleri çeşitli zamanlarda yardımlarla, mesela engelliler koordinasyon merkezi var belediyenin, orası da dahil olmak üzere çeşitli zamanlarda yardımlarla göçmenlere, mültecilere destek oluyor. Ve en son bu Göç Şube Müdürlüğü örneğinde Suriyelilerin hem hukuki hizmet alması hem rehabilitasyon hizmeti alması hem de enformasyon hizmeti almasına yönelik IOM'la bir ortak projesi var. Oradan bu entegrasyona, tüm bu alanlardaki entegrasyona yönelik bir çabası var. Fakat dediğim gibi, Urfa kendisi dezavantajlı bir şehir olduğu için ulusal politikaları çok profesyonelce uygulamak konusunda da sıkıntılar yaşıyor." (Şanlıurfa-Harran Üniversitesi-Akademisyen)

"Bütçe kısıtlı, Bursa'nın bütçesi diğer büyük illere nazaran kısıtlı. Genel bütçe anlamında bir sıkıntı var. Sık adres değiştirenler oluyor, İstanbul'a İzmir'e göçenler oluyor. Ailenin kalabalık olması da başka bir sorun. 10-15 kişiydiler, sonra 2-3'e bölünmeye başladılar. Irak Türkmenlerine de yardım yaptık. Suriyeli ailelere ulaşmakta sorun yaşamıyoruz." (Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı)

"Şöyle olması lazım. Burada mesela kaç kişi var? 30 bin kişi var. İller Bankası hiç olmazsa Türk vatandaşa ayda 30 lira fert başına yolluyorsa, en azından bunun yarısı kadar 15 lira atıyorum, böyle bir rakamı yapacak. Kaç kişi var? 30 kişi. Ne yapar 15 liradan, 450 milyar, 450 bin lira. Her ay bana bu paranın gelmesi lazım. Ama gelmiyor. Gelirse de sınır kasabalarına geliyor, bize gelmiyor. Hatay ilinde 550 bin kişi yaşıyor, ama bu gelen para dediğim gibi sınırdaki dört tane ilçeye geliyor" (İskenderun Belediyesi).

“GİZ, STK’ları geliştirmeye çalışıyor. Ortak paydaşın platformları, yerel düzeyde bazı illerde daha aktif, KENT KONSEYLERİ, yerel yönetimle temas halinde, toplum kanaat önderleri olsun, sadece Suriyelilere yönelik kurumlar olsun ve bu temasın kolaylaştırılması sağlansın. Valilikler bünyesinde de bir araya getirilecek işler yapılabilir. En doğru bilen yöneten yapı valilik. Kent konseyi, platformlar öncelik olmalı. (ILO-Ankara)

“İl Göç İdaresi belediyelere sormadı ne hizmete ihtiyacınız var. Ekstra işlerimiz çok arttı, zorlandık ama bununla ilgili haber verildi. Kaynak aktarımı olmadı. Kendimizce idare ediyoruz dediler. ... Mevzuat engeli yok. Türkçe dil bariyeri mevcut, bu sefer de. İzmir belediyesinde sistematik bir muhatap bulamadık. Bir politika strateji yok.” (İzmir –EBSO)

Belediyelerin Suriyelilere Yönelik Projeleri ve İyi Uygulama Örnekleri

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı il ve ilçelerde belediyeler sorunlarla yüzleşmek zorunda kalan ve aynı zamanda toplum direncini de en yakın hisseden kurumlar olmuştur. İlave kaynak ve yetki aktarımı olmamasına rağmen pek çok yerde son derece başarılı uygulama örnekleri olduğu da görülmektedir.

“Erişiminden çok, yer edinme sorunu var (hangi hizmet sosyal hizmet, elektrik, su net değil?). Mevcut nüfusta ciddi bir artış, sınırlı belediye hizmetlerine eşit dağıtım. Belediye cephesinden bakarak bunu diyebiliriz. Belediye sınırları içerisinde ırk, cinsiyet aidiyetinden bağımsız bu hizmeti sunmak zorunda. Temiz suya erişimden, elektrik, kanalizasyona dair. Sosyal kültürel işler daireleri uyum konusunda önemli birimler olarak karşımıza çıkıyor. Onların koordinasyonunda toplum merkezleri, müdahale şekilleri iyi örnekler.” (ILO-Ankara)

“PKK bölgesinden ciddi bir şekilde bize füze atıldı, 137 tane biz Katyuşa füzesi yedik. Birçok insanımız vefat etti, şehit oldu. Birçok insanımız yaralandı ve insanların psikolojisi bozuldu. Buna rağmen biz barışı bozmadık, buna rağmen birlikte yaşam kültürünü bozmadık. Onun için de ben Kilis halkıyla övünüyorum ve gurur duyuyorum. Gerçekten dünyaya örnek gösterilecek bir hadise, Nobel Barış Ödülü’ne aday göstermemize rağmen verilmedi. Tabii biz Nobel Barış Ödülü’nü alalım diye bu işi yapmadık. Verilse de verilmesede biz bu işi yapardık, yapmaya devam ediyoruz, verilmedi diye de kesmedik bu insanlara destek olmayı, yardım etmeyi. Fakat Nobel Barış Ödülü verilmiş olsaydı dünya insanlık tarihinde Kilis’in yaptığı şeyler altın harflerle yazılacak ve dünya bunu

bilecekti. Bizim iyi örnekleri çoğaltmamız lazım ve Kilis çok iyi bir örnek bu konuda, bunun geliştirilmesi lazım diye düşünüyorum” (Kilis Belediyesi)

Halk eğitimleri de İSMEK gibi kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekiyor. İş birliği yapacağımızda halk eğitim hoca veriyorsa dersliği belediye, yol yemek masraflarını bizim verdiğimiz paylaşımcı bir strateji izlenmeli. Belediyeler bilgilendirici rol oynuyor. Girişimcilik programların iyi uygulamaları kamuoyuyla paylaşılmalı, yaygınlaştırılmalı – İMECE programı – (BMMYK-İstanbul)

Suriyelilerin Belediyelerden Talepleri

Yapılan Görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde Suriyelilerin daha çok gıda ve giyim yardımı taleplerinde bulunduğu insani yardımların dışında mesleki eğitim ve Türkçe dil kursları taleplerinin daha çok ön plana çıktığı söylenmiştir.

“Onlar gıda istiyor daha çok, çocuğuna giyim istiyor veya çocuğu doktora giderken araç istiyor; benden istedikleri bu. Öyle bir sermaye filan istedikleri yok. Burada onlar rahat bir yaşam istiyor, Evinin damı akıyor, geliyor bize işte, gidip damını yapıyoruz; camı kırılmış, camını yapıyorsun veyahut da ne bileyim ben işte odunu yok, kömürü yok, bilmem nesi yok, yani bizden istediği hep maddi şeyler; yani günlük yaşamını devam ettirebilmesi için. E tabii senin de buna göre bütçen yok. Bir tanesine veriyorsun, hepsi geliyor, altından kalkamıyorsun.” (İskenderun Belediyesi)

“Özellikle sağlık, medikal malzemeler konusunda talepler oluyor; kışlık konusunda... ama biz belediye olarak bölgede bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarını biliyoruz ve ciddi bir bütçeyi yönetiyorlar, burada sorumluluk paylaşımı adına özellikle bize gelen bu başvuruları protokol yaptığımız sivil toplum kuruluşlarına yönlendirerek hem onların doğru kişilere ulaşmasına aracılık ediyoruz hem belediyenin o kısıtlı kaynaklarını da daha doğru ve ekonomik şekilde kullanmış oluyoruz. O yardım taleplerinin yönlendirme yapıyoruz” (Gaziantep Belediyesi)

Yardım ve istihdam konusunda talepleri var. Aslında her konuda sizi buluyorlar. Eğitim zamanı çocuk kaydı, hastaysa hastane ulaşımı, çalışma izni. Fatura kira ödemesi, eşimden ayrılacağı, boşanacağı. Çoğunluk istihdam ve insani yardım (Sultanbeyli Belediyesi)

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

Belediyeler ve Sosyal Uyum

Belediye kanunu, göçmenler ve mülteciler için ikamet konusunda özel bir tanımlamada bulunmuyor. Belediyeler gelen talepler doğrultusunda farklı hizmetler geliştirebiliyor. Belediyelerin kaynakları ilçelerdeki dinamiklerden, stratejik önceliklerden kaynaklı olarak farklılaştığı için belediye hizmetlerine eşit oranda erişim mümkün olmuyor. Belediyelerin 2005'deki kanun değişikliğinden sonra, belediyeçilik tanımı gereği sosyal belediyeçilik de belediyelerin görevleri arasında. Bu anlamda belediyelerin sosyal uyum çalışmaları da son derece önem kazanıyor.

"Toplum merkezleri kurmamız gerekiyor. Bu zaten projelerimiz arasında olan şeyler. Sosyal uyum çalışmaları, kurulacak olan toplum merkezleri üzerinden sosyal uyum çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekiyor. Sadece mültecilerle yerel halk arasında değil, bir kere mültecilerin kendi içinde de bir sosyal uyum gerekiyor. Mesela biz şeyde çok zorlanıyoruz açıkçası, en başta mesela İranlılarla Afganları bir araya getirmek çok zorlandık. Sonra İranlılar Afganları tam çözdük derken Suriyelilerle bir araya getirdik, bu sefer Suriyelilerin bindiği otobüse İranlılar binmek istemiyor falan. Böyle enteresan şeyleri var, yani kendi içlerinde mülteci grupların, minor grupların kendi içinde bir sosyal uyum problem var. Ki düşünün biz bu insanları yerel halkla sosyal uyum içerisine sokmaya çalışıyoruz. Bu çok zorlanılan bir şey işin açıkçası. Bunun için toplum merkezlerinin sayısının artması gerekiyor. Mümkün merteye yedi, sekiz tane toplum merkezi olsa, sadece Seyhan için bahsediyorum o zaman daha hızlı hareket edebiliriz. Sosyal uyum çalışmamız gerekiyor. Sosyal uyumu yakalayamadığımız sürece hiçbir konuda başarılı olamayız, bu alanda başarısız oluruz"(Seyhan Belediyesi)

"Bu insanlara ortak kullanabilecekleri alanlar açmak gerekiyor. Çünkü sosyal uyum öyle bir şey ki siz insanları bir araya getirip, hadi ben sizi bir araya getirdim, entegre olun diyemiyorsunuz, hadi uyum sağlayın birbirinize diyemiyorsunuz. Bu bizim yapabileceğimiz bir şey değil, onların yapabileceği bir şey. Bunu yapmak için de o insanlara uygun alanlar açmak gerekiyor. Örnek, Arapça dil kursu açıyoruz, yan tarafta Türkçe dil kursu var. Bu insanlar etkileşimde bulunuyorlar (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)

İnsanların iş sorununu çözemediğiniz sürece, istihdam edemediğiniz sürece, karnı açsa başka bir şey düşünmez. Sadece karnını doyurmayı düşünür. Basit bir şekilde Maslow Piramidi'nden anlarız yani, karnının doyması lazım. Dolayısıyla istihdam odaklı olması

gerekiyor her şeyin ve sağlıklı bir istihdam, sürekliliği sağlanmış istihdam politikaları oturtulmalı, ki Adana bu iş için çok uygun bir yer aslında. Geniş bir tarımsal alan, çok fazla sayıda istihdam olanağı var potansiyel olarak ama fiiliyatta katma değeri düşük ürünler üretildiği için kalkınamayan bir bölge. Dünyanın en büyük ikinci verimli ovası Çukurova, Türkiye'de katma değeri yedinci sırada tarımsal anlamda." Seyhan Belediyesi)

"2014'te sahilde mangal yapıyorlardı. Bir tarafta mangal, bir tarafta semaver, bir tarafta nargile, bir hasır atıyor, akşam geliyor 8.00'de, 9.00'da, özür dilerim 10 tane çocuk, entariyi giymiş, çirkin bir görüntü, bağırtılar çağırtilar, o kirlilik, şu bu, ben bunların hepsini yasakladım. Yani şimdi çarşıda dahi göremezsin, sahilde de göremezsin, E niye? Benim insanım rahatsız oluyor, haklı veya haksız. E bu toplumda da ayırıştırmaya neden oluyordu, kent barışı bozuluyordu. Ben hepsini yasakladım, bir tane göremezsin. E bunlar kentin sakin bir hayat sürmesi için çok önemli. (İskenderun Belediyesi)

"Mültecilere hep haklarından bahsediyoruz, ama mültecilerin bir de ödevleri var. Burada bir toplum yapısı var, siz bu toplum yapısına katıldığınızda bu toplumun yapısına uygun hareket etmeniz gerekiyor. Ki normal bir toplum yapısı, modern toplum yapısı diyelim, buna bir şekilde entegre olmanız gerekiyor. (Seyhan Belediyesi)

Belediyeler - Sivil Toplum Kuruluşları- BM Kuruluşları

Yapılan görüşmelerde göç yönetiminin son derece zor olduğu, yerel yönetimlerin bütçe konusunda çok fazla sıkıntılarının olduğu bu sorunu çözebilmek için de yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşları ve BM kuruluşları ile yakın çalışmaları gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Milli eğitim, STK ve belediyeler birlikte çalışmalı, her ay düzenli Suriyeli sığınmacı derneklerle toplantı yapmaları gerekir. Ayda olmasa iki ayda bir olması gerekir. Karar verici noktasında üst düzey toplantılar yapılmalı. Fikir alışverişi, bu zamana kadar nelerin yapıldığı paylaşılmalı ve sinerji yaratılmalı (İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

"Aslında çok farklı kurumlarla da çalışıyoruz ama çalışırken de şuna çok dikkat ediyoruz. Aslında çok deneyimli, güçlü kurumlarla çalışırken özellikle bir Suriyeli derneğin de bir şekilde bizle ortak olmasını, birlikte çalışmalar yürütmesini istiyoruz. Şundan dolayı, yarın öbür gün inşallah bu kriz bittiğinde Birleşmiş Milletler dünyada kriz olan başka bir yere gidecek, uluslararası sivil toplum kuruluşları bunu

yapacak, bizim yerel STK'lar burada çalışmaya devam edecek ama Suriye içinde çalışma yürütecek en muhtemel grup Suriyeli sivil toplum kuruluşları. Belki daha önceki rejimden dolayı, Suriye'deki dinamiklerden dolayı çok ciddi bir sivil toplum kültürü oluşmamış ve o alanda çok iyi değiller; şeffaflık, hesap verebilirlik çok önemli. Biz bu çalışmalarını da yürütürken özellikle o Suriyeli derneklerle işbirliği yapıp onların kendi kapasitelerini geliştirmelerini, arttırmalarına destek olmaya çalışıyoruz. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla onları bir araya getirerek, çeşitli eğitimler vererek yarın öbür gün Suriye'deki yürütülecek çalışmalarda da daha sağlıklı, daha profesyonel bir hizmet vermelerini amaçlıyoruz" (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)

"Save the Children Zeytinburnu belediyesi ile birlikte çocukların korunmasına ilişkin bir arada çalıştığı iyi örnekler de var. Ama bu İstanbul profili. Diğer belediyelerde bu durumun nasıl olduğuna dair kapasite geliştirilmesi gerek. Bu anlamda iyi örneklerin paylaşılması ya da kopyalayıp yerelleştirilerek uygulanması çok önemli". (BMMYK, İstanbul)

"Çalıştığımız bölgede yerel kurum ve kuruluşlarla valilikle ve kaymakamlıkla yakın ilişkiler içerisinde çalışıyoruz. Koordinasyon çok önemli. Küçükçekmece belediyesi iş birliğine çok açık, birlikte çok fazla faaliyet iş birliği söz konusu. Her yerde benzer bir ortaklık söz konusu olamıyor". (Hayata Destek Derneği, İstanbul)

"Koordinasyon çabalarına STK'ların da katılması beklenir. Bunun da çok ideal düzeyde olduğunu söylemek zor. Sahada bazıları aktif ama belediyelerle iş birliği çok az. İyi örnekler var: Yuva Derneği, Mavi Hilal gibi kuruluşlar belediyelerle yakın çalışan sivil toplum kuruluşları. Belediyelerle WALD -Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı- ile 12 belediyede sosyal koruma masası kurduk". (BMMYK, İstanbul)

D. 2025 Beklentisi –Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler ilerleyen zamanlarda politik olarak da hizmet dağıtımını bakımında da daha zorlanacakları bir döneme girmişlerdir. Özellikle son dönemde seçimlerde Suriyeli ve onlara verilen hizmetler sıklıkla gündeme gelmekte, bu konuda çok iyi çalışmalar yapan belediyeler bile konuyu vatandaşlar ile paylaşmaktan imtina etmektedirler. Belediyelerin önümüzdeki dönemde merkezi bütçeden pay almaksızın ve yetkilendirilmeksizin mülteciler için hizmete çok sıcak bakmayacakları anlaşılmaktadır. Bu konuda önemli bir katkının uluslararası toplumdan,

i-NGO'lardan ve BM kurumlarından gelmesi beklenebilir.

E. Politika Önerileri-Yerel Yönetimler

- Sorunlar yereldir ve yerelde çözülmesi gerekir. Bu bakımdan devletin stratejik kararlığı ve yerel yetki ve kapasite devretmesi elzemdir;
- Türkiye'nin yerel yönetim mantığı sadece belediyeyi değil, valilik ve kaymakamlıkları da kapsamaktadır. Bu sitem katı merkezi yapılanmanın bir ürünüdür ve kısa zamanda değişecek gibi görünmemektedir. Bu nedenle özellikle mülteciler konusunda yerel faaliyetlerin belediye ve valilik-kaymakamlık işbirliğinde yapılması önem taşımaktadır.
- Türkiye'deki yerel yönetimler yasal zemindeki sorunlara, kapasite ve mali kısıtlılıklara rağmen sığınmacılar konusunda olağanüstü çaba harcamakta ve hemen hepsi evrensel düzeyde "iyi örnek" sayılabilecek uygulamalara imza atmaktadırlar;
- 2005 yılında Türkiye'de yeniden düzenlenen belediye yasası açık bir biçimde belediyelere "sosyal belediyecilik" görevi vermiştir. Bu durum aslında mültecilere hizmetin bir anahtarı olarak değerlendirmelidir.
- Yerel birimler arasında göç ve sığınmacıların adil dağıtımını son derece önemli ve gereklidir. Aksi halde belediyeler verdikleri hizmetle paralel biçimde daha fazla yük alma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak Türkiye'deki Suriyelilerin kentsel alanlara geliş bir plan ve programla gerçekleşmedi, bu da son derece dengesiz bir dağılım yarattı. Normal olan şu an Türkiye'de yaşanan durumu köklü şekilde değiştirecek bir mekanizma kurulması da gerçekçi değildir.
- Türkiye'deki yerel yönetimlerin yüklendiği sorumluluk ve sorunların yüksek olduğu, buna rağmen önemli başarılar sağlandığı ifade edilmelidir
- Yerel yönetimler arasında dengesiz dağılımın yanında en ciddi ikinci sorun koordinasyondur. Bu konuda hem ilçe belediyeler, hem ilçe ile ana kent belediyesi hem de uluslararası belediyeler işbirlikleri son derece değerlidir.
- Uyuma yönelik çabalar hem ulusal/genel düzlemde hem de yerel düzeyde eşgüdümlü sürdürülmelidir.
- Uyum için evrensel ilkeler olsa da evrensel bir model yoktur. Bu model Mülteciler Konusunda Mutabakat'ta da vurgulandığı üzere veri temelli ve yerel uyum önceliğinde il-ilçe bazlı geliştirilmelidir.
- Hem mültecilerin haklarının farkında olması ve bunlardan yararlanması, hem de uyum çalışmaları bakımından belediyelerinde içinde yer aldığı toplum merkezleri önemli bir rol oynamaktadır. Toplum Merkezleri modelleri geliştirilmeli, sayıları artırılmalıdır.
- Yerel yönetim hizmetlerinin sığınmacılar nedeni ile kalitesinin düşmesi, hizmetlerin aksaması halinde

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: DÖNEM, TEMA VE KONU BAZLI TESPİT VE ÖNGÖRÜLER

sosyal gerginlikler artabilir, bu aynı zamanda siyasi sonuçlar da verebilir.

- Yerel Yönetim Birliklerinin süreç içinde rolleri ve etkinlikleri artırılmalıdır.
- Yerel yönetimler ile sığınmacılar konusunda çalışan uluslararası kurumlar ve STK'lar arasındaki işbirlikleri geliştirilmelidir.
- Belediyelerin verdiği hizmetlere başlanmadan önce ihtiyaç analizi, hizmet verilirken ve bittikten sonra da etkinlik analizi yapılmalıdır.
- İlçe nüfusunun %5'ini aşan sayıda sığınmacı barındıran bütün yerel yönetim birimlerinin özel birimler kurması gerekmektedir. Bu konuda yasal bir dayanak da oluşturulabilir.
- Sığınmacıların yerel karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri, bu çerçevede yerel danışma kurullarının ("Kent Meclisleri", "Mülteci Meclisleri" gibi) belediyeler bünyesinde oluşturulmasına, var olanların işlevsel hale gelmelerine imkan sağlanmalı.
- Yerel yönetimlerin sadece vatandaş temelli değil, uluslararası koruma altındakiler ve ikamet izni ile belediye sınırları içinde yaşayan kişiler de dikkate alınarak merkezi bütçeden kaynak almaları sağlanmalıdır.
- SUY yardımlarına benzer bir biçimde belediyelere mülteci başına bir mali desteğin sağlanmasında AB başta olmak üzere uluslararası kurumların önemli katkıları olabilir. Belediyelere aktarılabilecek destek mülteci başına ayda örneğin 5 Euro olursa, bu kaynak ile hem belediye hizmetlerinde aksama yaşanmaz hem de başka bölgelere itme, kendini koruma politikaları ve yerel halktan gelen tepkiler azalır. Kentsel alanlarda yani belediye sınırlarında yaşayan Suriyeli sayısı 3.5 milyon olduğuna göre, basit bir hesaplama bunun AB ya da benzeri bir kuruluşa maliyetinin yıllık 210 milyon Euro civarında olacağı hesaplanabilir (3.500.000 kişi x 5 € x 12 ay) .
- Yerel yönetimler hem kapasite hem de kaynak bakımından uluslararası kurumlarla ve STK'larla daha yakın işbirliği gerçekleştirmelidir.

GENEL SENARYOLAR VE PROJEKSİYONLAR

A. 2025 Beklentisi - Genel

Türkiye 2011'den bu yana tarihinde yaşamadığı çok özel ve zor bir durum yaşamaktadır. Başlangıçta hem Türkiye'nin hem de Suriyelilerin beklentisi krizin kısa zamanda biteceği ve Suriyelilerin evlerine döneceği şeklindeydi. Aradan geçen sekiz yılda bu konuda tam tersine gelişmeler yaşandı. 2011 yılında 58 bin olan toplam uluslararası koruma altındaki kişi sayısı 4.1 milyonu aşkın, yani çok kısa zamanda Türkiye nüfusunun % 5'ini aşan bir orana ulaşmıştır. Türkiye'ye yönelik mülteci akınları konusunda gelecekle ilgili bir öngöründe bulunmak da oldukça zordur. Çok uzakta değil, daha bu raporun yayınlandığı günlerde bile Türkiye'ye İdlip kaynaklı yeni bir mülteci akını yaşanabilir. Ya da kısa bir süre sonrasında İran kaynaklı bir başka gelişme yaşanabilir.

Bu çalışmada Türkiye'ye büyük sayılarda ilave Suriyelinin gelmesi ihtimali değerlendirme dışında tutulmuştur. Ancak günde ortalama 465 Suriyeli bebeğin doğduğu Türkiye'de 2025 yılında Türkiye'de Suriyeli sayısı 350 bin civarındaki "yeni vatandaş" ile birlikte 5 milyon sınırına yaklaşacak görülmektedir. Bunların içinde 1.5 milyonu aşkın öğrencinin olacağı, çalışan sayısının da 1.6 milyona çıkacağı, bunların % 10'u civarındakinin de kayıtlı çalışacağı tahmin edilmektedir.

Aradan sekiz yıl geçmiş, Türkiye'de 450 bin Suriyeli bebek doğmuş, 1.2 milyon Suriyeli çalışıyor, 650 bin Suriyeli çocuk-geçer okullara devam ediyor ve Suriyeliler Türkiye'nin her tarafına dağılmış, yeni bir hayat inşa etmişken, geriye dönme opsiyonunun da oldukça zayıfladığı gözlenmektedir. Daha da önemlisi Suriye'deki durumun hala son derece güvensiz ve çatışmalı oluşu bir gerçektir. Zaten harabeye dönmüş ülkede bugün savaş bitse bile fiziki ve mental rehabilitasyonun onyıllar alacağı bilinmektedir. Bu durumda BMMYK verilerine göre zaten şu ana kadar 55 binde kalan Türkiye'den Suriye'ye "net" gönüllü dönüşlerin istisnai olarak gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Başka bir anlatımla Suriyelilerin ülkelerine dönme ihtimal ve imkanları son derece azalmıştır. Bu gerçeklik ile yüzleşmek gerekmektedir. Aksi halde geçicilik üzerine bina edilen kısa vadeli "sorun çözme" tarzındaki politikalar, etkisiz, verimsiz ve pahalı olmaktadır. Türkiye AFAD'ın politikalarda öncü olduğu 2016'ya kadar konuyu "acil durum yönetimi" şeklinde ele almıştı. Ancak şimdi daha uzun vadeli politikalara olan ihtiyaç ortadadır. Uyum politikalarının kalıcılığı teşvik ettiği bilinmektedir. Ancak uyum politikası yapmamak ve süreci sürekli olarak geçicilik üzerine bina etmenin riskinin çok daha yüksek olduğu açıktır. Türkiye'de Suriyeliler ile bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi gerekmektedir. Bugüne kadar bütün kaygılar, endişeler, ülkede

kalmalarını arzu etmeme gibi bir alt yapıya rağmen hala son derece yüksek olan toplumsal kabul düzeyinin varlığı gözlenmektedir. Ancak bu bağlamda Türk toplumun dayanıklılığının artırılması ve kırılğan olan toplumsal kabul düzeyinin azalmaması için çok çaba sarf etmek gerekmektedir.

B. Temel Politika Önerileri - Genel

STRATEJİ

Türkiye'nin öncelikle artık 8 seneyi aşan bu süreçle yüzleşmesi ve stratejik kararına uygun planlama yapması gerekmektedir. Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı durum oldukça yoğun bir "projecilik" dönemidir. Türkiye'nin kapsamlı stratejik planlama geliştirmesi ve projeleri bu çerçevede uygulaması gerekmektedir. Proje öncelikli kısa vadeli süreçlerin sağlıklı uzun vadeli süreçlere dönüşmesi gerekmektedir. Eğer plan geliştirilemez ise, günlük ihtiyaçlar çerçevesinde geliştirilen projeler ile kısa vadeli ve parçacıl çözümlerle yetinilmek durumunda kalınır. Büyük bir planın parçası olmayan projelerle kalıcı ve olumlu etkiler yaratılması mümkün olmayacaktır.

COĞRAFI ÇEKİNCE

Türkiye'nin Cenevre Anlaşmasına koyduğu coğrafi çekince anlamını yitirmiştir. Bu konunun yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Ancak verilecek "mültecilik" ve hatta "vatandaşlık" statülerinin de sorunları ortadan kaldırma imkanı olmayacağı açıktır. Geçici Koruma statüsü özellikle ekonomik faaliyetler bakımından zaman zaman diğer uluslararası koruma statülerinden dezavantajlı olabilmektedir. Bu dengesizlik giderilmelidir.

STATÜ

Statü konusunda ciddi bir adım atılması gerekmektedir. Türkiye'nin Suriyeliler için belirlediği "geçici koruma statüsü" artık gerçeklikle örtüşmemekte ve uyum politikalarına da aykırı kalmaktadır. Onun için "geçici koruma" ile "vatandaşlık" arasında gidip gelen sistem sürdürülebilir değildir. Bu bağlamda "coğrafi çekincenin kaldırılması" önemli bir adım olabilir. Ancak 2011 sonrasında dünyada yaşanan gerçeklik bunu zorlaştırmıştır. Açık kapı politikasının komşu ülkeleri adeta "kurban" etmesi, mültecilik statüsü için Türkiye'yi daha da çekingen davranmaya itmektir. Ancak daha farklı çözümler de araştırılabilir. Bunlardan birisi de "geçici korumanın" "ikamet"e dönüştürülmesidir.

VATANDAŞLIK

Suriyelilerin "geçici koruma" statüsü artık anlamını yitirmiş olsa da bunun alternatifi, hızla yapılması halinde sosyal uyumu bozma riski yüksek olan

“vatandaşlık” olmamalıdır. Vatandaşlık uygulaması devam etse de ara statülerin oluşturulması daha etkili olabilir.

GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞ

Türkiye Suriyelilerin Türkiye’den dönme eğilimlerinin ve imkanlarının nerdeyse kalmadığı gerçeği ile yüzleşmelidir. Geri dönüş söylemi ile uyum politikaları arasındaki çelişki ciddiye alınmalıdır.

ÜNİVERSİTE

Yükseköğrenim gören Üniversiteli Suriyeli gençlerin ileride sosyal uyumun en önemli araçları olacaklarını unutmamak ve onların hem okurken hem de mezun olduktan sonra iş bulma sürecinde desteklenmesi gerekir.

BELEDİYELER

Yerel uyum süreçleri teşvik edilmeli ve bu kapsamda belediyelere mali ve idari kapasite geliştirme imkanı verilmelidir.

HUZUR İÇİN

Türkiye, Türk toplumuna da “bunu kendi huzurumuz için de yapmak zorundayız” diye anlatmayı başararak kapsamlı uyum politikaları uygulamalıdır.

ACIL DURUM DEĞİL KALKINMA

İlk zamanlar acil durum yönetimi, şimdilerde uyum politikaları adını verdiğimiz süreçlerin artık kalkınma perspektifi ile ele alınması gerekmektedir.

DİL

Her konuda “dil” sorunu ön plana çıkmaktadır. Türkçe eğitimi konusunda acilen kapasite geliştirilmesi ve mümkün olduğunca çok sayıdaki kişiye ulaşılması gerekmektedir.

TOPLUM MERKEZLERİ

Çok amaçlı toplum merkezlerinin sayısı ve nitelikleri artırılmalı, buralarda hem eğitim ve istihdam alanında çalışmalar için bilgilendirme ve yönlendirmeler yapılmalı hem de hukuki haklar ve sosyal uyum konusunda destek verilmelidir.

YEREL UYUM

Politika geliştirmede yerel uyumu önceleyen, kamu-özel sektör-STK işbirliğini öneren, uyuma güç veren ve sorumluluk paylaşımının altını çizen Mülteciler için Küresel Mutabakat dikkate alınmalıdır.

KOORDİNASYON

Son derece ciddi bir sorun olan koordinasyon sorunu merkezi bir yapılanma ile çözümlenmelidir.

MODÜLER

Uyum politikalarının modüler bir yapıda olması ve

yerel uyumun önceliklendirilmesi gerekmektedir. Yerel uyumun Türkiye’deki muhatabının da sadece belediyeler değil, valilik ve kaymakamlıklar olduğu dikkate alınmalıdır.

İLETİŞİM STRATEJİSİ

Sağlıklı bir iletişim stratejisi geliştirilerek, çok hızla ve çoğunlukla da sosyal medya üzerinden yayılan dedikoduların azaltılması sağlanmalıdır.

EĞİTİM

Eğitim politikasının son derece hayati olduğu, hedef kapsayıcı, çoğulcu eğitim sistemi olsa da şu anki önceliğin bütün zorunlu okul çağındaki çocukların Türk Milli Eğitim sistemi içine entegre edilmesi olduğu unutulmamalıdır.

ÖĞRETMEN

Eğitim politikasında fiziki kapasite ve öğretmen-yönetici kapasitesinin acilen geliştirilmesi gerekmektedir.

MOBİLİTY

Türkiye’nin Suriyeli nüfusu kayıt oldukları illerde tutma politikası gözden geçirilmeli, mümkünse bu kaldırılmalıdır.

KONTROL VE TAKİP

Şeffaflığın ve etkinliğin bir gereği olarak kontrol ve takip sistemleri oluşturulmalıdır.

ADRES VE KAYIT

Adres ve kayıt sistemlerinin sağlıklı yapılması gerekmektedir.

ADNKS

TÜİK’in veri toplama ve analiz etme kapasitesinin kullanılabilmesi için Suriyelilerin adrese dayalı nüfus sistemine (ADNKS)’ya ilave edilmeleri gerekmektedir. Bu veri akışı, çocuk doğumlarından, sağlığa, istihdamdan kayıt dışılığa, eğitimden sağlığa pek çok hususun çok daha doğru görülmesini sağlayacak ve strateji-politika yapma imkanlarını geliştirecektir.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Bir taraftan çocuk işçiliği ile mücadele edilmeli ve aynı zamanda okullaşma teşvik edilmelidir. Ancak son derece yüksek oranda görünen hem okula gitmeyen hem de işsiz olan genç kitle için özel politikalar geliştirilmelidir.

SUY

SUY yardımının kaynağı olan dış kaynağın ne kadar daha devam edeceği bilinmemektedir. Ancak bu kaynak ve sistemin katkısı inkar edilemez olsa da sürdürülebilir olmadığı açıktır. SUY ve benzeri programlar dış yardıma bağımlı kitlelerin

GENEL SENARYOLAR VE PROJEKSİYONLAR

oluşturulmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan SUY için kullanılan kaynağı daha çok yatırım çalışmalarına dönüştürülmesi, orta ve uzun vadeli politikalara yönlendirilmesi gerekmektedir. Halen SUY için harcanan 1 milyar EURO'ya yakın kaynak ile yatırım alanında pek çok şeyin yapılabileceği açıktır.

ALTYAPI - ÜSTYAPI

Mültecilerin yoğun yaşadıkları bölgelerde altyapı-üstyapı çalışmalarına kaynaklar ayrılmalıdır.

MESLEK EĞİTİMİ

Bu konuda ihtiyaç son derece açıktır. Ancak gerçek hayatla bağlantısı kurulamayan ve sonrasında iş temin edilemeyen kursların hızla sonlandırılması gerekmektedir. Sanayi, ticaret, esnaf odaları ile işbiliği olmayan meslek eğitimleri gereksiz bir sertifika enflasyonundan başka bir şey yaratmamaktadır.

STK ROLÜ

2011 sonrasında uluslararası örgütler ve ister yerel ister uluslararası olsun STK'larla işbirliğinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Uluslararası Örgütler ve STK'lar hem kaynak getirmekte hem de belki de daha önemlisi proje geliştirme, koruma, evrensel değerlerin ve ilkelerin tesis edilmesi, şeffaflık, destek programlarının sahaya yansıtılması vb pek çok konuda kapasite geliştirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Mülteciler ile ilgili politikalarda devlet STK işbirliğinin daha işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir.

YÜKSEK TOPLUMSAL KABUL

Türk toplumunun bugüne kadar ortaya koyduğu dayanışma ve yüksek kabul düzeyini sürdürülebilir kılmak gerekir.

SİYASİ TARTIŞMALAR

2019'a kadar siyasal tartışmaların içinde oldukça az yer bulan Suriyeliler konusu yakın gelecekte önemli bir faktör olacak gibi görünmektedir. Buradan hareketle siyasi dilin mümkün olduğunca insan onuruna uygun, ayırmaştırmayan ve gerçekçi olmasına dikkat etmek gerekmektedir.

"UYUM POLİTİKALARI" bir toplumun geleceği bakımından önemli hatta hayati bir siyasi ve toplumsal bir tercihtir. Çünkü uyum politikaları kalıcılığı özendirir ve artırır. Ancak kalıcılık eğilimi yüksek ise uyum politikalarını ötelemenin maliyeti çok daha yüksek olabilir.

"UYUM" başlığı altında toplayabileceğim bütün bu çabaların iki temel mecrası ve iki temel amacı olduğu dikkate alınmalı ve toplumla paylaşılmalıdır:

Uyum için temel mecralar:

1. Devlet: Devlet ihtiyaçları belirlemeli ve politikalar geliştirmelidir.

2. Toplum: Toplum, özellikle "toplumsal kabul" bakımından çok daha önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan toplumun desteğini ve dayanıklılığını artıracak politikalar ile "toplumsal kabul" öncelikli politikalar ön plana çıkarılmalıdır.

Uyum için temel amaçlar:

1. Mültecilerin insan onuruna uygun biçimde yaşamaları ve kendilerini geliştirmelerine, Türkiye'ye katkı vermelerine imkan verilmesi,
2. Türk toplumunun huzurlu geleceğine yönelik risklerin azaltılması, çeşitlenmesi ve dayanıklılığının artırılması için geliştirilmelidir.

Metodoloji ve Ekip

"Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri" başlıklı GIZ-QUODRA projesi, Nisan 2011'den bu yana Türkiye'ye gelen ve Türkiye'de yaşayan 3.6 milyonu aşkın Suriyeli konusunda 8 yılın bir muhasebesini yapmayı, mevcut durumu ortaya koymayı ve gelecek ile ilgili beklentileri ve buna paralel politika önerileri sunmayı hedeflemektedir. Prof. Dr. M. Murat Erdoğan ve Metin Çorabatır yönetiminde gerçekleşen araştırma projesi, literatür taraması, resmi ve diğer verilerin değerlendirilmesi ve araştırmanın Saha Asistanları Fethiye Beşir ve Adil Özhan Yüksel tarafından 10 ilde 30 key-informant ile yarı yapılandırılmış mülakatlar şeklinde gerçekleştirilen bir saha çalışması ile yapılandırılmıştır.

Derinlemesine mülakatlar 5'i sınır illeri (Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Kilis, Adana), 5'i ise genelde metropol yapıdaki ekonomisi güçlü Batı illerinde (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya) yapılmıştır. Söz konusu 30 mülakatın çıktılarına referans verilmeksizin rapor içinde yer evrilmiş, ayrıca her bir alan için özet bulgular bölüm sonlarında rapora eklenmiştir.

Final raporuna son şekil verilemeden önce araştırmanın bulguları 14 Mayıs 2019'da Ankara'da uzmanlar, kamu kurumu, uluslararası kurum ve STK temsilcileri ile değerlendirilmiştir. Panel ve yuvarlak masa toplantıları ile alınan görüşler çerçevesinde rapora son şekli verilmiştir.

Araştırma projesinin raporlaması Prof. Dr. M. Murat Erdoğan tarafından yapılmıştır. GIZ-QUODRA tarafında Dagmar Blickwede ile Elif Dönmez'in yer aldığı proje Ekim 2018-Temmuz 2019 arasında gerçekleştirilmiştir.

